

З В І Т
про стратегічну екологічну оцінку
проєкту Стратегії розвитку Тернопільської області
на 2021-2027 роки

Тернопіль – 2024

Зміст

1. ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2021-2027 РОКИ, ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ.....	3
2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ТА ПРОГНОЗИ ЗМІНУ ЦЬОГО СТАНУ, ЯКЩО ДОКУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ НЕ БУДЕ ЗАТВЕРДЖЕНО	15
3. ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА СТАНУ ЙОГО ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИТОРІЯХ, ЯКІ ЙМОВІРНО ЗАЗНАЮТЬ ВПЛИВУ.....	81
4. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, У ТОМУ ЧИСЛІ РИЗИКИ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ, ЗОКРЕМА ЩОДО ТЕРИТОРІЙ З ПРИРОДООХОРОННИМ СТАТУСОМ.....	84
5. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯМ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ВСТАНОВЛЕНІ НА МІЖНАРОДНОМУ, ДЕРЖАВНОМУ ТА ІНШИХ РІВНЯХ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ, А ТАКОЖ ШЛЯХИ ВРАХУВАННЯ ТАКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ	88
6. ОПИС НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ВТОРИННИХ, КУМУЛЯТИВНИХ, СИНЕРГІЧНИХ, КОРОТКО-, СЕРЕДНЬО- ТА ДОВГОСТРОКОВИХ (1, 3-5 ТА 10-15 РОКІВ ВІДПОВІДНО, А ЗА НЕОБХІДНОСТІ - 50-100 РОКІВ), ПОСТІЙНИХ І ТИМЧАСОВИХ, ПОЗИТИВНИХ І НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ	96
7. ЗАХОДИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЇ.....	106
8. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ, ЩО РОЗГЛЯДАЛИСЯ, ОПИС СПОСОБУ, В ЯКИЙ ЗДІЙСНЮВАЛАСЯ СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА, У ТОМУ ЧИСЛІ БУДЬ-ЯКІ УСКЛАДНЕННЯ.....	110
9. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ДОКУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	114
10. ОПИС ЙМОВІРНИХ ТРАНСКОРДОННИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ.....	118
11. РЕЗЮМЕ ІНФОРМАЦІЇ НЕТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ, РОЗРАХОВАНЕ НА ШИРОКУ АУДИТОРІЮ ..	119

1. Зміст та основні цілі Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки, її зв'язок з іншими документами державного планування

СЕО охоплює аналіз ймовірного впливу на стан довкілля, умови життєдіяльності та здоров'я населення Тернопільської області за умови реалізації Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки (далі – Стратегія). Відтак об'єктом аналізу є визначені у Стратегії стратегічні, оперативні цілі та завдання.

Стратегією визначено стратегічне бачення Тернопільської області. Стратегічне бачення області – Тернопільщина – край з багатою природною, історико-культурною та духовною спадщиною, високим науково-інтелектуальним потенціалом, конкурентоспроможною інноваційною економікою та високоефективним агропромисловим комплексом. Екологічно відповідальний регіон, де в громадах створені безпечні та комфортні умови для кожного мешканця.

Місією Стратегії є забезпечення високої якості життя мешканців, гармонійного розвитку територій шляхом збереження та ефективного використання потенціалу, конкурентних переваг та особливостей регіону.

Стратегічне бачення розвитку Тернопільської області буде досягатись завдяки реалізації трьох стратегічних цілей:

1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців.
2. Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад.
3. Захист довкілля та стала енергетика.

Стратегічні цілі будуть досягатись через реалізацію оперативних цілей та завдань, які дають розуміння, яким чином область буде досягати мети свого розвитку (таблиця 1.1).

Таблиця 2.1. Структура стратегічних, оперативних цілей та завдань Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки

Оперативні цілі	Завдання
Стратегічна ціль 1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців	
1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення	1.1.1. Підвищення якості та ефективності надання медичних послуг, рівня здоров'я та тривалості життя населення
	1.1.2. Збільшення обізнаності населення щодо факторів ризику захворювань, шляхів їх зменшення
	1.1.3. Підвищення якості та доступності до реабілітації та охорони ментального здоров'я
	1.1.4. Розвиток сфери фізичної культури та спорту
1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу	1.2.1. Забезпечення функціонування спроможної мережі закладів загальної середньої освіти
	1.2.2. Забезпечення надання якісних освітніх послуг шляхом модернізації закладів освіти та створення сучасного освітнього середовища (у тому числі інклюзивного та безпечного)
	1.2.3. Доступність закладів освіти у сільській місцевості
	1.2.4. Використання культурного потенціалу для інтелектуального та духовного розвитку населення в регіоні
	1.2.5. Реалізація державної молодіжної політики та політики у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності
1.3. Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища	1.3.1. Створення у територіальних громадах системи надання доступних соціальних послуг з урахуванням особливостей потреб соціально-незахищених пільгових категорій населення та осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах
	1.3.2. Підвищення якості надання адміністративних послуг
	1.3.3. Підтримка ветеранів та їх сімей, ВПО, інтегрування ветеранів та ВПО у соціально-економічне життя громад
	1.3.4. Реалізація сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми

	1.3.5. Забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні
	1.3.6. Створення безбар'єрного середовища для усіх груп населення в регіоні та територіальних громадах
1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту	1.4.1. Збільшення фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності в регіоні та територіальних громадах
	1.4.2. Забезпечення захисту населення і територій області від різного виду надзвичайних ситуацій, громадської безпеки та правопорядку
	1.4.3. Забезпечення інформаційно-просвітницької роботи з питань поведінки в умовах надзвичайних ситуацій та підготовки до національного супротиву
Стратегічна ціль 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад	
2.1. Розвиток смарт-спеціалізації регіону	2.1.1. Стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції)
	2.1.2. Створення умов для інтеграції науки, освіти та смарт-галузей
2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій	2.2.1. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва
	2.2.2. Підтримка розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур
	2.2.3. Розвиток сільськогосподарської кооперації, сімейного фермерства та кластеризації
2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва в територіальних громадах, розвиток багаторівневого врядування	2.3.1. Промоція інвестиційного потенціалу області
	2.3.2. Створення індустріальних парків, розвиток інвестиційних інституцій та реалізація інвестиційних проєктів
	2.3.3. Розвиток інституцій підтримки малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу
	2.3.4. Підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва
	2.3.5. Акселерація та масштабування оборонних розробок та виробництв
	2.3.6. Сприяння місцевим виробникам у розширенні доступу до нових ринків збуту
	2.3.7. Розвиток міжнародної співпраці регіону та територіальних громад, зокрема в контексті інтегрування в ЄС
	2.3.8. Підвищення інституційної спроможності громад у сфері проектного менеджменту
	2.3.9. Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування
2.4. Розвиток туристичної індустрії	2.4.1. Формування високоякісного регіонального туристичного продукту „TERNOPIL*YA: newemotions”, в т. ч. інклюзивного туризму
	2.4.2. Просування туристичного бренду та комплексного регіонального туристичного продукту на українському та міжнародному ринках
2.5. Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки	2.5.1. Забезпечення підготовки/перекваліфікації трудових ресурсів, в т. ч. ветеранів та ВПО
	2.5.2. Залучення недержавного сектору до системи підготовки кадрів та запровадження сучасних профорієнтаційних інструментів, розвиток дуальної освіти
	2.5.3. Модернізація матеріально-технічної бази закладів фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти
2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури	2.6.1. Збереження та розвиток дорожньої мережі
	2.6.2. Сприяння розвитку логістичної інфраструктури та сучасних систем зв'язку
	2.6.3. Підтримка розвитку сталої мобільності
	2.6.4. Розвиток галузевих цифрових трансформацій
Стратегічна ціль 3. Захист довкілля та стала енергетика	
3.1. Створення комфортного та дружнього до	3.1.1. Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод
	3.1.2. Розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону

довкілля простору регіону	3.1.3. Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін
3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля	3.2.1. Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем
	3.2.2. Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області
3.3. Енергонебезпечність та енергоефективність регіону	3.3.1. Диверсифікація теплової та електричної енергії на основі смарт-грід технології
	3.3.2. Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах
	3.3.3. Підтримка розвитку енергетики, в т. ч. розподіленої генерації з використанням установок збереження енергії
	3.3.4. Підвищення енергоефективності регіону

Система стратегічного планування в Україні базується на координації процесів стратегічного планування на центральному, регіональному та місцевому рівнях. Під час актуалізації Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки враховані ключові аспекти оновленої Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (далі – ДСРР), в якій визначено 3 стратегічні цілі:

1. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах;
2. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів;
3. Розбудова ефективного багаторівневого врядування (таблиця 1.2).

Аналіз відповідності стратегічних та оперативних цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки засвідчує їх повне або часткове співпадіння зі змістом стратегічних та оперативних цілей ДСРР в секторальному зрізі (охорона здоров'я, освіта, культура, духовність, національно-патріотичне виховання, спорт, доступність та інклюзія, розвиток економіки на засадах смарт-спеціалізації, розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури та логістики, забезпечення енергетичної безпеки, охорона і збереження усіх компонентів довкілля, тощо).

Відтак можна зробити висновок, що Стратегія сформована відповідно до цілей державної регіональної політики і скерована на забезпечення її реалізації на регіональному рівні (у Тернопільській області).

Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки пов'язана та узгоджується з низкою інших документів державного планування (ДПП), серед яких:

- Стратегічні цілі державної екологічної політики України (визначені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII);

- Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р);

- Водна стратегія України на період до 2050 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.11.2022 № 1134-р);

- Державна стратегія управління лісами України на період до 2035 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1777-р);

- Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року та Операційний план заходів з реалізації у 2024-2026 роках Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року (схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2024 р. № 483-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2024-%d1%80#text>

Таблиця 2.2. Аналіз відповідності стратегічних та оперативних цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки оновленої Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки

Стратегічні та оперативні цілі ДСРР на 2021-2027 роки	Стратегічні та оперативні цілі Стратегії розвитку Тернопільської області															
	1. РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ	1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення	1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу	1.3. Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища	1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту	2. ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ ТА ЗМІЦНЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД	2.1. Розвиток smart-спеціалізації регіону	2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій	2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва в територіальних громадах, розвиток багаторівневого врядування	2.4. Розвиток туристичної індустрії	2.5. Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки	2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури	3. ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ТА СТАЛА ЕНЕРГЕТИКА	3.1. Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону	3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля	3.3. Енергонезалежність та енергоефективність регіону
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах	+															
Оперативна ціль 1. Забезпечення інтегрованого розвитку територій з урахуванням інтересів майбутніх поколінь			+												+	
Оперативна ціль 2. Задоволення потреби населення у якісних адміністративних і публічних послугах		++	++	++						++	+					
Оперативна ціль 3. Соціальний захист ветеранів війни та їх сімей, ВПО та інших вразливих груп				+						+						

Стратегічні та оперативні цілі ДСРР на 2021-2027 роки	Стратегічні та оперативні цілі Стратегії розвитку Тернопільської області															
	1. РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ	1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення	1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу	1.3. Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища	1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту	2. ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ ТА ЗМІЦНЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД	2.1. Розвиток smart-спеціалізації регіону	2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій	2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва в територіальних громадах, розвиток багаторівневого врядування	2.4. Розвиток туристичної індустрії	2.5. Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки	2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури	3. ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ТА СТАЛА ЕНЕРГЕТИКА	3.1. Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону	3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля	3.3. Енергонезалежність та енергоефективність регіону
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів						++										
<i>Оперативна ціль 1. Інфраструктура, стійка до безпекових, соціальних та економічних викликів</i>					++			+		+		++		++		++
<i>Оперативна ціль 2. Сильна, спроможна та конкурентоздатна регіональна економіка</i>						++	++	++	+	+						
СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3. Розбудова ефективного багаторівневого врядування																
<i>Оперативна ціль 1. Розвиток інституційної спроможності органів публічної влади з урахування практик ЄС</i>																
<i>Оперативна ціль 2. Розвиток різних форм співробітництва та управління публічними інвестиціями</i>																

*У клітинках ступінь зв'язку окремих цілей відмічається як «++» – сильний зв'язок або «+» – опосередкований зв'язок

- Енергетична стратегія України до 2050 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 № 373-р);
- Національна економічна стратегія на період до 2030 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179). <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
- Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р);
- Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 430-р);
- Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 688-р);
- Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року (затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 443-р);
- Національний план управління відходами до 2030 року (затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 р. № 117);
- Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року та операційний план заходів з реалізації у 2024-2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року (схвалені Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р).

Зокрема метою державної екологічної політики України відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України для забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. Досягнення мети відбуватиметься через реалізацію 5 стратегічних цілей. У таблиці 1.3 проаналізовано узгодженість стратегічних цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки та стратегічних цілей державної екологічної політики України.

Таблиця 2.3. Аналіз відповідності цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки стратегічним цілям державної екологічної політики України на період до 2030 року

Стратегічні цілі державної екологічної політики	Стратегічні цілі Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки		
	1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців	2. Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад	3. Захист довкілля та стала енергетика
1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва	+	+	+
2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України	0	+	+
3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку	0	+	+
4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення	0	+	+
5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління	0	0	+

Де: + – стратегічні цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики узгоджуються на рівні окремих оперативних цілей та завдань;
 0 – стратегічні цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики нейтральні по відношенню одні до одних;

- *– стратегічні цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, спрямовані на уточнення цілей Стратегії.*

Стратегічна ціль 1 «Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців» Стратегії узгоджується з ціллю 1 державної екологічної політики України. Зокрема оперативна ціль 1.2. «Розвиток освітнього та культурного потенціалу» стратегічної цілі 1 Стратегії включає завдання, скероване на забезпечення надання якісних освітніх послуг шляхом модернізації закладів освіти та створення сучасного освітнього середовища (у тому числі інклюзивного та безпечного).

Стратегічна ціль 2 «Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад» Стратегії також узгоджується з 1, 2, 3 і 4 стратегічними цілями державної екологічної політики України. Зокрема оперативні цілі стратегічної цілі 2 Стратегії включають завдання, скеровані на: стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції); створення умов для інтеграції науки, освіти та смарт-галузей; створення умов для інтеграції науки, освіти та смарт-галузей; підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва; підтримка розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур; Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування; розвиток галузевих цифрових трансформацій.

Водночас найбільша відповідність Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки стратегічним цілям державної екологічної політики України простежується за стратегічною ціллю 3 «Захист довкілля та стала енергетика» Стратегії. Вона узгоджується з усіма стратегічними цілями державної екологічної політики України і передбачає: покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод; розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону; посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін; стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіття, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем; створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області; диверсифікація теплової та електричної енергії на основі смарт-грід технології; Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах; підтримка розвитку енергетики, в т. ч. розподіленої генерації з використанням установок збереження енергії; підвищення енергоефективності регіону.

Відтак можна стверджувати, що Стратегія відповідає визначеним до 2030 року засадам державної екологічної політики України.

З метою підвищення рівня екологічної безпеки, зменшення впливів та наслідків зміни клімату в Україні розроблено Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 року №1363-р). Її реалізація скерована на виконання Україною міжнародних зобов'язань в рамках Паризької кліматичної угоди щодо скорочення викидів парникових газів та адаптації до наслідків глобальної зміни клімату.

Відповідно до Стратегії екологічної безпеки найбільш вразливими до наслідків зміни клімату в Україні є такі соціально економічні сектори як: біорізноманіття, водні ресурси, енергетика, громадське здоров'я, лісове господарство, прибережні території, рибне господарство, сільське господарство, ґрунти тощо. І саме на них буде скерована основна діяльність Уряду в рамках реалізації документу.

У Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року визначено 12 стратегічних цілей для підвищення рівня екологічної безпеки, зменшення впливів та наслідків зміни клімату в Україні. У таблиці 1.4 наведено відповідність стратегічних цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки стратегічним цілям Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року.

Аналіз відповідності стратегічних цілей Стратегії стратегічним цілям Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року показав, що:

- Стратегічна ціль 1 «Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців» узгоджується з 1 з 12 стратегічних цілей Стратегії екологічної безпеки, з рештою – нейтральні;
- Стратегічна ціль 2 «Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад» узгоджується з 2 з 12 стратегічних цілей Стратегії екологічної безпеки (переважно через зменшення ризиків для довкілля шляхом стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції); підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва; підтримки розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур; Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування; збереження та розвитку дорожньої мережі і т. п.), з рештою – нейтральні;

Таблиця 2.4. Аналіз відповідності цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки стратегічним цілям Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року

Стратегічні цілі Стратегії екологічної безпеки	Стратегічні цілі Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки		
	1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців	2. Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад	3. Захист довкілля та стала енергетика
1. Зменшення рівня промислового забруднення	0	+	+
2. Створення ефективної системи хімічної безпеки	+	0	+
3. Забезпечення раціонального використання природних ресурсів	0	+	+
4. Досягнення «доброго» екологічного стану вод	0	0	+
5. Забезпечення сталого лісоуправління та підвищення здатності лісових екосистем адаптуватися до зміни клімату	0	0	+
6. Створення правових та економічних підстав для запровадження ієрархії поведінки з відходами	0	0	+
7. Підвищення ефективності державної системи оцінки впливу на довкілля та державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища	0	0	+
8. Збереження біорізноманіття та забезпечення розвитку природно-заповідного фонду в Україні	0	0	+
9. Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату	0	0	+
10. Стабілізація екологічної рівноваги на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим та м. Севастополя після відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаного державного кордону	0	0	0
11. Включення заходів з екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату в національні, регіональні стратегії, плани управління річковими басейнами	0	0	+
12. Підвищення обізнаності представників центральних і місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які уповноважені на прийняття рішень у сфері	0	0	+

навколишнього природного середовища, з питань пом'якшення та адаптації до зміни клімату			
---	--	--	--

- Де:
- + – стратегічні цілі Стратегії та стратегічні цілі Стратегії екологічної безпеки узгоджуються на рівні окремих оперативних цілей та завдань;
 - 0 – стратегічні цілі Стратегії та стратегічні цілі Стратегії екологічної безпеки нейтральні по відношенню одні до одних;
 - – стратегічні цілі Стратегії та стратегічні цілі Стратегії екологічної безпеки принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, спрямовані на уточнення цілей Стратегії.

– Стратегічна ціль 3 «Захист довкілля та стала енергетика» повністю зорієнтована на охорону і збереження довкілля на території регіону. Вона узгоджується з 11 з 12 стратегічних цілей Стратегії екологічної безпеки і передбачає захист довкілля за кожним його компонентом (атмосферне повітря, водні ресурси, біорізноманіття і природоохоронні території, клімат тощо). З останньою ціллю Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року («Стабілізація екологічної рівноваги на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя після відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаного державного кордону») вона – нейтральна.

Отже, Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки узгоджуються із схваленою Урядом України Стратегією екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року (особливо тісно за стратегічною ціллю 3 Стратегії).

Також окремі оперативні цілі та завдання Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки узгоджуються з окремими цілями, завданнями та напрямками низки галузевих документів державного планування (таблиця 1.5).

Таблиця 2.5. Відповідність оперативних цілей та завдань Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки стратегічним цілям (завданням, напрямками) документів державного планування

ДДП	Завдання Стратегії, які найбільше узгоджуються з стратегічними цілями / завданнями /напрямами інших ДДП
Водна стратегія України на період до 2050 року	3.1.1. Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод 3.2.2. Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області
Державна стратегія управління лісами України на період до 2035 року	3.2.1. Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем
Енергетична стратегія України до 2050 року	2.2.2. Підтримка розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур 3.1.3. Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін 3.2.1. Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем 3.2.2. Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області 3.3.1. Диверсифікація теплової та електричної енергії на основі смарт-грід технології 3.3.2. Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах 3.3.3. Підтримка розвитку енергетики, в т. ч. розподіленої генерації з використанням установок збереження енергії 3.3.4. Підвищення енергоефективності регіону

ДДП	Завдання Стратегії, які найбільше узгоджуються з стратегічними цілями / завданнями / напрямками інших ДДП
<p>Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року та Операційний план заходів з реалізації у 2024-2026 роках Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року</p>	<p>1.3.2. Підвищення якості надання адміністративних послуг 1.4.2. Забезпечення захисту населення і територій області від різного виду надзвичайних ситуацій, громадської безпеки та правопорядку 2.3.9. Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування 3.1.3. Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін</p>
<p>Національна економічна стратегія на період до 2030 року</p>	<p>1.4.2. Забезпечення захисту населення і територій області від різного виду надзвичайних ситуацій, громадської безпеки та правопорядку 2.1.1. Стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції) 2.1.2. Створення умов для інтеграції науки, освіти та смарт-галузей 2.2.1. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва 2.2.2. Підтримка розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур 2.2.3. Розвиток сільськогосподарської кооперації, сімейного фермерства та кластеризації 2.3.1. Промоція інвестиційного потенціалу області 2.3.2. Створення індустріальних парків, розвиток інвестиційних інституцій та реалізація інвестиційних проєктів 2.3.3. Розвиток інституцій підтримки малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу 2.3.4. Підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва 2.3.5. Акселерація та масштабування оборонних розробок та виробництв 2.3.6. Сприяння місцевим виробникам у розширенні доступу до нових ринків збуту 2.3.7. Розвиток міжнародної співпраці регіону та територіальних громад, зокрема в контексті інтегрування в ЄС 2.4.1. Формування високоякісного регіонального туристичного продукту «TERNOPIL*YA: newemotions», в т. ч. інклюзивного туризму 2.4.2. Просування туристичного бренду та комплексного регіонального туристичного продукту на українському та міжнародному ринках 2.6.1. Збереження та розвиток дорожньої мережі 2.6.2. Сприяння розвитку логістичної інфраструктури та сучасних систем зв'язку 2.6.3. Підтримка розвитку сталої мобільності 2.6.4. Розвиток галузевих цифрових трансформацій 3.1.3. Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін 3.3.1. Диверсифікація теплової та електричної енергії на основі смарт-грід технологій 3.3.2. Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах 3.3.3. Підтримка розвитку енергетики, в т. ч. розподіленої генерації з використанням установок збереження енергії 3.3.4. Підвищення енергоефективності регіону</p>

ДДП	Завдання Стратегії, які найбільше узгоджуються з стратегічними цілями / завданнями / напрямками інших ДДП
Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року	2.1.1. Стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції) 2.1.2. Створення умов для інтеграції науки, освіти та смарт-галузей 2.2.1. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва 2.2.2. Підтримка розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур 2.2.3. Розвиток сільськогосподарської кооперації, сімейного фермерства та кластеризації 2.3.1. Промоція інвестиційного потенціалу області 2.3.2. Створення індустріальних парків, розвиток інвестиційних інституцій та реалізація інвестиційних проєктів 2.3.3. Розвиток інституцій підтримки малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу 2.3.4. Підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва 2.3.5. Акселерація та масштабування оборонних розробок та виробництв 2.3.6. Сприяння місцевим виробникам у розширенні доступу до нових ринків збуту 2.3.7. Розвиток міжнародної співпраці регіону та територіальних громад, зокрема в контексті інтегрування в ЄС
Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року	2.6.1. Збереження та розвиток дорожньої мережі 2.6.2. Сприяння розвитку логістичної інфраструктури та сучасних систем зв'язку 2.6.3. Підтримка розвитку сталої мобільності 2.6.4. Розвиток галузевих цифрових трансформацій
Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року	2.3.9. Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування 3.1.1. Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод
Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року	2.3.9. Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування 3.1.1. Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод 3.1.2. Розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону 3.1.3. Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін 3.2.1. Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіття, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем 3.2.2. Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області
Національний план управління відходами до 2030 року	3.1.2. Розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону
Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року та операційний план заходів з реалізації у 2024-2027 роках Стратегії демографічного	1.1.2. Створити в громаді умови для реалізації бізнес-ініціатив мешканців та розвитку малого і середнього підприємництва 1.2.1. Забезпечити розширення переліку якісних та доступних медичних послуг 1.2.2. Забезпечити умови для підвищення якості, адресності та інклюзивності послуг соціального захисту та соціальної реабілітації для усіх потребуючих 1.2.3. Створити та модернізувати осередки дозвілля та громадські простори 2.1.1. Забезпечити відновлення та розвиток дорожньо-транспортної та супутньої інфраструктури 2.1.3. Розвинути інфраструктуру громадської безпеки, яка відповідає потребам мешканців прифронтової території

ДДП	Завдання Стратегії, які найбільше узгоджуються з стратегічними цілями / завданнями /напрямами інших ДДП
розвитку України на період до 2040 року	

Відтак проєкт Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки узгоджується з основними засадами збереження довкілля та адаптації до змін клімату, визначеними в документах державного планування, які охоплюють різні складові довкілля, в тому числі здоров'я населення.

2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнози зміну цього стану, якщо документ державного планування не буде затверджено

Тернопільська область утворена 4 грудня 1939 року, територія складає 13,8 тис. кв. км. Розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року №482-р затверджено перспективний план формування територій громад Тернопільської області, а від 12 червня 2020 року № 724-р – визначено 55 адміністративних центрів та затверджено території відповідних 55 територіальних громад області. Станом на вересень 2024 року система адміністративно-територіального устрою області складається з 3 районів, 18 міст, 18 селищ та 1022 сіл, а система органів місцевого самоврядування – з 1 обласної ради, 3 районних рад та 55 рад територіальних громад.

Тернопільська область знаходиться у західній частині України. Площа області – 13,8 тис.кв.км, що становить 2,3% від території держави. Протяжність із півночі на південь – 195 км, із заходу на схід – 129 км. Область межує з Рівненською, Чернівецькою, Львівською, Івано-Франківською, Хмельницькою областями (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Карта Тернопільської області

Відстань від м. Тернопіль до 10 найбільших міст України складає: до м. Харків – 769 км напряму і 914 км автошляхами; до м. Дніпропетровськ – 692 і 807 км відповідно; до м. Одеса – 505 і 668 км; до м. Донецьк – 897 і 1056 км; до м. Запоріжжя – 715 і 855 км; до м. Львів – 117 і 127 км; до м. Кривий Ріг – 591 і 682 км; до м. Миколаїв – 544 і 664 км; до м. Маріуполь – 906 і 1092 км.

Тернопільська область має зручне транспортно-географічне розташування: знаходиться у центрі Західної України на перетині міжнародних магістралей. Відстань від м. Тернопіль до столиці, м. Київ – 470 км, до кордону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією – від 220 до 350 км. Через область проходять залізничні та автомобільні міжнародні транспортні коридори у напрямках Берлін-Одеса та Балтійське-Чорне море. Це створює можливості для вигідного розташування логістичних центрів, оптових ринків, транспортних компаній.

Ландшафтні особливості рельєфу. Тернопільська область займає західну частину Подільської височини, яка відзначається рівнинністю поверхні та значними абсолютними висотами. Середня висота області 362 м над рівнем моря, максимальна - 443 м над рівнем моря

(біля м. Бережани), а мінімальна - 116 м над рівнем моря (при впадінні р. Збруч у р. Дністер). Загалом поверхня області має суцільний нахил з півночі на південь, від так званих Кременецьких гір до річки Дністер.

Рівнинність найбільш властива центральній частині області, замкнутій у багатокутнику приблизно між містами Зборів - Тернопіль - Гримаїлів – Хоростків - Бучач - Зборів. На цій території поверхня дуже мало розчленована, особливо на межиріччях Стрипи та Серету, Серету й Гнилої, Серету та Гнізни, де коливання відносних висот не перевищують 15-20 м. Цю частину області називають Тернопільським плато.

Периферійні частини Тернопільщини характеризуються значною почленованістю своїх поверхонь. Найбільш почленована західна частина в межах Бережанської, Підгаєцької, Монастириської міських, Нараївської та Саранчуківської сільських територіальних громад, яка є справжнім горбогір'ям з абсолютними висотами пагорбів понад 400 м над рівнем моря і відносними - 120-150 м. Вона має назву Опілля.

Кременецькі гори - асиметрична височина, що в декількох місцях досягає і навіть перевищує 400 м абсолютної височини. Північний схил Кременецьких гір стрімкий, місцями урвистий, сильно почленований ярами та балками і піднімається над прилеглою частиною Малого Полісся на 120-150 м, тоді як південний поступово знижується і переходить у Тернопільське плато. Умовно південною межею Кременецьких гір можна вважати долини річок Кви та Вілії.

Придністер'я - південна периферія області. Це висока рівнина, глибоко розчленована долинами річок Дністер, Коропець, Стрипа, Джурин, Серет, Циганка, Збруч на паралельні пасма. Долини річок, врізані в плато на 120-170 м, мають скелясті, часто заліснені схили, дуже вузькі заплави і тераси, що ширшають тільки на внутрішніх вигинах меандрів. Тут формується специфічний місцевий клімат - тепліший і сухіший у долинах, ніж у межиріччях. Межа Придністер'я умовно проходить по лінії міст Бучач - Чортків - Кам'янець- Подільський (у Хмельницькій області).

Навкіс від с. Панасівка Залозецької селищної ради Тернопільського району до смт. Гусятин область перетинає Товтровий кряж або Медобори. Він піднімається досить виразним пасмом над рівниною Тернопільського плато.

Частина території на крайньому північному сході області між Товтровим кряжем, Кременецьким горбогір'ям і межею з Хмельницькою областю має назву Авратинська височина. Цей вододіл поділяє басейни рік Горині, Південного Бугу та Збруча, загалом має плоску, злегка хвилясту поверхню і досягає середньої висоти 320 м над рівнем моря, а максимально - 375 м над рівнем моря.

У межах області сформовані чотири групи ландшафтів: Малополіські (Гаївський, Білокриницький), Кременецько-Опільські (Вороняцький, Бережанський, Монастириський), Подільські (Лановецький, Тернопільський, Гусятинський і Подільський) і Товтрові (Мильнівський, Збараський, Красненський). У результаті антропогенної діяльності природні ландшафти у найменш зміненому вигляді збереглися на землях, зайнятих лісами та іншими лісовкритими площами (201,7 тис. га), болотами (5,9 тис. га), на відкритих землях (18,54 тис. га), площа яких становить близько 16,4 відсотка території області.

Рельєф оптимально придатний для ведення сільського господарства.

На території Тернопільської області розташовані 656 одиниць територій та об'єктів природно-заповідного фонду Тернопільської області, а також 10 природних територій, що входять до складу Смарагдової мережі України.

Кліматичні умови. Клімат Тернопільської області - помірно-континентальний із теплим літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів. Він сформувався під впливом різноманітних чинників.

Циркуляція атмосфери характеризується частими вторгненнями повітряних мас Атлантики і таким же частим проходженням циклонів. Помітний вплив континентального і навіть арктичного повітря, а також антициклонів, особливо східно-європейських. Переважає західний перенос повітряних мас, що зумовлює перевагу вітрів західної чверті горизонту над вітрами східної чверті. Описана закономірність вітрового режиму спостерігається в усі пори року. Часті

вторгнення повітряних мас з Атлантичного океану пом'якшують добові та річні коливання температури повітря. Активна циклонічна діяльність і термічна конвенція (у теплі пори року) сприяють тут випаданню відносно великої кількості опадів.

Середня температура найтеплішого місяця (липня) становить 18-19°C, а найхолоднішого (січня) - 4,5-5,5°C. Дещо нижчі температури січня приурочені до західних районів і понижених частин області, а найнижчі - до північних районів і найбільш піднятих ділянок центральних районів. Найвищі липневі температури характерні для південних районів, а найнижчі - для західних і найбільш піднятих ділянок центру області. Амплітуда річних коливань температури змінюється по всій області в межах 23-24 °С, що свідчить про помірну континентальність клімату області.

Вторгнення на територію області континентальних мас повітря призводить до значних коливань температури в усі пори року. Улітку температура може підніматися до +37°C, а взимку – опускатися до -34°C. Відмінності в розподілі тепла на території області мають важливе значення для особливостей розвитку сільськогосподарських культур. Особливо важливі показники суми температур за період із середньодобовими температурами, вищими від 10°C, коли складаються сприятливі умови для розвитку сільськогосподарських культур.

На території Тернопільської області випадає достатня кількість опадів (550-700 мм на рік). Їх розподіл по території характеризується значною строкатістю, що зумовлено впливом висоти та форм рельєфу. Навітряні схили, особливо західні, навіть незначних підвищень місцевості, одержують більше опадів, ніж закриті долини і улоговини. Вертикальний градієнт річних сум опадів становить 55 мм на кожні 100 м підвищення. Виявляється також загальне поступове зниження річних опадів із заходу на схід і з північного заходу на південний схід, що пов'язано з загальним пониженням поверхні території і наростанням континентальності клімату в цих напрямках.

В останні десятиріччя на Тернопільщині продовжується потепління. Середня річна температура повітря підвищується за рахунок значного потепління зимового періоду та в окремі роки літнього періоду. Аналізуючи середньомісячні температури повітря теплих місяців року – липня та серпня та холодних місяців – січня та лютого, беручи до розгляду 2013-2023 роки відмічаємо підвищення середньої температури повітря на 2-5 градусів Цельсія. Аналіз змін кількості опадів за досліджувані роки показує, що характерним для території нашої області є переважання літніх опадів над зимовими. Загалом норма опадів для Тернопільщини у холодний період року (листопад-березень) становить 183 мм, у теплий період року (квітень-жовтень) становить 449 мм.

Достатнє зволоження, сприятливий температурний режим створюють на всій території області умови для вирощування сільськогосподарських культур, зокрема озимої та ярої пшениці, ячменю, жита, вівса, цукрових буряків, картоплі, овочевих і кормових культур.

На території області бувають кліматичні явища, які негативно впливають на розвиток сільськогосподарських культур. До них належать заморозки, зливи, град тощо. Заморозки є особливо небезпечними пізньої весни та ранньої осені, бо призводять до вимерзання посівів. Найчастіше вони бувають у північній та центральній частинах області, куди проникає холодне арктичне повітря. Вимерзання посівів озимих культур спостерігається в окремі зими, коли сніговий покрив відсутній, а температура повітря доволі низька. Впродовж 2013-2023 років спостерігалось незначне коливання річної кількості опадів відносно кліматичної норми. Гідрометеорологічні умови, а зокрема кількість та інтенсивність опадів є основними чинниками, що впливають на формування стоку і відповідно на виникнення небезпечних та стихійних гідрологічних явищ на ріках. До цих явищ відносяться як гідрологічна посуха, так і високі (катастрофічні) паводки, які наносять величезних збитків. Щорічно на Тернопільщині фіксується чимало небезпечних та стихійних гідрометеорологічних явищ, збільшення їх кількості також є ознакою кліматичних змін, що відбуваються в регіоні.

Тенденції до зміни клімату. Зміна клімату є глобальною проблемою світу. Відповідно до звітів Всесвітньої метеорологічної організації з 1850-1900-х років середня температура на планеті вже піднялася на 1,2°C. Залежно від обсягу глобальних викидів парникових газів

протягом наступних років подальше зростання середньої глобальної температури прогнозується в межах 1,5-4,3°C від доіндустріальних рівнів до кінця 21 століття.

Паризькою угодою визначено ціль отримання зростання глобальної середньої температури значно нижче 2°C понад доіндустріальні рівні і докладання зусиль з метою обмеження зростання температури до 1,5°C понад доіндустріальні рівні, визнаючи, що це суттєво знизить ризики та наслідки зміни клімату.

Згідно із спеціальною доповіддю Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату «Глобальне потепління 1,5°C» 2018 року реалізація цілі Паризької угоди щодо обмеження зростання температури до 1,5°C є можливою за умови досягнення нетто-нульових викидів парникових газів у світі вже у 2050 році (у період з 2045 по 2055 рік).

Порівняно з 1880 роком станом на 2021 рік середній глобальний рівень моря зріс на 21-24 см, з яких третина зростання припала на останні 25 років.

Виконання цілей Паризької угоди вимагає від усіх країн одночасно вжиття заходів до скорочення викидів парникових газів та адаптації до вже наявних наслідків глобальної зміни клімату.

Порівняно з поточним періодом очікується, що протягом наступних 20 років (до 2040 року) кліматичні зміни призведуть до підвищення середньої річної температури в Україні у межах 0,8-1,1°C (за даними Всесвітньої метеорологічної організації за 2013 рік та дослідження Світового Банку «Оцінка впливу, можливостей та пріоритетів для України у зв'язку зі зміною клімату» 2021 року). У подальшому до кінця століття лише за прогнозом значного зменшення антропогенного впливу на кліматичну систему температурний режим залишатиметься в межах природної мінливості, тобто стабілізується на досягнутих показниках. За інших прогнозів антропогенного впливу середня на кліматичну систему річна температура продовжуватиме зростати і на середину століття її підвищення становитиме 1,5-2°C, а на кінець 2-4,3°C. Для всіх прогнозів антропогенного впливу на кліматичну систему максимальне підвищення температури в холодний період очікується на півночі та північному сході, а в теплий – на південному сході та півдні.

Річна кількість опадів за всіх прогнозів антропогенного впливу на кліматичну систему та протягом століття незначно зростатиме у середньому на 2-6 % з максимальним значенням 8 % для прогнозу надмірного антропогенного впливу. Але для всіх прогнозів антропогенного впливу на кліматичну систему характерно посилення перерозподілу опадів протягом року в межах ± 20 відсотків із їх збільшенням у холодний період і зменшенням у теплий, особливо у липні і серпні, а для прогнозу надмірного антропогенного впливу на кліматичну систему – і в червні, при цьому максимальне зменшення опадів очікується на південному сході та півдні країни, а на заході та північному заході навіть улітку опади, скоріше, збільшуватимуться.

Підвищення температури повітря призведе до збільшення кількості тропічних ночей, коли мінімальна температура вночі буде вище за 20° C, з максимальних 15-20° C у поточний період вздовж Чорного та Каспійського морів та у Криму до 30-40°C на кінець століття за прогнозом помірного антропогенного впливу і 70-80°C за прогнозом надмірного антропогенного впливу на кліматичну систему. До кінця 21 століття очікується посилення посушливості і розширення аридної зони півдня на весь центральний регіон за реалізації прогнозу надмірного антропогенного впливу на кліматичну систему.

В основі національної системи оцінки антропогенних викидів та адсорбції парникових газів лежить підготовка щорічних інвентаризацій викидів та поглинання парникових газів і розробка національних повідомлень про зміни клімату. В Україні національні інвентаризації викидів парникових газів розроблялися чотири рази. Перші дві інвентаризації було здійснено за активної участі Інституту загальної енергетики НАН України. Для останньої інвентаризації було проведено певну діяльність із забезпечення якості. Її результати оприлюднено на веб-сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України для розгляду і рецензування експертами і громадськістю.

Оцінка антропогенних викидів в області здійснюється:

– промисловими підприємствами – при спалюванні органічного палива (Методика визначення викидів забруднювальних речовин в атмосферу від енергетичних установок. ГКД 34.02.305-2002. Міністерство палива та енергетики України. Київ, 2002 рік);

– сільськогосподарськими підприємствами – при вирощуванні тварин та птиці.

Вплив зміни клімату на соціальне та економічне життя. Спрогнозувати вплив зміни клімату на соціальне та економічне життя в Україні можна, виходячи з наступних припущень. Температура в Україні та прилеглих регіонах піднялася майже на 1,5°C за останні 30 років. За сценарієм помірної концентрації парникових газів (RCP4.5) очікується, що порівняно з показниками станом на кінець ХХ століття середньорічні температури можуть зрости на 1,2°C – 3,0°C до середини та на 1,6°C – 3,5°C до кінця ХХІ століття.

За сценарієм високої концентрації парникових газів (RCP8.5), якщо порівнювати з показниками станом на кінець ХХ століття, можливе зростання середньорічних температур на 1,7°C – 4,1°C до середини та на 3,4°C – 6,2°C до кінця ХХІ століття.

Екстремальна температура. За останні десятиліття в Україні збільшилася кількість та інтенсивність періодів спеки, і, за прогнозами, у майбутньому відбудеться подальше зростання. Якщо глобальна температура підвищиться на 4°C порівняно з доіндустріальними рівнями, екстремальні періоди спеки, які раніше спостерігалися раз на 50 років, можуть виникати майже щороку.

Прогнозується, що кількість морозних днів зменшиться, і наприкінці ХХІ століття в деяких районах більше не буде днів із від'ємними температурами.

Опади. Річна кількість опадів варіюється по всій Україні, зі значною міжрічною мінливістю, що призводить до деяких дуже вологих і деяких дуже посушливих років. Очікується, що ця значна мінливість збережеться і в майбутньому.

Імовірно, до кінця ХХІ століття може значно зменшитися кількість опадів улітку, особливо на півдні та південному сході України, до кінця 21 століття.

Є ймовірність збільшення дощів узимку, особливо на півночі України. Незважаючи на збільшення опадів узимку, проєкції вказують на ймовірність зменшення поширення та висоти снігового покриву в умовах теплішого клімату, що в західних гірських регіонах, через зменшення талої води відповідно зменшуватиметься весняний стік.

Екстремальні опади. Прогнозується, що частота та інтенсивність дуже сильних опадів зросте на 10% — 25% до кінця ХХІ століття.

Сільське господарство та продовольство. Підвищення температури та прогнозоване збільшення опадів узимку можуть збільшити продуктивність сільськогосподарських культур, але лише за нижчих рівнів потепління, пов'язаних зі сценаріями нижчої концентрації парникових газів.

Підвищення температури та прогнозоване зниження опадів влітку впродовж ХХІ століття можуть призвести до зростання посушливості та теплового стресу, що негативно вплине на сільське господарство й забезпечення продовольством.

Вода. У регіонах України з нестачею води спостерігають триваліші проти ХХ століття періоди спеки та довші літні сезони.

Збільшення дефіциту води на півдні та сході України може збільшити тиск на існуючі джерела водопостачання, що призведе до збільшення кількості населення з доступом лише до забруднених запасів води.

Прогнозоване зменшення снігового покриву в майбутньому ймовірно змінить терміни й об'єми стоку в гірських районах, що може зменшити ризик водопілля деяких річок.

Здоров'я. Інтенсивніші та частіші випадки екстремальної спеки разом із зниженням якості повітря збільшать ризик смертності та втрати працездатності населення від теплового стресу.

Екосистеми. Морські екосистеми та біорізноманіття в Чорному й Азовському морях перебувають під негативним впливом зміни клімату. За останні 20 років температура води зросла більше ніж на 5°C, і за сценарієм високої концентрації парникових газів імовірним є потепління до 5°C до кінця ХХІ століття, що становить ще більшу загрозу морським екосистемам.

Вирубка лісів і підвищення температури призводять до збільшення пожежонебезпечності, причому пожежі стають частішими та інтенсивнішими. З підвищенням температур ризик виникнення пожеж продовжуватиме зростати в майбутньому, особливо за сценаріїв зі зменшенням опадів влітку.

Енергетика та інфраструктура. Очікується, що прогнозоване підвищення температури, нестача води й екстремальні погодні явища збільшать попит на енергію та поставлять під загрозу її постачання через навантаження на інфраструктуру.

Збільшення частоти сильних злив очікувано збільшить ризики дощових паводків, що завдаватимуть шкоди інфраструктурі та майну. Очікується, що більшість негативних наслідків зміни клімату, прогнозованих на XXI століття, будуть гіршими за сценаріями вищої концентрації парникових газів. Вплив зміни клімату залежатиме від комплексу інших факторів, таких як прийняті рішення щодо планування та демографічні зміни.

За даними Головного управління статистики в Тернопільській області у області у 2023 році загальна кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Тернопільській області становила 7,9 тис.т. В порівнянні з 2022 роком викиди зменшились

Згідно інформації Головного управління статистики Тернопільської області згідно попередніх даних державного статистичного спостереження «Утворення та поводження з відходами» за 2023 рік в області утворилося (з урахуванням відходів, утворених у домогосподарствах) - 1354,4 тис.тонн відходів, видалено відходів - 32,5 тис.тонн, передано відходів іншим суб'єктам господарювання - 1326,7 тис.тонн, відновлено відходів - 93,4 тис.тонн, наявність відходів у тимчасовому зберіганні на кінець 2023 року - 93,0 тис.тонн.¹

Стан атмосферного повітря. За даними Головного управління статистики у Тернопільській області в 2023 році кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел становила 7,9 тис. тон. В порівнянні з 2022 роком згадані викиди зменшились на 0,4 тис. тон або на 5%. Причиною такого зменшення може бути те, що державні статистичні спостереження наразі проводяться з урахуванням певних особливостей в умовах надзвичайних і непереборних обставин (зокрема, в умовах воєнного стану в Україні). Динаміка викидів в атмосферне повітря за 2010-2023 рр. наведена в таблиці 2.1. та на рис. 2.2.

Таблиця 2.1. Динаміка викидів в атмосферне повітря у Тернопільській області, тис. тон

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. тонн			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2010	63,9	18,5	45,4	4600	58,8	5,0
2014	49,1	8,2	40,9	3552	45,8	2,3
2015	46,4	8,5	37,9	3352	43,4	1,7
2016	45,2	9,0	36,2	3270	42,5	1,5
2017	45,4	10,6	34,7	3277	42,9	1,1
2018	42,9	10,2	32,7	3104	40,9	0,9
2019	42,0	9,4	32,6	3037	40,2	0,7
2020	37,0	9,5	27,5	2673	40,2	0,6
2021	39,4	8,3	31,1	2852	38,4	0,5
2022	*	8,3	*	*	*	*
2023	*	7,9	*	*	*	*

¹ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovishha-v-ukrayini/>

Під час здійснення річного дослідження щодо забруднення атмосферного повітря у місті Тернополі та аналізу щомісячних інформацій, наданих обласним гідрометеоцентром у місті спостерігається перевищення фонових концентрацій пилу (середньомісячна концентрація становить 0,6-1,2 ГДК при максимальній нормі 0,5), діоксиду сірки (середньомісячна концентрація становить 0,1 ГДК при максимальній нормі 0,5), оксиду вуглецю (кратність до 1,2 ГДК при максимальній нормі 5,0), діоксиду азоту (становить 1,1-1,5 ГДК при максимальній нормі 0,2), оксиду азоту (становить 0,6 ГДК при максимальній нормі 0,4), формальдегіду (становить 0,6-1,5 ГДК при максимальній нормі 0,035) відповідно до гранично допустимих концентрацій в наслідок забруднення атмосферного повітря викидами від транспорту. По всіх інших забруднюючих речовинах знаходилась в межах допустимих норм. Обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне у Тернопільській області наведено у таблиці 2.2.

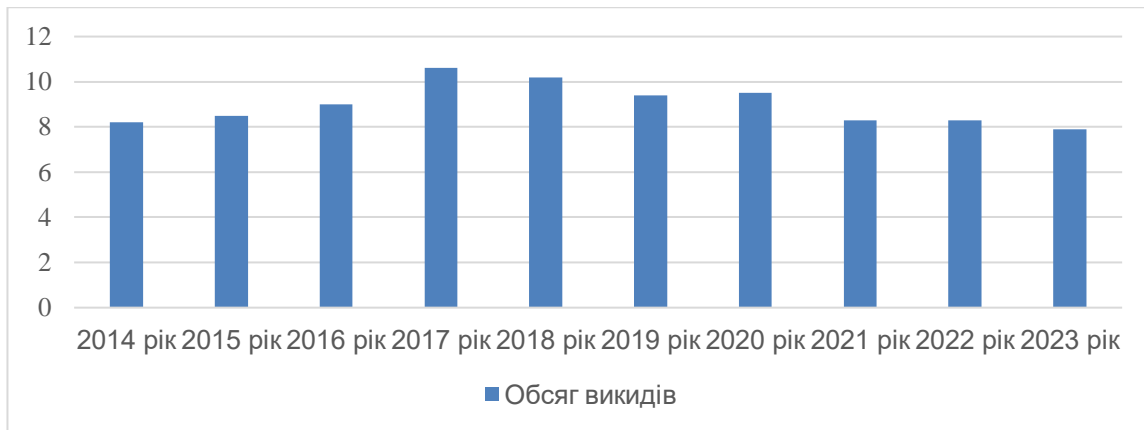

Рис.2.2. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (тис. тон)

Таблиця 2.2. Обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне у Тернопільській області

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Загальна кількість (одиниць) дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, виданих у поточному році суб'єкту господарювання, об'єкт якого належить до:	152	100	64
другої групи	73	63	28
третьої групи	79	37	36
Викиди забруднюючих речовин та парникових газів від стаціонарних джерел, тис.т	8,3	8,3	7,9
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, від стаціонарних джерел у розрахунку на км», т	0,6	-	-
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, від стаціонарних джерел у розрахунку на одну особу, кг	8,1	-	-

До найбільших забруднювачів атмосферного повітря в області належать підприємства:

- ТОВ «Радехівський цукор»;
- ТОВ «Бучачагрохлібпром»;
- ДП «Кременецьке управління з постачання та реалізації газу»;
- ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» Бердичівське ЛВУМГ КС Тернопіль;
- ПАП «Агропродсервіс».

Обсяг викидів зазначених підприємств наведено у таблиці 2.3.

Упродовж 2023 року (за даними Державної установи «Тернопільський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України») в міських та сільських населених пунктах області було досліджено 2913 проб атмосферного повітря, з них

перевищення гранично-допустимих концентрацій виявлено у 150 пробах (5,1%). В міських населених пунктах проведено 1773 вимірювання, з них перевищують гранично-допустимі концентрації 126 (7,1%). В сільських населених пунктах проведено 1140 вимірювань, з них перевищують гранично-допустимі концентрації 24 (2,1%).

Таблиця 2.3. Викиди в атмосферне повітря від основних забруднювачів атмосферного повітря Тернопільської області у 2023 році²

Назва об'єкта*	Частка викидів забруднюючої речовини			Частка оснащення джерел викидів газоочисними установками (ГОУ), %	Ефективність роботи ГОУ, %	Зменшення обсягів викидів за рахунок впровадження природоохоронних заходів, т/рік*	
	усього викидів, т/рік*	до загального обсягу викидів об'єкта, %	до загального обсягу викидів населеного пункту, %			очікуване	фактичне
ТОВ «Радехівський цукор»	1706,5	100	-	-	-	-	-
ТОВ «Бучачагрохлібпром»	774,7	100	-	-	-	-	-
ДП «Кременецьке управління з постачання та реалізації газу»	692,1	100	-	-	-	-	-
ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» Бердичівське ЛВУМГ КС Тернопіль	441,4	100	-	-	-	-	-
ПАП «Агропродсервіс»	365,5	100	-	-	-	-	-

Основним джерелом забруднення атмосферного повітря в області є викиди вихлопних газів автотранспорту, що зумовлено збільшенням кількості його одиниць. Відмічається активізація транспортного руху в центральних частинах міст та на вулицях населених пунктів. Стан забруднення атмосферного повітря впливає на здоров'я населення, шляхом загострення хронічних серцево-судинних хвороб, органів дихання, нервової системи, алергічним проявом тощо. Автомобільний транспорт є джерелом небезпечних хімічних забруднень атмосферного повітря, водоймищ, сільськогосподарських зон, а також шуму та вібрації, що може пливати на стан здоров'я населення.

В осінньо-зимовий період забруднювачами атмосферного повітря є викиди котелень опалювальної системи, приватних будинків, індивідуальних опалювальних систем багатоквартирних будинків. Хімлабораторія Тернопільського обласного центру з гідрометеорології проводить постійний лабораторний контроль за станом атмосферного повітря на транспортних розв'язках з інтенсивним рухом та в зонах відпочинку м. Тернополя, а саме на двох стаціонарних постах – ПСЗ №1 (перехрестя вулиць Бродівської і Збаразької) і ПСЗ №2 (перехрестя вулиць Живова і Микулинецької).

Внаслідок збройної агресії російської федерації проти України загальна маса викинутих забруднюючих речовин в атмосферне повітря становить 17437001 тон, у т. ч. 17305338 тон CO₂ внаслідок влучання ворожої ракети та горіння складських приміщень з побутовою та іншою технікою, полімерними матеріалами нафтобаз у містах Кременці і Тернопіль, а також складів на комбайновому по вул. Лук'яновича у місті Тернополі.

² Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/ekologichni-pasporty/>

Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря. Радіаційна небезпека відповідно до Паспорту ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в області відсутня, об'єктів ядерно-паливного циклу на території області немає.

Стан радіаційної ситуації на території області щоденно оцінювався за результатами спостережень пунктів мережі спостереження і лабораторного контролю (МСЛК) обласного центру з гідрометеорології, розташованими у містах Бережани, Кременець, Тернопіль, Чортків.³ У 2023 році спостереження за радіаційним станом виконувались регулярно та якісно.

Для проведення спостережень використовувалися справні та вчасно повірені в Укрметрестстандарті прилади ДРГ-0,1Т, ДБГ-0,6Т та МКС-0,5 Терра.

На всіх пунктах МСЛК рівні гамма-фону не перевищували природного. Радіаційна ситуація протягом року піддавалася природним змінам звичайного річного циклу: гамма-фон - з незначним підвищенням у весняно-літній період і зниженням - в осінньо-зимовий. Дані про рівні гамма-фону наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4. Рівні радіаційного гамма-фону (мкР/год) за 2023 рік та за результатами багаторічних спостережень на території Тернопільської області, їх співвідношення у %

Пункти РМГО	потужність еквівалентної дози гамма-випромінювання (мкР/год)		2023 рік в % до багаторічних даних
	за 2023 рік	за багаторічними даними	
М-II Бережани	11,1	11,0	100,1
АМСЦ Тернопіль	13,8	13,5	102,2
Г-I Чортків	12,2	12,2	100,0
М-II Кременець	10,0	9,8	102,0
Середні	11,8	11,6	101,1

В 2023 році проведено 10024 моніторингових дозиметричних замірів потужності дози гамма-випромінювання (радіаційного фону повітря) територій області.

За проведеними замірами потужності дози гамма-випромінювання показники природного радіаційного фону на вказаних територіях знаходяться в межах величин природних фонових значень, які характерні для даних територій і не перевищують багаторічних показників природного фону.

Водні ресурси. Водні ресурси Тернопільської області використовуються для промислового і сільськогосподарського водопостачання, комунально-побутових потреб, енергетики, риборозведення, рекреаційних цілей.

Водний фонд Тернопільської області складається з поверхневих (річки, водосховища, ставки) і підземних вод. За водозабезпеченістю область займає 15 місце в Україні. На її території налічується 320 річок і струмків загальною довжиною 7813,5 км, 19 водосховища загальною площею водного плеса 3093,3467 гектарів, об'ємом води 58,933 млн куб. м і 1288 ставків загальною площею водного плеса 6201,8431 гектарів, об'ємом води 58,8 млн куб. м, 3432 артсвердловини і 74285 шахтних колодязів. У залежності від водності року на одного мешканця області припадає лише від 1 до 1,5 тис. куб. м води на рік. До того ж розподіл водних ресурсів по території області нерівномірний. Найменше водозабезпеченою є південна частина області, а серед районів області найменш водозабезпеченим є Чортківський район.

Ріки належать до двох басейнів – басейну Дністра, який займає 82% території та басейну Прип'яті – 18%. Середня густота річкової сітки становить 0,48 км/кв. км, змінюється від 0,20 (у центрі області) до 0,76 км/кв. км (на її окраїнах). Особливістю гідрографії є те, що більшість річок протікають в меридіональному напрямку (з півночі на південь) та мають досить значний нахил, який коливається від 0,005 м/км (верхів'я Серету та Збруча) до 4 м/км (р. Джурин).

³ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovyshha-v-ukrayini/>

На території області знаходиться 19 водосховищ загальною площею 3093,3467 гектарів водного плеса, об'ємом води 58,933 млн куб. м, з них по басейну Дністра: 17 водосховищ загальною площею водного плеса 3090,2667 гектарів, об'ємом води 53,366 млн куб. м; по басейну Дніпра: 2 водосховища загальною площею водного плеса 3,08 га, об'ємом води 5,567 млн куб. м і 1288 ставків загальною площею водного плеса 6201,8431 гектарів, об'ємом води 58,8 млн куб. м, з них по басейну Дніпра: 210 ставків загальною площею водного плеса 1437 гектарів, об'ємом води 13,9 млн куб. м; по басейну Дністра: 1078 ставків загальною площею водного плеса 4764,8431 гектарів, об'ємом води 44,86 млн куб. м. Водні об'єкти (водосховища, ставки) надаються в оренду юридичним та фізичним особам. Станом на 1 січня 2024 року в оренді знаходиться 492 водних об'єкти загальною площею водного плеса 4203,8615 гектарів.

У межах області знаходиться 1632 площинних водних об'єктів (річок, ставків, водосховищ) державної і комунальної форми власності загальною площею водного плеса 9255,00 гектарів. За даними територіальних громад станом на 01.03.2024 в області сформовано земельні ділянки водного фонду (ставки) загальною площею 2541,7734 гектарів, передано у користування – 1897,8324 гектарів, з них: у Тернопільському районі сформовано 1386,223 гектарів, передано у користування – 1146,0049 гектарів; у Кременецькому районі сформовано 282,0162 гектарів, передано у користування – 243,8163 гектарів; у Чортківському районі сформовано 873,5342 гектарів, передано у користування – 508,0112 гектарів.

Аналіз стану водокористування свідчить про поступове зменшення використання водних ресурсів, що пов'язане зі збільшенням економії води в умовах маловоддя. Через введення в експлуатацію нових потужностей з очищення зворотних вод зменшується забруднення відкритих водойм, але зазначені тенденції мають занадто повільний характер і не відповідають потребам часу. Основні показники використання та відведення води наведено у таблицях 2.5 та 2.6.

Таблиця 2.5. Основні показники використання і відведення води в Тернопільській області (млн. куб. м)

Показники	2000рік	2020рік	2021рік	2022рік	2023рік
Забрано води з природних водних об'єктів – всього	72,06	38,75	40,28	37,52	36,54
<i>у тому числі для використання</i>	72,06	30,74	31,24	29,74	29,81
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на:	65,11	30,74	31,24	29,74	29,81
<i>виробничі потреби</i>	28,56	15,20	15,97	15,39	15,30
<i>побутово-питні потреби</i>	32,92	15,14	14,89	14,18	14,23
Зрошення	—	0,16	0,19	0,14	0,25
<i>сільськогосподарські потреби</i>	3,597	0,12	0,05	0,04	0,03
<i>ставково-рибне господарство</i>	0,037	18,32	21,80	26,28	22,79
Втрати води при транспортуванні	6,944	4,65	4,38	3,28	2,61
Загальне водовідведення, з нього	57,83	31,12	31,12	28,63	29,19
<i>у поверхневій водній об'єкти</i>	54,49	30,83	30,89	28,06	28,58
<i>у тому числі</i>					
<i>забруднених зворотних вод</i>	5,265	2,07	2,17	2,07	1,67
<i>з них без очищення</i>	1,417	0,41	0,53	0,52	0,48
<i>нормативно очищених</i>	33,79	16,40	16,34	15,15	15,26
<i>нормативно чистих без очистки</i>	15,44	12,37	12,38	10,84	11,65
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	71,47	40,11	28,87	28,68	27,36
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	71,43	54,15	44,28	44,28	43,89

Порівняльні характеристики використання і водовідведення не відповідають дійсності у зв'язку з недосконалістю процедур статистичної звітності.

У 2023 році, за статистичними даними, з водних об'єктів басейну Дністра забрано 26,706 млн кубометрів, відведено в них 21,652 млн кубометрів, з яких 1,227 млн кубометрів –

забруднених, з водних об'єктів басейну Дніпра забрано 9,831 млн кубометрів, відведено в них 6,964 млн кубометрів, з них 0,439 – забруднених зворотних вод.

Таблиця 2.6. Порівняння основних показників використання і відведення води в Тернопільській області та суміжних областях у 2023 році (млн м³)

Найменування області	Забрано води з природних водних об'єктів – всього	Загальне водовідведення, усього	Відведено у поверхневі водні об'єкти, з них:	
			забруднених зворотних вод без очищення	нормативно очищених зворотних вод
Тернопільська	36,54	29,19	1,666	15,262
Волинська	30,729	28,177	0,046	19,897
Рівненська	116,136	55,922	0,838	21,997
Хмельницька	104,545	55,855	-	31,630

Централізованими системами водопостачання у Тернопільській області забезпечено 83 населених пунктів, з яких: 17 міст, 15 селищ міського типу, 51 сільських населених пунктів. Показник охоплення послугами централізованого водопостачання становить: 94 % у містах, 88 % у селищах міського типу та 5 % у селах. Централізоване водопостачання відсутнє у смт Мельниця-Подільська, смт Золотий Потік. Послуги з централізованого водопостачання надають 37 суб'єктів господарювання. Протяжність водопровідних мереж становить 1362,88 км. Для централізованого водопостачання у Тернопільській області використовується 114 комунальних водозаборів.

Централізованими системами водовідведення у Тернопільській області забезпечено 43 населених пункти, з яких 17 міст і 10 селищ міського типу, 16 сільських населених пунктів. Показник охоплення послугами централізованого водовідведення становить: 94 % у містах, 59 % у селищах міського типу та 1,6 % у селах. Централізоване водовідведення відсутнє у м. Копичинці, смт Мельниця-Подільська, смт Скала-Подільська, смт Золотий Потік, смт Гримайлів, смт Залізці, смт Козлів, смт Коропець. Послуги з централізованого водовідведення надає 28 підприємств. Загальна протяжність каналізаційних мереж становить 661,01 км.

Підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства протягом 2023 року подано в мережу 17,328 млн куб. м. води, з них втрати – 3,1 млн куб. м, що становить 18,0 %, відпущено усім споживачам – 14,1 млн куб. м води (таблиця 2.7., рис. 2.3.). Подача води за останні 10 років зменшується, що вказує на ощадне використання води споживачами.

Таблиця 2.7. Подача води у мережу та її втрати за 2013-2023 рр.

Рік	Подано води у мережу, тис.куб.м	Відпущено води усім споживачам, тис.куб.м	Витік та невраховані витрати води	
			тис. куб. м	% до води, поданої у мережу
2013	22107,7	15379,0	6728,7	30,4
2014	21391,8	15207,3	6184,5	28,9
2015	20407,3	14285,1	6122,2	30,0
2016	20187,2	14312,5	5874,7	29,1
2017	20504,0	14715,1	5788,9	28,2
2018	20400,0	14605,0	5795,0	28,4
2019	19388,8	14319,8	5069,0	26,1
2020	19380,0	15330,0	4050,0	20,9
2021	19100,0	14190,0	4910,0	25,7
2022	17770,0	13890,0	3880,0	21,8
2023	17328,0	14163,5	3109,6/	18,0

В аварійному стані знаходиться 653,8 км водопровідних (48 %) та 281,47 каналізаційних комунальних мереж (42,5 %).

В рамках підготовки об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства до роботи в осінньо-зимовий період 2024/2025 року здійснено ремонт/заміну 27,5 км водопровідних та 5,9 км каналізаційних мереж.

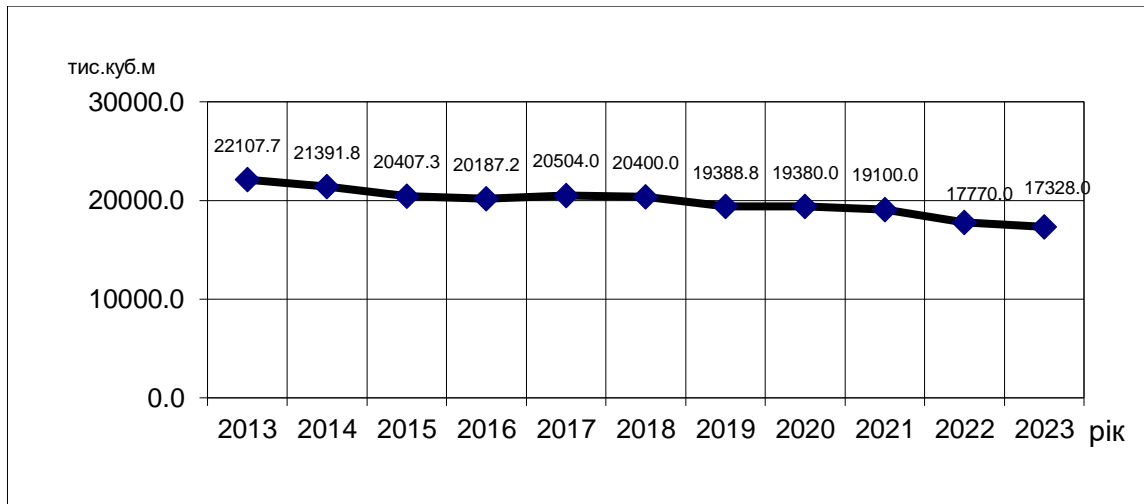

Рис.2.3. Подача води в мережу по області за 2013-2023 рр.

В області протягом 2020-2023 років реалізовувався проєкт «Розвиток міської інфраструктури-2» по модернізації систем водопостачання та водовідведення за рахунок кредиту Світового банку та Фонду чистих технологій загальною сумою 36,7 млн доларів. В рамках даного проєкту в місті Тернопіль реалізовано проєкт «Будівництво станції знезалізнення води з реконструкцією насосної станції третього підйому в м. Тернополі», вартістю 8,1 млн євро. На станції використовується найсучасніше обладнання італійської фірми Culligan та найновіша технологія, завдяки використанню нової технології знезараження води – установки виробництва змішаних оксидантів, забезпечено ретельне й швидке усунення великого числа мікроорганізмів з води, що подається споживачам, вміст заліза у воді, яка подається споживачу — повністю відповідає вимогам Державних санітарних норм та правил.

Протягом 2023 року в області також реалізовувались проєкти:

- «Будівництво біологічних очисних споруд стічних вод м. Бучач Тернопільської області продуктивністю 300м3/добу (коригування)» – (6,2 млн гривень – кошти ДФРР, 2,1 млн гривень – кошти місцевого бюджету);

- «Будівництво очисних споруд каналізації господарсько-побутових стоків в м. Борщів по вул. Нічлава (друга черга будівництва)» – (2,2 млн гривень – кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, 9,0 млн гривень – кошти місцевого бюджету).

Станом на 1 січня 2024 року в області рівень оснащення вузлами комерційного обліку холодної води становить 60,8 % у житлових будинках та 96,7 % – у нежитлових будівлях. У підприємств водопровідно-каналізаційного господарства області відсутні кошти на встановлення вузлів комерційного обліку холодної води у житлових та нежитлових будівлях (необхідна сума коштів становить орієнтовно 60 млн гривень).

На якість питної води систем централізованого водопостачання негативно впливає відсутність у багатьох населених пунктах необхідних потужностей для очищення до нормативних вимог питної води та стічних вод, незадовільний стан водопровідних споруд і мереж, що вимагає реконструкції діючих фільтрувальних станцій та систем водовідведення, каналізування населених пунктів сільської зони.

На випадок аварій, забруднень підприємства мають резервуари для наповнення питною водою, населення області має можливість користуватись колонками-качалками, у тому числі у м. Тернопіль (50 колонок-качалок та 4 колонки-бювети).

У населених пунктах, де наявні кілька самостійних водопроводів передбачено з'єднання їх перемичками, які дозволяють відключати пошкоджені лінії і споруди з дотриманням санітарних правил.

З метою зменшення використання енергоносії, ряд водоканалів області реалізовує проєкти з переходом на альтернативні джерела енергії та використання сонячних панелей.

24 каналізаційні очисні споруди підприємств комунальної сфери недостатньо для очищення стоків, 9 з них потребують негайної реконструкції.

У населених пунктах, де відсутнє централізоване водовідведення, для «скидання» стічних вод населення користується септиками або вигрібними ямами, використання яких спричиняє тенденцію погіршення екологічного стану джерел водопостачання, що призводить до їх забруднення патогенними бактеріями та вірусами. Каналізаційні мережі та інші об'єкти водовідведення в населених пунктах знаходяться в незадовільному стані та потребують значних капіталовкладень на капітальний ремонт, реконструкцію і нове будівництво.

Для забезпечення населених пунктів якісним водопостачанням та водовідведенням облдержадміністрацією сформовано перелік із 66 проєктів орієнтовною вартістю 989,8 млн гривень, які потребують фінансування.

Бережанське МКП «Добробут», КП «Зборівський водоканал», Кременецьке КП «Міськводгосп», КП Тереховлянської міської ради «Тереховля», КП «Комунальник» (м. Борщів), КП «Буцацький комбінат комунальних підприємств» за результатами звітності про водокористування віднесені до переліку основних забруднювачів області. (таблиця 2.8).⁴

Таблиця 2.8. Найбільші забруднювачі водних об'єктів Тернопільської області

Підприємства	Категорія стоків	Скиди забруднених зворотних вод, млн кубометрів
		2023 рік
КП «Добробут» БМКП, м.Бережани	без очистки, недостатньо очищені	0,163
КП «Зборівський водоканал»	без очистки	0,087
КП Тереховлянської міської ради «Тереховля»	без очистки	0,036
КП «Комунальник», м. Борщів	без очистки	0,119
КП Кременецької міської ради «Міськводгосп»	недостатньо очищені	0,278
КП «Буцацький комбінат комунальних підприємств»	без очистки, недостатньо очищені	0,107

Найбільші обсяги використання вод та скидання зворотних вод у поверхневій водоймі на підприємствах житлово-комунального господарства та у сільському господарстві, зокрема у ставково-рибному господарстві.

У 2023 році у поверхневій водній об'єкті Тернопільської області скинуто 28,58 млн кубометрів зворотних вод, в тому числі:

- 11,652 млн кубометрів відносяться до нормативно чистих, які не потребують очистки. Це зворотні води, що утворюються при веденні ставково-рибного господарства та від прямооточних систем охолодження на промислових підприємствах;
- 15,262 млн кубометрів нормативно очищених стічних вод;
- 1,666 млн кубометрів забруднених стічних вод.

Дані про використання та відведення води підприємствами галузей економіки в Тернопільській області у 2023 році та в порівнянні з суміжними областями (млн куб. м) наведено у таблицях 2.9 та 2.10.

⁴ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovyshha-v-ukrayini/>

Таблиця 2.9. Використання та відведення води підприємствами галузей економіки в Тернопільській області у 2023 році (млн м³)

Галузь економіки	Використано води	З неї на:		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		побутово-питні потреби	виробничі потреби	усього	у тому числі забруднених	з них без очищення
Машинобудування і металообробка	—	—	—	—	—	—
Житлово-комунальне господарство	13,475	12,724	0,751	16,601	1,439	0,322
Сільське господарство	1,527	0,077	1,172	0,016	0,016	—
Харчова промисловість	1,064	0,041	1,024	0,07	0,019	—
Транспорт	0,105	0,069	0,036	0,004	—	—
Промисловість будівельних матеріалів	0,019	0,003	0,008	-	—	—
Усього	29,812	14,233	15,297	28,58	1,666	0,482

Таблиця 2.10. Використання та відведення води підприємствами галузей економіки Тернопільської області у 2023 році в порівнянні з суміжними областями (млн м³)

Найменування області	Використано води	З неї на:		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		побутово-питні потреби	виробничі потреби	усього	у тому числі забруднених	з них без очищення
Машинобудування та металообробка						
Тернопільська	—	—	—	—	—	—
Волинська	—	—	—	—	—	—
Рівненська	—	—	—	—	—	—
Хмельницька	—	—	—	—	—	—
Житлово-комунальне господарство						
Тернопільська	13,475	12,724	0,751	16,601	1,439	0,322
Волинська	17,922	16,285	1,637	20,18	0,046	—
Рівненська	15,98	—	—	—	—	—
Хмельницька	—	—	—	—	—	—
Сільське господарство						
Тернопільська	1,527	0,077	1,172	0,016	0,016	—
Волинська	7,049	0,102	6,063	1,993	—	—
Рівненська	0,139	—	—	—	—	—
Хмельницька	—	—	—	—	—	—
Харчова промисловість						
Тернопільська	1,064	0,041	1,024	0,07	0,019	—
Волинська	—	—	—	—	—	—
Рівненська	—	—	—	—	—	—
Хмельницька	—	—	—	—	—	—

На основі отриманих даних за результатами моніторингу поверхневих вод за 2023 рік встановлено хімічний стан масивів поверхневих вод.

Хімічний стан «добрий»: р. Серет с. Горишній Івачів, м. Тернопіль, с. Монастирок; р. Нічлава м. Борщів.

Хімічний стан «недосягнення доброго»: р. Збруч смт. Підволочиськ та смт. Скала-Подільська; р. Серет Серетський гідрологічний заказник с. Залізці, смт. Велика Березовиця, смт. Микулинці, м. Чортків, с. Угринь; р. Стрипа м. Бучач; р. Золота Липа м. Бережани; р. Коропець м. Підгайці; р. Джурич с. Нирків; р. Гнізна смт. Великі Бірки; р. Іква с. Сапанів; р. Горинь м. Ланівці; р. Полква с. Жемелінці, Хмельницька область.

Результати дослідження вмісту пріоритетних забруднюючих речовин показали перевищення екологічних нормативів якості (ЕНЯ_{max}) для сполук:

- флуорантену ($0,12 \text{ мкг/дм}^3$) у пунктах спостереження: р. Золота Липа м. Бережани; р. Коропець м. Підгайці; р. Стрипа м. Бучач;
 - бензо(в)флуорантену ($0,017 \text{ мкг/дм}^3$) у пунктах спостереження: р. Золота Липа м. Бережани; р. Коропець м. Підгайці; р. Стрипа м. Бучач;
 - бензо(к)флуорантену ($0,017 \text{ мкг/дм}^3$) у пунктах спостереження: р. Золота Липа м. Бережани; р. Коропець м. Підгайці;
 - бензо(g,h,i)перілен ($8,2 \cdot 10^{-3} \text{ мкг/дм}^3$) у пунктах спостереження: р. Золота Липа м. Бережани;
 - свинець та його сполуки ($14,0 \text{ мкг/дм}^3$) у пунктах спостереження: р. Серет с. Заліці;
 - нікель та його сполуки ($34,0 \text{ мкг/дм}^3$) у пунктах спостереження: р. Іква с. Сапанів; р. Горинь м. Ланівці; р. Полква с. Жемелинці Хмельницька область.
- Перевищення екологічних нормативів якості ЕНЯ_{ср} для сполук:
- флуорантен ($0,0063 \text{ мкг/дм}^3$) виявлено у пунктах спостереження: р. Золота Липа м. Бережани; р. Коропець м. Підгайці; р. Стрипа м. Бучач;
 - бензо(а)пірен ($1,7 \cdot 10^{-4} \text{ мкг/дм}^3$) виявлено у пунктах спостереження: р. Золота Липа м. Бережани; р. Коропець м. Підгайці; р. Стрипа м. Бучач; р. Джурич с. Нирків; р. Серет смт. В. Березовиця, смт. Микулинці, м. Чортків, с. Угринь; р. Гнізна смт. В. Бірки; р. Збруч смт. Підволочиськ;
 - кадмій та його сполук ($0,15 \text{ мкг/дм}^3$), що відноситься до токсичних важких металів, виявлено у пунктах спостереження: р. Збруч смт. Скала-Подільська;
 - нікель ($4,0 \text{ мкг/дм}^3$) виявлено у пунктах спостереження: р. Іква с. Сапанів; р. Горинь м. Ланівці.⁵

Для захисту поверхневих вод від забруднення в області функціонує мережа біологічних каналізаційних очисних споруд, зокрема: каналізаційних очисних споруд підприємств комунальної сфери, закладів охорони здоров'я та освітніх установ, очисних споруд промислових підприємств.

Забезпечення нормативної очистки зворотних вод на об'єктах екологічної інфраструктури має для довкілля області стратегічно важливе значення, у зв'язку з тим, що близько 80 % забруднених зворотних вод області скидається в поверхневі водні об'єкти саме підприємствами комунальної сфери. Головною причиною цього є значна зношеність каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, припинення експлуатації обладнання у зв'язку з високою енергоємністю, низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, недостатня увага міських і селищних голів до питань забезпечення належного функціонування згаданих об'єктів. Відсутність очистки зворотних вод гальмує розвиток населених пунктів, зокрема житлового будівництва. В режимі біологічної очистки працюють тільки очисні споруди КП «Тернопільводоканал». Більшість підприємств комунальної сфери відводять недостатньо очищені стоки, а стоки таких міст, як Борщів, Зборів, Монастирська, Терехівка, Шумськ та частина стоків міст Заліщики, Бучач, Бережани відводяться без очистки.

Програмою охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки (зі змінами) передбачено реалізацію ряду заходів, пов'язаних із покращенням якості поверхневих та підземних вод, а саме:

- будівництво каналізаційних очисних споруд у містах Бережани, Борщів, Бучач, Заліщики та Підгайці;
- реконструкцію каналізаційних очисних споруд у с. Великий Глибочок Тернопільського району, селищах Вишнівець Кременецького району та Підволочиськ Тернопільського району, містах Гусятин, Копичинці, Зборів, Кременець та Почаїв.

Дані про каналізаційні очисні споруди, які експлуатуються комунальними підприємствами Тернопільської області, наведено в таблиці 2.11.

⁵ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stand-navkolyshnogo-seredovyshha-v-ukrayini/>

Таблиця 2.11. Інформація про каналізаційні очисні споруди, які експлуатуються комунальними підприємствами Тернопільської області

№ п/п	Громада	Назва комунального підприємства, що експлуатує каналізаційні очисні споруди, адреса	Інформація про каналізаційні очисні споруди	
			Стан	Дата введення в експлуатацію
1	Бережанська	КП «Добробут» БМКП м. Бережани, вул. Лепких, 44	в робочому стані, діють неефективно	30.12.2015
2	Скала-Подільська	Скала-Подільський ККП Чортківський район, смт Скала-Подільська, вул. І. Франка, 2	відсутні	-
3	Борщівська	КП «Комунальник» м. Борщів, вул. Нова, 54	в робочому стані, готовність 95 %	-
4	Бучацька	КП «Бучацький комбінат комунальних підприємств» м. Бучач, вул. Галицька, 38	будівництво завершено, триває процедура введення в експлуатацію	-
5	Копичинецька	МКП «Господар» Чортківський район, м. Копичинці, вул. Шевченка, 15	недіючі	інформація відсутня
6	Хоростківська	Хоростківське МКП «Комунальник» Чортківський район, м. Хоростків, вул. Заводська, 2	діючі, працюють ефективно	30.12.2015
7	Гусятинська	КП «Водоканал-сервіс» смт Гусятин, вул. Цехова, 78	недіючі, забезпечується лише механічна очистка	1979
8	Товстенська	КП «Товстеблагаустрій» Чортківський район, смт Товсте, вул. Українська, 105	в робочому стані	12.02.2019
9	Заліщицька	КП «Заліщицький водоканал» м. Заліщики, вул. Стефаніка, 4	недіючі, реконструкція на початковій стадії, у зв'язку з військовими діями роботи тимчасово призупинені	1995
10	Збаразька	Збаразьке МКП «Збараж» м. Збараж, вул. Д. Галицького, 91	діючі, працюють ефективно	30.12.2015
11	Зборівська	КП «Зборівський водоканал» м. Зборів, вул. Козацька, 3	недіючі	інформація відсутня
12	Козівська	КП «Козова Комунсервіс» Козівської селищної ради смт Козова, вул. Тернопільська, 9	проводиться реконструкція	інформація відсутня
13	Кременецька	КП Кременецької міської ради «Міськводгосп» м. Кременець, вул. Косовиця, 12	проводиться реконструкція	інформація відсутня
14	Почаївська	Почаївський ККП Кременецький район, м. Почаїв, вул. Шевченка, 35	діючі неефективно, у 2016р. проведено першу чергу реконструкції (збудовано КУБО-200 (потужністю 200 м ³ /добу), у 2018р. для збільшення потужності до 500 м ³ /добу виготовлено проєкт «Реконструкція ОСК продуктивністю 300 м ³ /добу».	29.12.2016
15	Лановецька	Лановецьке КП по благоустрою м. Ланівці, вул. Незалежності, 40а	в робочому стані, працюють ефективно	29.12.2016
16	Монастирська	КП «Монастирський комунсервіс» Монастирської міської ради м. Монастирська, вул. Підгородня, 5	недіючі, потребують реконструкції	інформація відсутня
17	Підволочиська	Підволочиське УЖКГ смт Підволочиськ, вул. Садова, 1	недіючі, потребують реконструкції	інформація відсутня

18	Скалатська	МКП «Комунальник» Тернопільський район м. Скалат, вул. Грушевського, 2	діючі, працюють ефективно	інформація відсутня
19	Підгаєцька	КП «Підгайці-Водоканал» м. Підгайці, вул. Шевченка, 30	працюють неефективно, потребують реконструкції	29.12.2016
20	Микулинецька	КП Микулинецької селищної ради «Дружба» Тернопільський район, смт Микулинці, вул. Ст.Бандери, 11	недіючі	інформація відсутня
21	Теребовлянська	КП Теребовлянської міської ради «Теребовля» м. Теребовля, вул. Шевченка, 8	недіючі, потребують реконструкції	інформація відсутня
22	Микулинецька	КП Дружбівської селищної ради «Дружба» Тернопільський район, смт. Дружба, вул. Л. Українки, 6а	діючі неефективно	інформація відсутня
23	Білецька	КП «Великоглибочецьке» Тернопільський район, с. В. Глибочок	недіючі	інформація відсутня
24	Великогаївська	КП «Великогаївський сількомунгосп» Тернопільський район, с. В. Гаї	Відсутні	-
25	Великобірківська	КП Великобірківської селищної ради «Добробут» Тернопільський район, смт В. Бірки, вул. Л. Українки, 6а	в робочому стані, працюють ефективно	інформація відсутня
26	Чортківська	КП «Чортківське ВУВКГ» Чортківської міської ради м. Чортків, вул. Сонячна, 7	в робочому стані, роботи з реконструкції закінчені, завершується процедура введення об'єкта в експлуатацію	-
27	Шумська	КП «Шумськкомунсервіс» м. Шумськ, вул. Б. Хмельницького, 10	діючі неефективно, в 2015-2016р. проводилась реконструкція, однак очікуваного результату не досягнуто	30.12.2015
28	Тернопільська	КП «Тернопільводоканал» м. Тернопіль, вул. Танцорова, 7	діючі, працюють ефективно, потребують реконструкції	1968
29	Заводська	КП «Заводське-2010»	працюють ефективно	-

Дані щодо стану роботи каналізаційних очисних споруд, які експлуатуються комунальними підприємствами Тернопільської області, наведено на рис.2.4.

Рис. 2.4. Стан роботи каналізаційних очисних споруд, які експлуатуються комунальними підприємствами Тернопільської області

Починаючи з 2015 року, завдяки залученню та освоєнню коштів Державного та місцевих бюджетів, в населених пунктах області, зокрема містах Бережани, Збараж, Ланівці, Підгайці, Почаїв, Хоростків, Шумськ, селищах Товсте Чортківського району та Микулинці Тернопільського району, селах Нове Село Тернопільського району та Більче-Золоте Чортківського району проведено будівництво чи реконструкцію каналізаційних очисних споруд на об'єктах комунальної та соціальної сфери. З перелічених очисних споруд нормативного очищення стічних вод досягнуто на об'єктах в містах Хоростків та Збараж, селищі Микулинці Тернопільського району (фізіотерапевтична лікарня), селищі Товсте та селі Більче-Золоте Чортківського району (фізіотерапевтична лікарня).

У 2021 році завершено будівельні роботи по проєкту „Реконструкція біологічних очисних споруд продуктивністю 7000 м³/добу з виділенням 1-го пускового комплексу на 4000 м³/добу, вул. Гранична, 88, м. Чортків Тернопільської області”. На даний час завершується процедура введення об'єкту в експлуатацію.

Завдяки здійсненню ряду заходів, а саме промиванню каналізаційних мереж, дещо покращилися показники зворотних вод на виході з каналізаційних очисних споруд у м. Ланівці Кременецького району, досягнуто нормативної очистки стоків у м. Скалат Тернопільського району.

У 2022 році планувалась реконструкція очисних споруд по вул. Стефаніка, 60Д у м. Заліщики загальною кошторисною вартістю 42800,0 тис. гривень. На замовлення Заліщицької міської ради розроблено проєктно-кошторисну документацію та демонтовано старе обладнання.

Упродовж 2023 року Борщівською міською радою освоєно 5 700,000 тис. гривень з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, забезпечено зведення виробничих будівель та мулових майданчиків, закуплено та встановлено установку КУБО-250 для біологічної очистки стічних вод очисних споруд каналізації господарсько-побутових стоків. Крім цього, захід „Будівництво очисних споруд каналізації господарсько-побутових стоків в м. Борщів по вул. Нічлава” (обсяг фінансування – 2039000 гривень) включено до Переліку природоохоронних заходів, фінансування яких буде здійснюватись у 2024 році за рахунок коштів обласного бюджету (обласного фонду охорони навколишнього природного середовища). На даний час будівельні роботи першої черги будівництва очисних споруд м. Борщів перебувають на завершальному етапі.

Для завершення будівництва біологічних очисних споруд стічних вод м. Бучач Тернопільської області продуктивністю 300 м³/добу у 2023 році з державного бюджету виділено кошти у сумі 6 186,081 тис. гривень. До кінця 2024 року очікується введення об'єкту в експлуатацію.

Підволочиською селищною радою виготовлено проєкт землеустрою щодо відведення земельної ділянки площею 7,35 га в постійне користування для будівництва і обслуговування будівель закладів комунального обслуговування та подальшої реконструкції каналізаційних очисних споруд у смт Підволочиськ Тернопільського району.

КП «Тернопільводоканал» розроблена та пройшла експертизу проєктно-кошторисна документація «Реконструкція каналізаційних очисних споруд з будівництвом цеху обробки мулу за адресою м. Тернопіль, вул. Об'їзна, 4».

Результати загального технічного стану системи водопостачання та водовідведення свідчать про необхідність інвестування значних коштів для:

- зменшення енергоспоживання – шляхом заміни чи регулювання режимів роботи насосів, електродвигунів та іншого електрообладнання;
- зменшення витоків води – за рахунок зменшення навантаження на старі ділянки мереж шляхом оптимізації тиску в системі;
- зменшення аварійності трубопроводів – за рахунок заміни найбільш аварійних ділянок водопровідних мереж області;
- поліпшення очищення стоків – за рахунок вдосконалення аераційної системи каналізаційних очисних споруд.

Одним із основних завдань є перехід до нової моделі водоспоживання, яка дасть змогу забезпечити населення високоякісною питною водою в обсягах, що є необхідними для фізіологічних потреб людини шляхом впровадження локальних та колективних установок доочищення води для питних потреб у місцях їх безпосереднього споживання, а також для водозабезпечення дошкільних, шкільних і лікувальних закладів.

Наразі у всіх українських водоканалів є одна спільна проблема – це критичний стан підприємств і невизначеність з джерелами фінансування та підтримки галузі. Водоканали Тернопільської області не встигають за тенденцією зростання вартості електроенергії, підняттям мінімальної зарплати державою, ростом паливо-мастильних матеріалів, комплектуючих тощо. Без коригування тарифів багатьом підприємствам загрожує або погостинна вода у містах, або повна зупинка. І саме задля того, щоб весь тягар здорожчання багатьох тарифоутворюючих чинників не повністю лягав на плечі споживачів, окремі водоканали роблять важливі кроки у сфері енергоефективності: встановлення сонячних електростанцій на водозаборах, заміна насосних агрегатів на енергоефективні, встановлення перетворювачів частоти з датчиками тиску на виходах насосних станцій та інше.

Стан земельних ресурсів. Земельний фонд Тернопільської області складає 1382,4 тис. га (таблиця 2.12), з них 1046,2 тис. га (76%) займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарського освоєння земель.

Згідно з уточненими обліковими відомостями за результатами матеріалів інвентаризації площа перелогів складає 3,4 тис. га, а ріллі - 856,4 тис. га (62 %). Багаторічними насадженнями зайнято 15,7 тис. га. Під пасовищами та сіножатями на сьогоднішній день знаходиться відповідно 144 тис. га та 26,5 тис. га земель.

У користуванні закладів, установ і організацій перебуває 6,6 тис. га земель, підприємства промисловості, транспорту і зв'язку займають 24,6 тис. га, землі оборони складають 1,1 тис. га.

Забудованими землями зайнято 63,8 тис. га (5 %) території області, під болотами - 5,9 тис. га (0,4 %), під водою - 19,3 тис. га (1,4 %).

Таблиця 2.12. Структура земельного фонду Тернопільської області (станом на 01.01.2016 р.)

Види земель	Всього, тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія	1382,4	100
<i>у тому числі:</i>		
1. Сільськогосподарські угіддя	1046,2	75,7
2. Ліси та інші лісовкриті площі	201,7	14,6
3. Забудовані землі	63,7	4,6
4. Відкриті заболочені землі	5,9	0,4
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	18,5	1,3
6. Інші землі	27,1	2,0
Усього земель (суша)	1363,1	98,6
Території, що покриті поверхневими водами	19,3	1

Площа населених пунктів становить - 336,4 тис. га, в тому числі: сіл - 305,3 тис. га, селищ - 12 тис. га і міст - 19,1 тис. га.

Всього в області виділено понад 250 генетичних груп та видів ґрунтів. Найбільшу площу в області займають лісостепові опідзолені ґрунти, які об'єднують такі підтипи: ясно сірі лісові, сірі лісові, темно-сірі, чорноземи опідзолені.

На лесових відкладах утворилися чорноземи глибокі та лісостепові опідзолені ґрунти (ясно-сірі, сірі, темно-сірі ґрунти та чорноземи опідзолені), на твердих карбонатних породах - перегнійно-карбонатні (рендзини), на водно-льодовикових пісках і супісках - дерново-, слабо- та середньо опідзолені ґрунти.

Дерново-підзолисті ґрунти поширені у північній частині Тернопільщини у межах Малого Полісся. Окремими острівками трапляються у північно-західних районах у прохідних долинах, у яких водно-льодовикові піски та супіски відкладені водами, що стікали від краю льодовика у долину Прадністра. Їхня загальна площа становить 0,5% території області.

Лісостепові ґрунти утворилися на лесових відкладах унаслідок накладання двох основних процесів ґрунтоутворення - підзолистого та дернового (чорноземного), різний ступінь виразу яких призвів до утворення ясно-сірих, сірих, темно-сірих опідзолених ґрунтів і чорноземів опідзолених. Ці ґрунти поширені у північній, західній і південній частинах, займають близько 72% площі області.

Перегнійно-карбонатні ґрунти поширені у північній частині області і займають понад 1,4% території. Вони утворились на елювії-делювії крейди у Малому Поліссі та вапняків Товтрової гряди, переважно на вершинах горбів і їхніх схилах.

Лучно-чорноземні ґрунти поширені невеликими масивами в місцях розвитку чорноземів глибоких і опідзолених та приурочені до понижених елементів рельєфу.

Лучні ґрунти характерні для долин річок, балок і глибоких понижень на плато.

Лучно-болотні ґрунти поширені у заплавах річок і займають площу близько 18 тис. га. Вони сформувалися на сучасних алювіальних відкладах, переважно суглинках, в умовах надмірного зволоження, мають виразні ознаки оглеєння вже в гумусовому горизонті.

Болотні ґрунти невеликими масивами або у комплексі з іншими гідроморфними ґрунтами займають близько 1% території області.

Торфовища низинні знаходяться переважно у північній частині області (заплави Горині, Вілії та Ікви), займають площу 6,5 тис. га. Вони утворилися на найбільш понижених ділянках заплави в умовах постійного перезволоження.

Карту ґрунтів Тернопільської області наведено на рис. 2.5.

За результатами агрохімічних досліджень земель Тернопільської області кислі ґрунти займають 158,2 тис. га, з них слабо кислих - 133,4 тис. га (26,8%), середньо кислих - 22,4 тис. га (4,5%), дуже сильно- та сильно кислих - 2,4 тис. га або 0,48% .

Причиною порушення ґрунтів є процеси, ініційовані діяльністю людини (механічна обробка ґрунтів, трансформація шарів землі в будівництві, переущільнення ґрунтів унаслідок діяльності транспорту, випасання худоби, зрошення або інші зміни режиму ґрунтових і поверхневих вод, забруднення ґрунтів та ін.). Результати цих первинних змін можуть багаторазово посилюватися під впливом природних чинників (вітру, дощових потоків тощо).

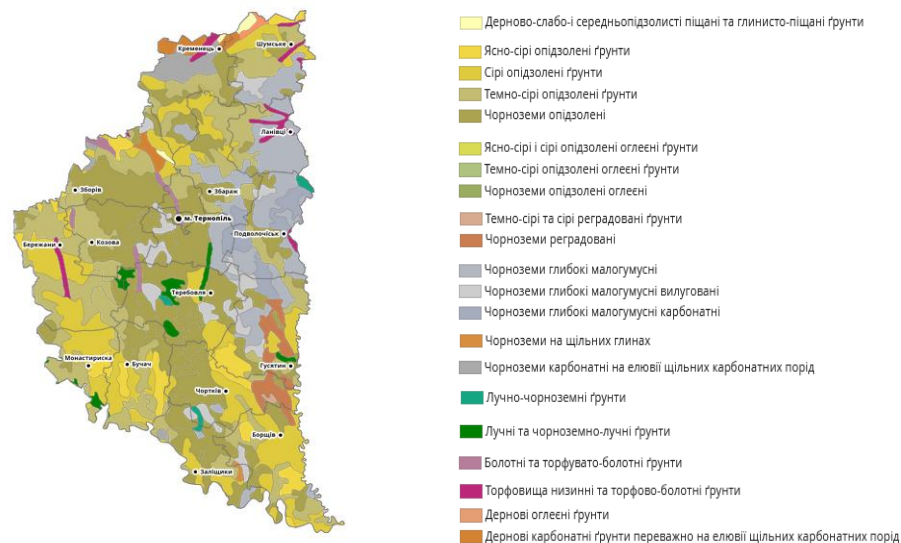

Рисунок 2.5. Ґрунти Тернопільської області⁶

⁶ Карта ґрунтів України. <https://superagronom.com/karty/karta-gruntiv-ukrainy#w18>

Середньозважений бал паспортизованих земель, який враховує наявність у ґрунті поживних речовин, важких металів, пестицидів та радіонуклідів, поширеність ґрунтів, їх змитість, кислотність та інші фізико-хімічні властивості, які впливають на родючість ґрунту становить по області 55.⁷ Найкращі землі у Підволочиській, Скалатській (66), Лановецькій, Борсуківській (64), Байковецькій, Білецькій, Великобірківській, Великоберезовицькій, Великогаївській і Тернопільській територіальних громадах (62), де залягають найбагатші ґрунти області - це чорноземи глибокі малогумусні, чорноземи деградовані, чорноземи опідзолені та невелика частка темно-сірих опідзолених. У цих районах, в середньому, близько 70% ґрунтів середньої і підвищеної якості та 1% високої якості.

Найнижчі бали мають землі Монастириської, Коропецької (46), Борщівської, Іване-Пустенської Мельнице-Подільської, Скала-Подільської(49), Підгаєцької (50), де переважаючими ґрунтами є ясно- та сірі опідзолені і дернові різного ступеня змитості та оглеєності. Ці землі відносяться в основному до низької та дуже низької якості.

На загальний еколого-агрохімічний бал земельної ділянки негативно впливає зростання кислотності ґрунту внаслідок інтенсивного застосування фізіологічно кислих мінеральних добрив та низькі темпи їх розкислення.

Найбільший відсоток площ займають землі середньої якості - 229,8 тис. га (56,06%), землі високої якості - 162,2 тис. га (39,57%) і землі низької якості - 17,9 тис. га (4,36 %).

Екологічний стан ґрунтів. Відповідно до наявних відомостей та моніторингу стану використання земель в цілому по області в тій чи іншій мірі знаходиться в обробітку 215,5 тис. га еродованих та ерозійно-небезпечних земель. З них, розміщено на схилах від 3⁰ до 5⁰ – 90,9 тис. га, від 5⁰ до 7⁰ – 41,8 тис. га і більше 7⁰ – 14,3 тис. га.

За час здійснення земельної реформи за проєктами землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) в області виведено з активного використання і залужено чи переведено в природні кормові угіддя 21,1 тис. га малопродуктивної і деградованої рілля.

Приведення кількості використання деградованих земель орієнтовною площею біля 17 тис. га до природоохоронно-безпечних і обґрунтованих значень в значній мірі стримується внаслідок передачі цих площ у приватну власність, відсутності економічного механізму зменшення рівня використання еродованих і деградованих земель, «нульового» фінансування здійснення консервації земельних ділянок. (таблиця 2.13).

Таблиця 2.13. Інформація про деградовані (малопродуктивні) землі в розрізі територіальних громад, які потребують консервації

№ з/п	Сільські, селищні, міські ради	Орієнтовна площа деградованих земель, га
1.	Байковецька сільська рада Тернопільського району	161,8346
2.	Бережанська міська рада Тернопільського району	282,2410
3.	Білецька сільська рада Тернопільського району	30,4780
4.	Білобожницька сільська рада Чортківського району	126,5364
5.	Більче-Золотецька сільська рада Чортківського району	35,8778
6.	Борсуківська сільська рада Кременецького району	411,2373
7.	Борщівська міська рада Чортківського району	267,0617
8.	Бучацька міська рада Чортківського району	1729,8691
9.	Васильковецька сільська рада Чортківського району	386,6169
10.	Великоберезовицька селищна рада Тернопільського району	89,4600
11.	Великобірківська селищна рада Тернопільського району	-
12.	Великогаївська сільська рада Тернопільського району	91,0000
13.	Великодедеркальська сільська рада Тернопільського району	204,4585
14.	Вишнівецька селищна рада Кременецького району	1657,8120
15.	Гримайлівська селищна рада Чортківського району	852,5609

⁷ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovyshha-v-ukrayini/>

16.	Гусятинська селищна рада Чортківського району	20,0387
17.	Заводська селищна рада Чортківського району	45,6063
18.	Заліщицька міська рада Чортківського району	400,5574
19.	Залозецька селищна рада Тернопільського району	145,7258
20.	Збаразька міська рада Тернопільського району	1361,8176
21.	Зборівська міська рада Тернопільського району	152,9565
22.	Золотниківська сільська рада Тернопільського району	24,2926
23.	Золотопотіцька сільська рада Чортківського району	422,3011
24.	Іване-Пустенська сільська рада Чортківського району	17,3981
25.	Іванівська сільська рада Тернопільського району	108,0102
26.	Козівська селищна рада Тернопільського району	575,7255
27.	Козлівська селищна рада Тернопільського району	59,7832
28.	Коліндянська сільська рада Тернопільського району	42,8777
29.	Копичинецька міська рада Чортківського району	63,9948
30.	Коропецька сільська рада Тернопільського району	9,6815
31.	Кременецька міська рада Кременецького району	704,1969
32.	Купчинецька сільська рада Тернопільського району	33,4132
33.	Лановецька міська рада Кременецького району	739,1940
34.	Лопушненська сільська рада Кременецького району	213,3956
35.	Мельнице-Подільська селищна Чортківського району	79,9672
36.	Микулинецька селищна рада Тернопільського району	12,1610
37.	Монастирська міська рада Тернопільського району	169,9270
38.	Нагірянська сільська рада Чортківського району	22,7486
39.	Нараївська сільська рада Тернопільського району	163,8900
40.	Озернянська сільська рада Тернопільського району	35,6925
41.	Підволочиська селищна рада Тернопільського району	15,6135
42.	Підгаєцька міська рада Тернопільського району	-
43.	Підгороднянська сільська рада Тернопільського району	299, 1010
44.	Почаївська міська рада Кременецького району	262,7501
45.	Саранчківська сільська рада Тернопільського району	173,8355
46.	Скала-Подільська селищна рада Чортківського району	81,5240
47.	Скалатська міська рада Тернопільського району	13,6984
48.	Скориківська сільська рада тернопільського району	62,5169
49.	Теребовлянська міська рада Чортківського району	173,9429
50.	Тернопільська міська рада Тернопільського району	22,4682
51.	Товстенська селищна рада Чортківського району	433,8257
52.	Трибухівська сільська рада	152,7863
53.	Хоростківська міська рада Чортківського району	111,5176
54.	Чортківська міська рада Чортківського району	19,0692
55.	Шумська міська рада Кременецького району	3254,9992
Всього		17039,0457

Територія Тернопільської області розташована в межах регіону Волинсько-Подільської плити і в геодинамічному плані є найбільш стабільною. У межах області набули розвитку такі екзогенні геологічні процеси природного та природно-техногенного походження, як зсуви, карст, просідання лесових ґрунтів (рис.2.6.).

Протягом 2022-2023 рр. моніторингові спостереження за поширеністю екзогенних геологічних процесів на території Тернопільської області не проводилися. Протягом попередніх 5 років (2017-2021 рр.) підтоплень на території області не було зафіксовано. Підтоплення для Тернопільської області не характерне і в умовах розчленованого рельєфу має лише локальний прояв у межах забудованих територій.

Бічна ерозія раніше відмічалася місцями вздовж річок Коропець, Стрипа. В руслах річок Серет, Нічлава та деяких їхніх приток на окремих ділянках спостерігалися незначні прояви як бічної, так і донної ерозії.

Лесові ґрунти, що відповідають I типу ґрунтових умов за просіданням, займають площу 9,38 км.кв (68,0%), на решті - 1,97 тис.км.кв – поширені непросідаючі ґрунти.

Протягом 2017-2021 рр. був зафіксований 1371 поверхневий карстопрояв, загальна площа поширення порід, здатних до карстування, на території Тернопільської області склала 13800,0 тис.км.кв. Карст в межах області розвинутий по всій території. Карст відкритого типу поширений на площі 0,47 тис. км.кв, покритого - 6,03 тис.км.кв, перекритого - 7,30 км.кв. У результаті дії підземних вод на легкорозчинні гіпсоангідритові відклади утворюються протяжні печерні системи. На південній частині межиріччя Серет-Нічлава розташовані дві печерні системи - «Оптимістична» та «Озерна». На межиріччі Коропець-Серет значне поширення мають лійки діаметром до 20 м і глибиною до 5 м, а для деяких струмків, що тут розвантажуються, характерне повне поглинання стоку на окремих ділянках.

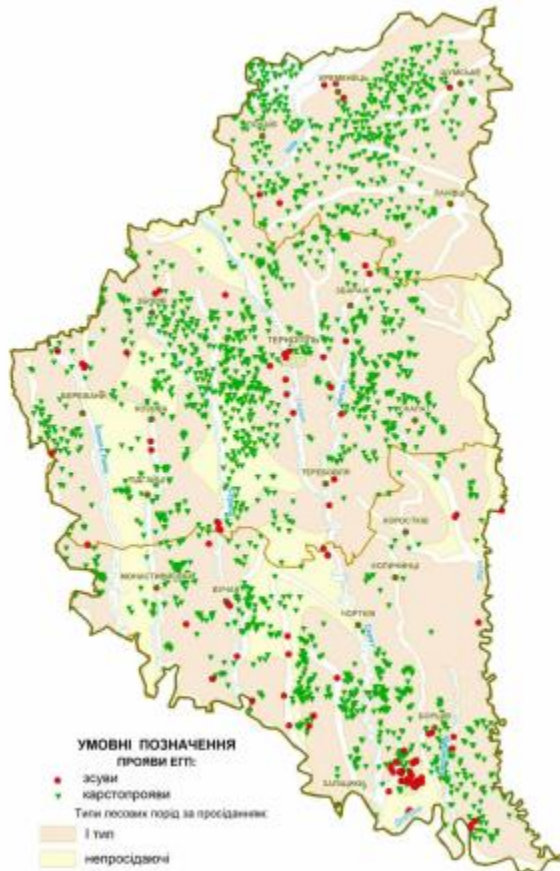

Рис.2.6. Поширення екзогенних геологічних процесів на території Тернопільської області

У 2021 р. за даними досліджень науково-дослідного виробничо-комерційного хордінг-центру ІНТЕРКОРС на території Тернопільської області було зафіксовано 160 зсувів площею 20,16 км.кв., з них кількість активних склала 21 од або 5,2% від загальної площі зсувів (1,05 км.кв).⁸ Зсуви в межах обстежених ділянок знаходились в стадії тимчасової стабілізації. Зсувонебезпечні схили зафіксовані в межах міст Тернопіль, Борщів, Бучач, Кременець, Теребовля.

У 2021 р. за даними досліджень науково-дослідного виробничо-комерційного хордінг-центру ІНТЕРКОРС на території Тернопільської області було зафіксовано 160 зсувів площею 20,16 км.кв., з них кількість активних склала 21 од або 5,2% від загальної площі зсувів (1,05 км.кв).⁸ Зсуви в межах обстежених ділянок знаходились в стадії тимчасової стабілізації. Зсувонебезпечні схили зафіксовані в межах міст Тернопіль, Борщів, Бучач, Кременець, Теребовля.

Надра. В інтегральному природно-ресурсному потенціалі Тернопільської області мінеральні ресурси стоять на п'ятому місці - після земельних, водних, лісових і природно-рекреаційних. За даними Державної служби геології та надр України в області станом на 01.01.2024 обліковується 309 родовищ (в тому числі 18 об'єктів обліку комплексних родовищ) з 18 видів різноманітних корисних копалин, з яких 106 родовищ (в тому числі 7 об'єктів обліку) розробляється.

Мінерально-сировинна база області (таблиця 2.14, рис. 2.7.) на 16,66 % складається з родовищ корисних копалин паливно-енергетичного комплексу (торф), 72,95 % - із родовища неметалічних корисних копалин, 10,35 - родовища прісних та мінеральних вод.

Таблиця 2.14. Мінерально-сировинна база Тернопільської області

Мінерально-сировинна база					
№ з/п	Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ, врахованих Державним балансом	Родовища, що розробляються	Одиниця виміру	Балансові запаси
ГОРЮЧІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ					

⁸ Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-rasporty/>

1	Торф	53	1	тис. т.	22294,12
НЕМЕТАЛІЧНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ					
2	Сировина для вапнування кислих ґрунтів (вапняк)	4	3	тис. т.	18233,69
3	Сировина карбонатна для кормових домішок	1	1	тис. т.	5923
4	Сировина карбонатна для цукрової промисловості	2	1	тис. т.	74224,05
5	Глини бентонітові	1	0	тис. т.	426,0
6	Сировина цементна(вапняк, глина, суглинок)	2	1	тис. т	86576
7	Сировина карбонатна для виробництва вапна	13	8	тис. т.	145222,18
8	Гіпс та ангідрит	7	2	тис. т.	58545,3
9	Крейда будівельна	2	2	тис. т.	8990,59
10	Сировина скляна (кварцовий пісок)	1	0	тис. т.	458,0
11	Пісок будівельний	49	32	тис. куб.	64897,55
12	Суміш піщано-гравійна	1	1	тис. куб.	6932,33
13	Камінь облицювальний (пісковик, гіпс, травертин, пісковик рожевий)	10	7	тис. куб. м	8074,52
14	Камінь будівельний (пісковик, вапняк, доломіт)	49	31	тис. куб. м	159777,45
15	Камінь пиляний (вапняк)	2	1	тис. куб.	3052,85
16	Сировина керамзитова (глина керамзитова)	1	0	тис. куб. м	8045,0
17	Сировина цегельно-черепична (глина, суглинок)	96	23	тис. куб. м	80358
	Всього по області:	294	114		752030,6 3

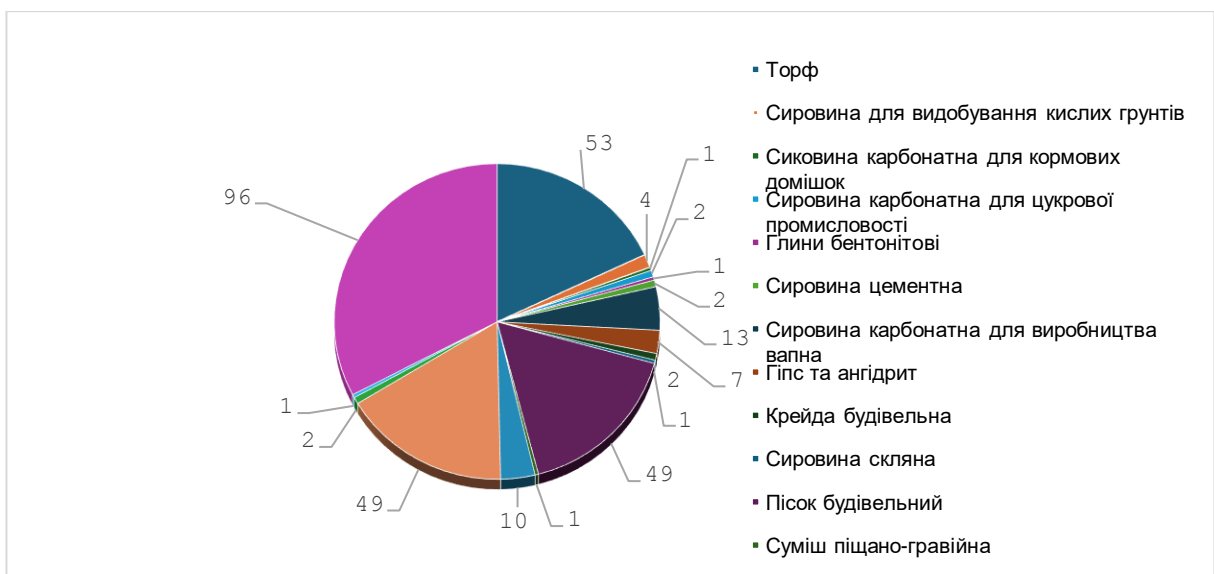

Рис. 2.7. Види корисних копалин (родовища) на території Тернопільської області

Так як експлуатаційні запаси підземних мінеральних вод Тернопільської області використовуються лише на 1,97 %, то можна вважати, що всі неосвоєні експлуатаційні, а також оцінені запаси, що не пройшли державну експертизу, є перспективними на подальше використання.

Державним балансом враховано 27 родовищ підземних технічних і питних вод з запасами 296,820 тис.м³/добу, видобуток яких у 2023 році склав 38,3%. (таблиця 2.15).

Таблиця 2.15. Родовища підземних технічних і питних вод на території Тернопільської області

№ з/п	Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ, врахованих Державним балансом корисних копалин	Балансові запаси тис.куб.м ³ добу	Видобуток, тис.куб.м ³ добу
Питні і технічні, в тому числі				
1	Почаївська громада	2	10,800	0,544
2	Байковецька громада	1	8,400	-
3	Бережанська громада	2	25,000	0,933
4	Білецька громада	1	87,600	27,934
5	Великобerezовицька громада	1	20,000	-
6	Великобiрківська громада	1	10,700	-
7	Залозецька громада	1	1,200	-
8	Козівська громада	2	66,500	-
9	Микулинецька громада	1	0,900	0,337
10	Підволочиська громада	1	4,400	-
11	Скалатська громада	1	1,500	-
12	Скориківська громада	1	7,900	-
13	Теребовлянська громада	1	0,290	-
14	Тернопільська громада	1	31,600	8,513
15	Борщівська громада	1	0,075	0,001
16	Бучацька громада	2	5,000	-
17	Гусятинська громада	1	0,090	0,001
18	Хоростківська громада	1	0,915	-
19	Чортківська громада	5	13,950	0,077
Всього по області:		27	296,820	38,339
Води мінеральні				
1	Вишнівецька громада	1	38,000	14,742
2	Зборівська громада	1	2200,000	41,647
3	Микулинецька громада	2	288,000	-
4	Гримайлівська громада	1	200,000	-
5	Гусятинська громада	3	222,000	1,740
Всього по області:		8	2948.000	58,156

Серед проблем у сфері використання мінерально-сировинної бази Тернопільської області можна виділити наступні:

- На багатьох родовищах корисних копалин неякісно проводяться розкривні роботи. Родючий шар ґрунту не знімається, або знімається не на повну потужність, переміщується у

відвали разом з підстилаючими породами, а на родовищах цегельної сировини йде у виробництво цегли.

- Надрокористувачами незадовільно ведеться робота по поверненню відпрацьованих земель. Мають місце відхилення від існуючого порядку відведення й обліку земельних ділянок для розробки надр. Відведені земельні ділянки дуже часто не відмежовані на місцевості, що створює передумови для самовільного захоплення земель. В багатьох випадках при розробці надр просування фронту робіт стало неможливим, оскільки в межах затверджених гірничих відводів розпайовано землі та видано Державні акти на право постійного користування землею.

Лісові ресурси. Тернопільська область відноситься до малолісистих областей України. Площа земель лісогосподарського призначення становить 201,7 тис. га, з них 188,4 тис. га вкритих лісовою рослинністю земель. Лісистість складає 14,6%, що нижче за науково-обґрунтований показник для регіону (20%) та середній для України (16%).

Ліси на території області розташовані вкрай нерівномірно і зосереджені, в основному, в північній (з переважанням соснових деревостанів) і північно - західній частинах (бук, граб), де лісистість досягає 20-25%, а також у південній частині (дуб, граб), де лісистість становить 14-18%. Лісові масиви розташовані здебільшого на плато та схилах Бережанського горбогір'я, Кременецьких гір, Товтрового кряжу та у долинах річок Коропець, Стрипа, Серет, Збруч, Дністер і виконують захисні, водорегуляторні, рекреаційно-оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення.

Ліси Тернопільщини виконують переважно захисні, водорегулюючі, рекреаційно-оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Площа лісів, які мають обмежене експлуатаційне значення, становить 98,2 тис. га, в тому числі: ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення 44,8 тис. га; рекреаційно-оздоровчих лісів 26,60 тис. га; захисних лісів 19,3 тис. га. Площа експлуатаційних лісів становить 63,4 тис. га земель лісогосподарського призначення області

Протягом 2023 року державними лісогосподарськими підприємствами створено нові ліси на площі 25,6 гектарів із запланованих 180 гектарів на 2023 рік, у 2024 році – 12,9 га з 180 га.

Сільськими, селищними міськими радами виділяються земельні ділянки комунальної форми власності в недостатній кількості для створення нових лісів на території області. У 2023 році передано в постійне користування державному спеціалізованому підприємству «Ліси України» земельні ділянки загальною площею 18,9581 га для створення нових лісів, у 2024 році – 41,2 га.

Реалізація поставлених завдань щодо збільшення площі лісів в області суттєво залежить від конструктивної позиції сільських, селищних, міських рад, які згідно з вимогами Земельного кодексу України є розпорядниками земель комунальної власності і приймають рішення щодо відведення таких земель для ведення лісового господарства, у тому числі створення нових лісів.

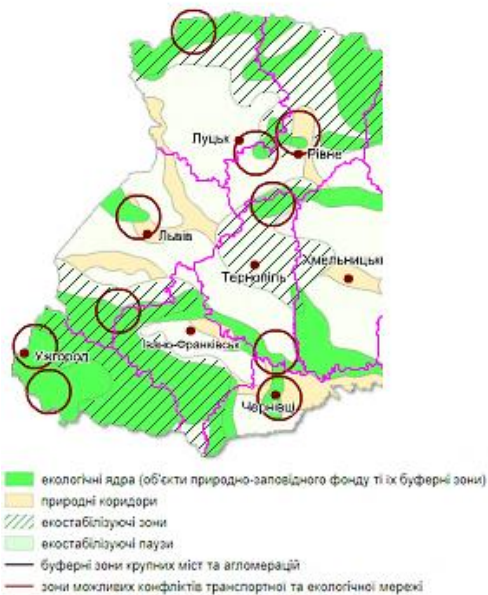
Станом на 1 січня 2024 року 146,056 тис. га. лісів області (72%) перебували у постійному користуванні Державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України» (філія «Бережанське лісомисливське господарство», філія «Чортківське лісове господарство», філія «Кременецьке лісове господарство»), 28,3062 тис. га (14,1%) – комунальних і лісогосподарських підприємств (1 державне та 10 комунальних підприємств), установ природно-заповідного фонду - 13,4782 тис. га (6,7%), інших організацій та установ - 13,8596 тис. га. (6,9%).

Таблиця 2.16. Екологічна інфраструктура лісового господарства області станом на 01.01.2024 року

Лісогосподарські підприємства області	Кількість працівників держлісохорони / природно-заповідного фонду	Наявність протипожежних засобів				
		Мото помпи	Трактори з проти пожежним обладнанням	Ранцеві оприскувачі	Протипожежні водойми	Радіостанції

Філія «Бережанське лісомисливське господарство» ДП «Ліси України»	115	3	4	45	23	-
Філія «Кременецьке лісове господарство» ДП «Ліси України»	56	-	24	76	21	8
Філія „Чортківське лісове господарство” ДП «Ліси України»	41	2	16	40	7	-
Всього по ДП «Ліси України»	212	5	44	161	51	8
Тернопільське обласне комунальне лісгосподарське підприємство «Тернопільоблагроліс»	6	-	-	-	-	-
Бережанське районне державне агропромислове підприємство «Бережанирайагроліс»	17	-	-	2	-	-
Зборівське районне комунальне агролісгосподарське підприємство «Зборіврайагроліс»	9	-	4	-	3	-
Збаразьке міське комунальне підприємство по благоустрою «Добробут»	1	1	3	3	-	4
Кременецьке районне комунальне лісгосподарське підприємство «Кремліс»	19	-	1	-	-	-
Комунальне підприємство «Лісопаркове господарство «Бучацькі ліси» Бучацької міської ради	1	-	1	-	1	-
Монастириське комунальне лісгосподарське підприємство	6	-	-	2	-	-
Комунальне спеціалізоване лісгосподарське підприємство «Саранчуки-Ліс» Саранчуківської сільської ради	2	-	-	-	3	-
Комунальне підприємство «Байковецьке» Байковецької сільської ради	1	-	-	-	1	-
Шумське комунальне спеціалізоване лісгосподарське та мисливське підприємство «Волинь»	2	-	3	-	2	-
Всього по комунальних лісгосподарських	64	1	12	7	10	4
Національний природний парк «Дністровський каньйон»	20	-	-	-	-	-
Національний природний парк «Кременецькі гори»	16	-	1	15	1	4
Природний заповідник «Медобори»	56	-	-	-	-	-
Кременецький ботанічний сад	5	1	-	2	-	-
Всього по установах	97	1	1	17	1	4
Всього по області:	373	7	57	185	62	16

Біорізноманіття, природоохоронні території та об'єкти. Екологічна мережа Тернопільської області. Метою створення національної екомережі є формування територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій (рис. 2.8).

Програма формування регіональної екологічної мережі Тернопільської області на 2002–2015 роки була затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 26.07.2002 р. № 32. Регіональну схему формування екологічної мережі Тернопільської області розроблено у 2005–2008 рр. (Інститут екології Карпат, Лабораторія геоінформаційних технологій Львівського національного університету імені Івана Франка та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка) і затверджено рішенням Тернопільської обласної ради від 18 червня 2009 р. № 619. Регіональна схема є основою для розроблення усіх видів проєктної документації при здійсненні землеустрою, розробці містобудівної документації, а також здійсненні господарської та іншої діяльності. Надалі вона підлягає деталізації на рівні територіальних громад шляхом розроблення локальних схем екологічної мережі.

Рисунок 2.8. Національна екомережа Західної України⁹

Відповідно до Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 №443-р, розроблення, оновлення та виконання регіональних та місцевих програм і схем формування екологічної мережі передбачено до 2025 року.

Площа природно-заповідних територій в області на сьогодні не відповідає науково-обґрунтованим показникам. За відсотком заповідності (8,95 %) Тернопільщина займає дев'яте місце в Україні, поступаючись окремим областям з високим ступенем природних ландшафтів (Волинська – 10,94, Закарпатська 16,18, Івано Франківська – 16,48, Київська 10,54, Рівненська та Херсонська 11,22, Хмельницька 15,18, Чернівецька – 12,9). Регіональною схемою формування екологічної мережі Тернопільської області заплановано розширити площу природно-заповідного фонду на 83,53 тис. гектарів, а відсоток заповідності збільшити до 15 % від площі області. Для досягнення зазначених показників в області заплановано створити 194 нових і розширити існуючі заповідні території та об'єкти.

З метою припинення процесів погіршення стану навколишнього природного середовища необхідно збільшувати площі земель екомережі, що є стратегічним завданням у досягненні екологічної збалансованості території області. Збільшення площі екомережі має насамперед відбуватися у результаті розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, відновлення природних ландшафтів екосистем, що зазнали антропогенного впливу.

Станом на 1 січня 2024 року внаслідок здійснення заходів щодо збільшення в області площі земель із природними ландшафтами площу екологічної мережі області доведено до 470,59 тис. га (32,5 %) від її території¹⁰. Для збереження і відтворення природних комплексів з характерною для них флорою і фауною, збереження еталонів рослинних угруповань, ґрунтів та інших об'єктів

⁹ Національна екологічна мережа. <https://geomap.land.kiev.ua/ecology-11.html>

¹⁰ Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/>

живої та неживої природи на території Тернопільської області станом на 2024 рік було оголошено 57 нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду площею 1,1 тис. гектарів.

У процесі формування національної екологічної мережі існує низка проблем фінансового та правового характеру, які сповільнюють, а подеколи й унеможливають формування та розбудову екологічної мережі на місцях.

Одним з найпроблемніших питань у процесі включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі є отримання згоди власників та користувачів земельних ділянок на включення території чи об'єкта екомережі до переліку у формі рішення чи витягу з рішень органу виконавчої влади/органу місцевого самоврядування або листа-погодження. Врегулювання проблеми можливе за умови державної підтримки та економічного стимулювання суб'єктів господарювання за обмежене природокористування у разі включення їх земель до екомережі.

Враховуючи, що концепція екологічної мережі передбачає активну співпрацю усіх зацікавлених сторін, зокрема, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ, громадських неурядових організацій, підприємств, установ, організацій різних форм власності і місцевих громад у галузях земельних ресурсів, біологічного та ландшафтного різноманіття, планування території, водних ресурсів, сільського та лісового господарства, транспорту та інфраструктури, туризму, культурної спадщини та традицій, промисловості та енергетики, доцільно синхронізувати норми чинного законодавства, щодо формування систем природоохоронних територій, в тому числі екомережі, мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду, Смарагдової мережі та інших систем природоохоронних територій.

Війна спричинила негативний вплив на довкілля практично у кожному регіоні України. Загальна шкода довкіллю станом на середину вересня 2024 року оцінювалася в 62,9 млрд доларів США, з яких 0,143 млрд доларів (0,23 % загального обсягу збитків) припадала на територію Тернопільської області¹¹. З високою ймовірністю можна стверджувати, що з огляду на останні ракетні обстріли території Тернопільської області у грудні 2024 р., фактичні обсяги негативного впливу на довкілля є більшими, ніж вищезазначені

Стан біорізноманіття. У статті 2 Конвенції про біологічне різноманіття (1992) термін біорізноманіття визначається як розмаїття живих організмів з усіх джерел, зокрема наземних, водних екосистем та екологічних комплексів, складовими яких вони є. Це поняття охоплює розмаїття в межах виду, між видами і розмаїттям екосистем.

Рослинний світ. Географічне положення Тернопільської області визначило різноманітність її рослинного покриву. Західна та північна частини області віднесені до Західноукраїнської підпровінції Східно-європейської провінції Європейської області широколистяних лісів. Східні та південно-східні частини території належать до Подільсько-середньопридніпровської підпровінції Східно-європейської провінції Європейсько-сибірської лісостепової області.

У східній частині Тернопільської області на рівнинному плато переважають карбонатні чорноземи, на яких колись розвивалась лучно-стєпова рослинність. Степова рослинність на території Тернопільської області в природному вигляді не збереглась. Майже всі степові ділянки розорані, а ті, що залишились, зазнали значного впливу людини. Нерозорані степові ділянки можна зустріти на схилах горбів, балок та ін.

На заході області в умовах розчленованості місцевості та м'якшого клімату поширений комплекс опідзолених чорноземів, на яких у період формування сучасної флори розвивалась лісова рослинність.

Заплавні луки поширені у верхніх і середніх течіях лівих приток Дністра, а також у верхів'ях річок басейну Прип'яті, на родючих ґрунтах долини Ікви, Стиру, Вілії, Серету та Стрипи. Тут розвинений багатий покрив із злакових і злаково-болотних трав.

¹¹ Російсько-українська війна: вплив на довкілля. <https://www.topleadprojects.com/ukrainian-war-in-ua-environment-2024>

Суходільні луки займають підвищені рівнини і схили ярів та балок. У рослинному покриві переважають бобово-злакові трави. Болотна рослинність зосереджена у долинах річок північної частини Тернопільської області.

Рослинний світ області налічує багато реліктових та ендемічних видів. До реліктових належать: осока низька, бруслина карликова, плющ звичайний, волошка Маршала, сеслерія Гейфлера та ін. Ендемічні рослини області: заяча конюшина Шиверека, гвоздика Андржійовського, віслюнець пустельний, самосил передгірний та ін.

На території Тернопільської області зростає 171 вид вищих судинних рослин, які занесені до Червоної книги України та 102 види рослин, що є регіонально-рідкісними.

Крім того, охороняється 16 видів рослин, що внесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі, 40 видів рослин, що внесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), 15 видів, що віднесені до Європейського Червоного списку та 12 видів до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи.¹²

Тривала господарська діяльність значно змінила природне середовище Тернопільської області, внаслідок чого зазнали змін майже всі компоненти ландшафтної сфери - рослинний і тваринний світ, ґрунти, ґрунтові і підземні води, гірські породи та мінерали тощо.

Значний негативний вплив на стан біологічного різноманіття області спричинила людська діяльність шляхом нераціонального використання ресурсів та земель, що призвело до осушення водно-болотних угідь в 1950-1990 роках, знищення рибних нерестовищ, забруднення вод комунальними господарствами, промисловими і поверхневими водами, стоками з сільськогосподарських земель, браконьєрство, інтенсифікацію ведення лісгосподарського і сільськогосподарського виробництва, порушення режиму прибережних смуг тощо.

Найменшій трансформації зазнали ліси на загальній площі 201,7 тис.га, хоч корінних деревостанів в них практично не залишилося, оскільки заміна лісу велася переважно шляхом створення штучних лісових насаджень.

Досить відчутної трансформації природних екосистем зазнали болота. Особливо помітно були трансформовані болотні масиви серед орних земель та в межах заплавлів річкових долин, на яких проводився механізований видобуток торфу з попереднім осушенням території, здійснювались випас худоби, вирощування сільгосппродукції.

Найсильніших змін зазнали сінокоси на площі 26,5 тис.га та пасовища на площі 144,0 га. Більшість сіножатей зазнали осушення, пов'язаного зі зміною гідрологічного режиму та корінного поліпшення травостою. Пасовища теж, як правило, зазнавали протягом десятків років перевипасу та поверхневого поліпшення травостою. Ці угіддя можна віднести до довготривало похідних угруповань.

Таким чином, первинна природна рослинність збереглася лише в окремих важкодоступних місцях, зокрема в заболочених місцях заплавлів, на крутих каньйоноподібних схилах річкових долин, на певних ділянках пристигаючих і перестійних лісів.

За останні роки також відбулася суттєва зміна середовища існування диких тварин, що суттєво вплинуло на видовий та кількісний склад фауни. Завдяки проведенню біотехнічних заходів користувачами мисливських угідь, чисельність основних видів мисливських тварин за останні роки дещо збільшилась, проте чисельний і видовий склад інших немисливських видів суттєво не змінився.

В результаті вказаних негативних чинників, а також інших видів антропогенної діяльності природні ландшафти у найменш зміненому вигляді збереглися на землях, зайнятих лісами та іншими лісовкритими площами (201,7 тис.га), болотами (5,9 тис.га), на відкритих землях (18,54 тис.га), площа яких становить близько 16,4% території Тернопільської області.¹³

¹²Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovyssha-v-ukrayini/>

¹³Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovyssha-v-ukrayini/>

На екосистемному рівні у межах Тернопільської області охороняється 19 рослинних природних угруповань, занесених до Зеленої книги України.

Важливу роль у збереженні біорізноманіття на генетичному рівні відіграє Кременецький ботанічний сад загальнодержавного значення. У колекційних фондах відділу фітосозології Кременецького ботанічного саду представлено 207 видів природної флори Кременецьких гір, що становить близько 20% від загальної кількості. В умовах культури зростає 171 раритетний вид: Списку Бернської конвенції - 8, ЧС МСОП - 20, Європейського Червоного списку - 6, СІТЕS -18, Червоної книги України - 92 види (30,8% від загальної кількості рідкісних видів області), а також регіонально рідкісні види - 59 (56,3% від загального по області). Крім того, у колекціях відділу дендрології зростає 27 рідкісних деревних видів, у т.ч. Червоної книги України - 1 вид, ЧС МСОП - 26.

Тваринний світ. Тваринний світ Тернопільської області вирізняється своїм видовим різноманіттям, серед яких зустрічаються, як лісові, так і степові види, а також види з ареалами поширення на Поліссі та в Карпатах. Характерні для Полісся види поширені у північній частині Тернопільської області, до них належать: куниця лісова і кам'яна, заєць, білка, дикий кабан, рись, вовк, рябчик, тетерев, куріпка та ін.

Серед представників тваринного світу Карпат характерними для Тернопільської області є: горностай, ласка, дикий кіт, дикий кабан, рябчик, орел-сапсан, снігур, кедрівка, козуля та олень їх частіше можна зустріти на півдні області.

До тварин степу поширених на теренах Тернопільської області належать: заєць, сіра і степова полівки, тхір, жайворонок, перепелиця, та стрепет.

Внаслідок збільшення інтенсивності використання тваринних ресурсів значно скоротилися популяції лосів, козуль, оленів, дровів та інших видів. До прикладу у 1960-х роках зникли дрови, котрі були поширені у Кременецькій міській територіальній громаді, та рябчики у Шумській селищній територіальній громаді. Сіра гуска стала надзвичайно рідкісним видом. До ендемічних видів належать: подільський кріт, плямистий ховрах, мала кутора, чагарникова полівка. Зник стрепет.

Деякі види тварин Тернопільської області перебувають під загрозою цілковитого знищення і тому вимагають охорони. Серед них - рідкісні, які занесені до «Червоної книги України», - лелека чорний, тхір степовий, широковох звичайний, пугач, орлан-білохвіст, кіт лісовий, беркут, кутора мала, скопа, полоз лісовий, мідянка. Поповнюються інші види, занесені до Червоної книги України: мінога українська, стерлядь, вирезуб, жовта чапля, косарик, коровайка, чернь білоока, крохаль довгоносий, лунь польовий, змієїд, підорлик великий, деркач, сова, сипуха, сорокопуд, дрозд, горностай, тхір степовий, видра.¹⁴

В Тернопільській області охороняється 489 видів тварин (3,2% від загальної кількості представлених в регіоні), в тому числі птахів - 258, ссавців - 54, риби - 42, комах - 84, плазунів - 57, земноводних - 12, черв'яків - 2, багатоніжок - 4, молюсків - 12, ракоподібних - 1. Значна кількість рідкісних видів тварин охороняється в межах установ природно-заповідного фонду. Тваринний світ Кременецьких гір складає 878 видів тварин, з них земноводних - 12, плазунів - 7, птахів - 156, ссавців - 49, круглоротих - 1, комах - 558 видів, павуків - 33, багатоніжок - 2, ракоподібних - 1 вид та молюсків - 60 видів. Під протекцією українських та міжнародних природоохоронних документів перебуває 218 видів. Тваринний світ Дністровського каньйону - 1285 видів, з них 65 видів хребетних та 42 види безхребетних тварин, занесених до Червоної книги України, 262 види тварин, занесених до Бернської конвенції, 32 види тварин, занесених до списків СІТЕS, 91 вид тварин занесених до Боннської конвенції, 35 видів тварин занесені до Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA), 70 видів тварин занесені до європейського червоного списку, 17 видів тварин занесені до списків EUROBATS.

Тваринний світ Медоборів - 531 вид, з них підлягають особливій охороні - 296 видів, 261 вид тварин, занесених до Бернської конвенції, 37 видів тварин, занесених до списків СІТЕS, 103 види тварин, занесених до Боннської конвенції, 35 видів тварин занесені до Угоди про збереження

¹⁴ Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/ekologichni-pasporty/>

афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA), 79 видів тварин занесені до європейського червоного списку, 19 видів тварин занесені до списків EUROBATS.¹⁵

Об'єкти природно-заповідного фонду. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про екологічну мережу України», ключовими структурними елементами екомережі є території та об'єкти природно-заповідного фонду. Природно-заповідний фонд Тернопільської області (рис.2.9.)¹⁶ станом на 1 січня 2024 року має в своєму складі 656 одиниць територій та об'єктів. Загальна площа природно-заповідного фонду Тернопільської області становить 136103,6730 га¹⁷. Відношення площі природно-заповідного фонду до площі Тернопільської області («показник заповідності») становить 8,95%.¹⁸ Усі заповідні території та об'єкти становлять основу національної та Пан-Європейської екомереж. За кількістю територій та об'єктів природно-заповідного фонду Тернопільська область поступається лише Чернігівській області (682).

Збільшення площі природно-заповідного фонду до середньоєвропейського показника (15 % від площі території) на сьогодні досягнуто у 12 територіальних громадах з 55, зокрема у Гримайлівській селищній - 17,72 %, Гусятинській селищній - 24,85 %, Заліщицькій міській – 36,25 %, Залозецькій сільській – 15,18 %, Золотопотіцькій селищній – 38,89 %, Копичинецькій міській – 26,33 %, Коропецькій селищній – 46,33 %, Кременецькій міській – 16,25 %, Мельнице-Подільській селищній – 56,51 %, Товстенській селищній – 16,49 %, Шумській міській територіальній громаді – 17,49 %.

З метою досягнення питомої ваги площі природно-заповідного фонду у Тернопільській області до середньоєвропейського показника необхідно додатково збільшити площу природно-заповідного фонду на 84,0 тис. гектарів, а відсоток площі природно-заповідного фонду територіальних громад - від 5 до 20 % в залежності від природно-кліматичних та ландшафтних умов.

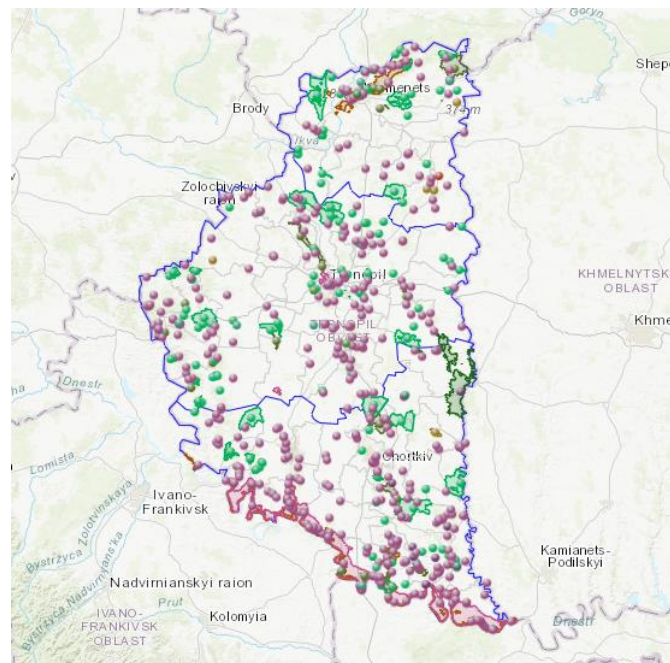

Рисунок 2.9. Карта об'єктів природно-заповідного фонду у Тернопільській області

¹⁵Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovishha-v-ukrayini/>

¹⁶ Природно-заповідний фонд Тернопільської області в розрізі територіальних громад <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-19.html>

¹⁷ Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду https://data.gov.ua/dataset/mepr_05

¹⁸ Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/ekologichni-pasporty/>

У 2023 році було внесено зміни до складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення в 2023 році, розташованих на території Тернопільської області - збільшено площу ландшафтний заказник місцевого значення „Гуштинка” з 25,4 га до 35,2920 га.

Існуюча мережа заповідних територій, проведення природоохоронних заходів сприяє стабілізації видового складу фауни та флори, збереженню цінних природних комплексів.

Тернопільська область представлена практично всіма категоріями територій та об'єктів природно-заповідного фонду, крім біосферних заповідників (таблиця 2.17.). У межах області функціонує один природний заповідник площею 9516,7 га, два національних природних парки площею 42997,0 га, 139 ландшафтних, карстово-спелеологічних, лісових, ботанічних, загальнозоологічних, зоологічних, орнітологічних і іхтіологічних заказників загальною площею 62508,9640 га, 9 дендрологічних парків площею 109,7 га, 1 зоологічний парк площею 10,0 га, 3 ботанічних сади площею 232,9 га, 5 заповідних урочищ площею 500,2 га, 478 комплексних, ботанічних, зоологічних, геологічних та гідрологічних пам'яток природи площею 1434,1323 га, 15 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва площею 120,64 га.¹⁹ Мережа природно-заповідного фонду області в розрізі адміністративних одиниць Тернопільської області станом на 01.09.2024 року подана в таблиці. 2.18.

Таблиця 2.17. Структура територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Кількість, од.	Площа, га
Природні заповідники	1	9516,7
Біосферні заповідники	-	-
Національні природні парки	2	18681,48
Регіональні ландшафтні парки	3	42997,0000
Заказники загальнодержавного значення	19	11997,58
Заказники місцевого значення	120	50511,384
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	12	126,2000
Пам'ятки природи місцевого значення	466	1307,9323
Заповідні урочища	5	492,2000
Ботанічні сади загальнодержавного значення	1	200,0000
Ботанічні сади місцевого значення	2	32,8600
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	2	74,0000
Дендрологічні парки місцевого значення	7	35,7000
Зоологічні парки загальнодержавного значення	-	-
Зоологічні парки місцевого значення	1	10,0000
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	4	65,0000
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	11	55,6368
РАЗОМ	656	136093,7811
у тому числі:		
загальнодержавного значення	41	40660,9600
місцевого значення	615	95432,8211
Входять до складу інших об'єктів природно-заповідного фонду	154	12262,61
Фактична площа ПЗФ	656	123841,0630
% фактичної площі ПЗФ від площі АТО		8,95

Таблиця. 2.18. Мережа природно-заповідного фонду області в розрізі адміністративних одиниць Тернопільської області станом на 01.09.2024 року

¹⁹ Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/>

№ з/п	Адміністративні одиниці		Всього заповідних територій		Входять до складу інших заповідних територій		Фактична площа ПЗФ		Заповідність територій районів в % від площ району
	Назва	площа, га	од.	га	од.	га	од.	га	
1.	Байковецька сільська рада	17260	11	93,9342	-	-	11	93,9342	0,54
2.	Бережанська міська рада	24080	23	3246,0221	5	56,99	23	3189,0321	13,24
3.	Білецька сільська рада	13700	9	672,6668	-	-	9	672,6668	4,91
4.	Білобожницька сільська рада	27050	6	4,9300	-	-	6	4,9300	0,02
5.	Більче-Золотецька сільська рада	10420	18	668,3400	4	198,3	18	470,0400	4,51
6.	Борсуківська сільська рада	15260	6	144,3800	-	-	6	144,3800	0,95
7.	Борщівська міська рада	41180	46	5311,8614	20	49,7300	46	5262,1314	12,78
8.	Бучацька міська рада	52330	26	4120,6700	4	1002,14	26	3118,5300	5,96
9.	Васильковецька сільська рада	17020	3	398,7300	-	-	3	398,7300	2,34
10.	Великобerezовицька селищна рада	19690	8	3,1900	-	-	8	3,1900	0,02
11.	Великобiрківська селищна	6560	4	27,6250	-	-	4	27,6250	0,42
12.	Великогаївська сільська рада	14780	8	59,3100	-	-	8	59,3100	0,40
13.	Великодедеркальська сільська рада	16470	1	7,1100	-	-	1	7,1100	0,04
14.	Вишнівецька селищна рада	32140	7	99,5000	-	-	7	99,5000	0,31
15.	Гримайлівська селищна рада	33080	7	5862,6102	1	-	7	5862,6102	17,72
16.	Гусятинська селищна рада	24680	7	6133,7483	-	-	7	6133,7483	24,85
17.	Заводська селищна рада	9070	9	621,4306	3	0,52	9	620,9106	6,85
18.	Заліщицька міська рада	35040	46	15390,6500	32	2687,47	46	12703,1800	36,25
19.	Залозецька селищна рада	24770	10	3759,4821	1	36,4	10	3723,0821	15,03
20.	Збаразька міська рада	59100	28	4486,1650	2	0,08	28	4486,085	7,59
21.	Зборівська міська рада	46670	12	208,7500	-	-	12	208,7500	0,45
22.	Золотниківська сільська рада	28430	2	395,0000	-	-	2	395,0000	1,39
23.	Золотопотіцька селищна рада	16010	17	8630,0800	9	2388,08	17	6242,5000	38,99
24.	Іванівська сільська рада	8020	1	0,0200	-	-	1	0,0200	0,0002
25.	Іване-Пустенська сільська рада	10960	5	241,6400	1	47	5	194,6400	2,43
26.	Козівська селищна рада	42890	12	20,7300	-	-	12	20,7300	0,05
27.	Козлівська селищна рада	9560	-	-	-	-	-	-	-

28.	Копиндянська сільська рада	15570	3	18,8500	-	-	3	18,8500	0,12
29.	Копичинецька міська рада	17110	9	4505,9500	2	1,0300	9	4504,9200	26,33
30.	Коропецька селищна рада	8670	16	4408,25	8	391,44	16	4016,8100	46,33
31.	Кременецька міська рада	52300	30	9136,2837	8	636,9	30	8499,3837	16,25
32.	Купчинська сільська рада	9760	6	1440,8600	-	-	6	1440,8600	14,76
33.	Лановецька міська рада	47960	17	2844,1600	-	-	17	2844,1600	5,93
34.	Лопушненська сільська рада	14390	5	91,1799	-	-	5	91,1799	0,63
35.	Мельниця-Подільська селищна рада	24450	25	15614,8400	17	1798,1000	25	13816,7400	56,51
36.	Микулинецька селищна рада	23990	7	62,4300	-	-	7	62,4300	0,26
37.	Монастирська міська рада	47150	16	4262,0800	2	0,0500	16	4262,0300	9,04
38.	Нагірянська сільська рада	18060	11	822,0599	6	0,1200	11	821,9399	4,55
39.	Нараївська сільська рада	21810	21	493,4070	1	0,0100	21	993,3970	2,26
40.	Озернянська сільська рада	16770	2	0,1100	-	-	2	0,1100	0,0007
41.	Підволочиська селищна рада	35040	11	495,0416	-	-	11	495,0416	1,41
42.	Підгаєцька міська рада	47440	17	1320,5500	3	33,0100	17	1287,54	2,71
43.	Підгородянська сільська рада	12350	5	135,6200	-	-	5	135,6200	1,1
44.	Почаївська міська рада	21750	6	534,2200	-	-	6	534,2200	2,46
45.	Саранчківська сільська рада	22420	11	92,1000	-	-	11	92,1000	0,41
46.	Скала-Подільська селищна рада	18390	14	91,6620	-	-	14	91,6620	0,50
47.	Скалатська міська рада	22420	11	2894,2699	-	-	11	2894,2699	12,91
48.	Скориківська сільська рада	26270	4	163,2000	-	-	4	163,2000	0,62
49.	Теребовлянська міська рада	44050	24	3473,6900	-	-	24	3473,6900	7,89
50.	Тернопільська міська рада	16720	16	1618,3190	-	-	16	1618,3190	9,68
51.	Товстенська селищна рада	33850	20	7669,8400	15	2087,7200	20	5582,1200	16,49
52.	Трибухівська сільська рада	11880	1	0,0200	0	-	1	0,020	0,0002
53.	Хоростківська міська рада	18460	4	747,5200	0	-	4	747,5200	4,05
54.	Чортківська міська рада	15100	15	645,4580	1	0,1	15	645,3580	4,28
55.	Шумська міська рада	63250	36	11913,1263	15	847,92	36	11065,2063	17,49
РАЗОМ		1383600	656	136093,78110	152	12226,9700	656	123841,0630	8,9506

Кількість територій та об'єктів окремих категорій природно-заповідного фонду в області нерівномірна. Частка пам'яток природи площею 1434,1323 га (1,05% від площі заповідних об'єктів) припадає 73% від загальної кількості об'єктів області.

Таблиця 2.19. Затверджені об'єкти Смарагдової мережі України в Тернопільській області ²²

Назва	Код	Площа об'єкта, га	Джерело інформації
Borsuky	UA0000231	1120	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000231
Seretsky	UA0000189	6489	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000189
Dnistrovskiyi Kanion National Nature Park.	UA0000122	10870	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000122
Kremenetski Hory National Nature Park	UA0000159	6948	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000159
Medobory Nature Reserve	UA0000010	9552	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000010
Berezhanske Opillia	UA0000190	20646	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000190
Surazka Dacha	UA0000250	6343	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000250
Ikva river valley in Ternopil region	UA0000344	7194	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000344
Lower Seret river valley	UA0000355	2541,9	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000355
Pidhaietskiy Regional Landscape Park	UA0000188	5080	https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000188
Загальна площа		76784	
% площі від площі АТО		5,55	

Водно-болотні угіддя міжнародного значення. У 1971 році в Іранському місті Рамсар підписано Конвенцію про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином, як середовище існування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція). Водно-болотні угіддя є важливою частиною біорізноманіття і необхідно розумно їх використовувати.

На території Тернопільської області знаходиться водно-болотне угіддя „Серетські болота” (рис. 2. 11), яке включене до переліку водно-болотних угідь України, для яких розпочато підготовку документів з надання їм статусу водно-болотних угідь міжнародного значення.

У відповідності до Рекомендації 4.7, доповненої Резолюціями VIII.13, IX.1, IX.6, IX.21, IX.22 8-ї та 9-ї Конференцій договірних сторін Рамсарської конвенції в області підготовлено інформаційний листок Рамсарського водно-болотного угіддя «Серетські болота» та подано на розгляд до Міндовкілля. Надання водно-болотним угіддям «Серетські болота» площею 1,5 тис. гектарів статусу міжнародного значення погоджено органами місцевого самоврядування на підпорядкованих територіях, обласною та районними державними адміністраціями.

Серетські болота, які запропоновано віднести до Рамсарських водно-болотних угідь міжнародного значення, включають унікальні для Центральної Європи угіддя лісостепової торфоболотної області, де підтримуються умови для існування типових і унікальних рослинних угруповань, популяцій рідкісних видів рослин, занесених до Червоної книги України і Європейського Червоного списку, та місць розмноження, концентрації і проживання рідкісних видів тварин, що знаходяться під загрозою зникнення.

Вказане водно-болотне угіддя включає великий за розмірами і добре збережений водно-болотний масив в регіоні Західного Поділля у межах Континентального біогеографічного регіону Європи, який є унікальним для лісостепової торфоболотної області, важливу роль у формуванні гідрологічного режиму регіону, пом'якшенні частих на Поділлі повеней, має істотний вплив на регулювання регіонального клімату та стабільності наявних екосистем, є важливим резервуаром прісної води.

²² Emerald Network <https://emerald.eea.europa.eu/>

Межі водно-болотного угіддя «Серетські болота» відповідають межах однойменного масиву у складі гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Серетський», орнітологічного заказника загальнодержавного значення «Чистилівський», гідрологічного заказника місцевого значення «Горішньоівачівський». Дане водно-болотне угіддя знаходиться в Зборівському і Тернопільському районах, охоплює водно-болотний масив протяжністю біля 20 км та шириною до 3 км від с. Городище у межах заплави рік Серету і Лопушанки між селами Біла, Чистилів, Плотича, Великий Глибочок, Івачів Долішній, Івачів Горішній, Глядки, Чернихів, Малашівці, Кобзарівка, Городище. Площа водно-болотних угідь біля 1513 га.

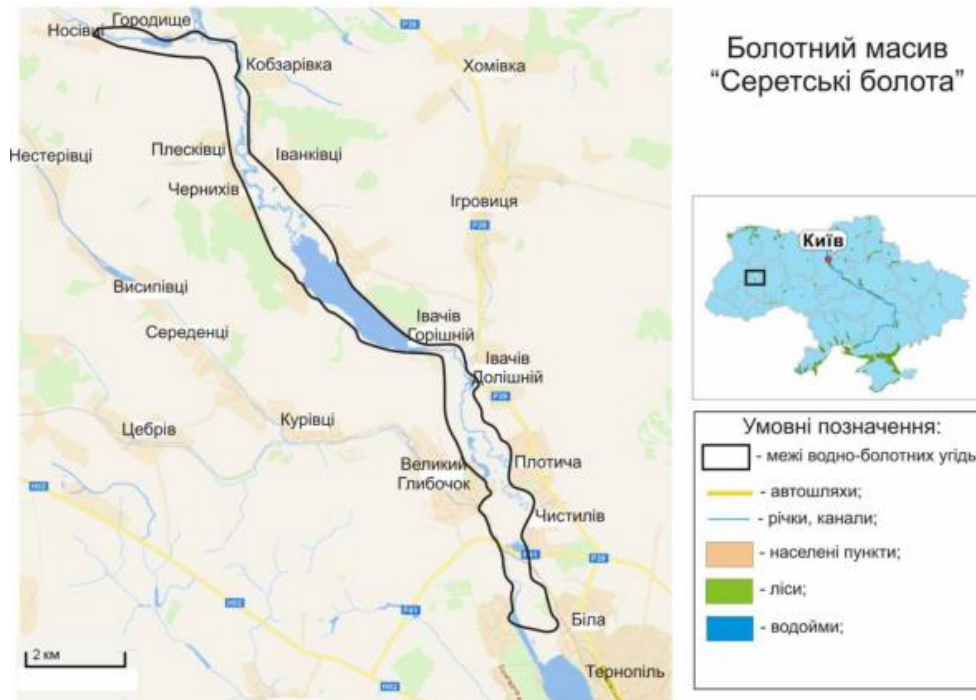

Рис. 2.11. Серетські болота

Водно-болотне угіддя «Серетські болота» підтримує збереження вразливих видів та видів, які знаходяться в небезпеці або під загрозою зникнення. На території угіддя виявлено зростання 3 видів рослин та перебування 8 видів тварин, занесених до Червоної книги України, з яких 2 види риб: умбра (*Umbra kramen*) та карась звичайний (*Carassius carassius*), 14 видів птахів: косар (*Platalea leucorodia*), лелека чорний (*Ciconia nigra*), нерозень (*Anas strepera*), чернь білоока (*Aythya. пугоса*), гоголь (*Bucephala clangula*), скопа (*Pandion haliaetus*), шуліка чорний (*Milvus migrans*), луні польовий (*Circus cyaneus*) та лучний (*Circus pygargus*), підорлик малий (*Aquila, pomarina*), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*), пісочник великий (*Charadrius dubius*), кульон великий (*Numenius arquata*), сорокопуд сирій (*Lanius excubitor*), та 2 види ссавців: видра (*Lutra lutra*) та горностаї (*Mustela. erminea*). Болота є середовищем проживання понад 90 видів тварин, що охороняються згідно з додатками до Бернської конвенції.

Серетські болота є місцезростанням рідкісних видів рослин-гличиків жовтих (*Nuphar lutea* (L.) Smith.), вільхи сірої (*Ainus incana* (Z.) Moench.), латаття білого (*Nymphaea. alba* L.), бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata* L.); місцем концентрації під час міграцій біля 30 тисяч особин перелітних птахів; особливо цінними для підтримання значної чисельності особин мисливських видів птахів - крижня звичайного (*Anas platyrhynchos*), лебедя-шипуну (*Cygnus olor*), гуски сірої (*Anser anser*), гуски білолобої (*Anser albifrons*), свища (*Anas penelope*), широконоски (*Anas clypeata*), черні чубатої (*Aythya. fullgula*), лиски (*Fulica atra*) тощо

Водно-болотне угіддя є важливим місцем нересту, нагулу чи зимівлі місцевих видів риб з невеликими популяціями - вугра річкового (*Anguilla anguilla*), рибця (*Vimba, vimba*), яльця звичайного (*Leuciscus leuciscus*), в'язя

(*Leuciscus idus*), голованя (*Leuciscus cephalus*), умбри (*Umbra krameri*), сома (*Silurus glanis*), а також карася (*Carassius sp.*), коропа (*Cyprinus carpio L.*), окуня річкового (*Perea fluviatilis L.*), плітки звичайної (*Rutilus rutilus L.*), інших, що мають визначальне місце для підтримання їх популяцій.

Надання Серетським болотам статусу водно-болотного угіддя міжнародного значення матиме важливе значення для впровадження в Україні основних Положень Рамсарської конвенції.

У зв'язку з наведеним, водно-болотне угіддя „Серетські болота” включене до переліку водно-болотних угідь України, для яких розпочато підготовку документів з надання їм статусу водно-болотних угідь міжнародного значення.²³

Рекреаційні зони та культурна спадщина. Близько 200 тис.га ландшафтних територій Тернопільської області (15% загальної площі) мають рекреаційне значення.

Лідерами рекреаційної діяльності на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду Тернопільщини є національні природні парки „Кременецькі гори” та „Дністровський каньйон”, Кременецький ботанічний сад, які проводять значну роботу щодо збереження, впорядкування, популяризації та використання з туристичною метою мальовничих краєвидів, унікальних ландшафтів, пам'яток природи, рідкісних і таких, що зникають, видах рослин і тварин, викопних рештках доісторичних представників різних геологічних епох. У складі адміністрацій парків сформовано підрозділи з рекреаційного облаштування територій парків, адміністраціями парків першочергово вирішуються питання прокладання та облаштування екологічних стежок та місць відпочинку, ремонт доріг та під'їзних шляхів, а також надання інформаційних послуг. Сформовано підрозділи з рекреаційного облаштування територій парків, здійснено підготовчі роботи для будівництва еколого-освітнього візит-центру національного природного парку „Кременецькі гори”. Спеціалістами парків ведеться еколого-освітня робота, проводяться екскурсії для школярів, екологічні заняття в навчальних закладах, конкурси, екологічні акції для учнівської молоді, інші заходи, обладнані еколого-туристичні та еколого-наукові стежки, створено сайти парків та сторінки у мережі Facebook.

На території національного природного парку «Дністровський каньйон» всього проведено 50 еколого-освітніх заходів, з них: «Колядка FEST», інформаційна година «День водно-болотних угідь», майстер-клас з оформлення писанок спільно з народним майстром, керівником гуртків-методистом Будинку дитячої та юнацької творчості Заліщицької міської ради Ігорем Боднаром до Пасхальних свят, участь у науково-практичній конференції «Досвід організації та функціонування об'єктів природно-заповідного фонду Волино-Поділля» на базі національного природного парку «Кременецькі гори», участь у дводеному онлайн семінарі щодо досвіду впровадження та реалізації проєктів Програми ЄС LIFE, участь у футбольному турнірі присвяченому пам'яті Ігоря Мамалиги. Інформаційна година до Всесвітнього дня дикої природи, інформаційний захід до Європейського дня парків, інформаційний захід до Міжнародного Дня біорізноманіття, інформаційний захід до Європейського дня парків, до Всесвітнього дня навколишнього середовища, заходи до Дня молоді, до збереження озонового шару, заходи до Дня туризму. Гурток «Юний екстремал» Конкурс «Подбаймо про птахів взимку».

У природному заповіднику «Медобори» з пізнавальною метою організуються екскурсії еколого-освітніми стежками «До Пущі відлюдника», «Гора Гостра», «Бохіт» та до музейної кімнати природи.

Перспективними для розвитку екологічного туризму є також регіональні ландшафтні парки «Загребелля» площею 630 га і «Зарваницький» площею 283 га, створені з метою забезпечення умов для організованого відпочинку населення з дотриманням режиму території парку. У межах регіонального ландшафтного парку «Зарваницький» (Тернопільський район, с. Зарваниця) поширений релігійно-паломницький туризм з метою оздоровлення і духовного очищення перед чудотворною іконою Зарваницької Божої Матері. Щороку у Зарваницю приїздять та приходять

²³ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovyshha-v-ukrayini/>

понад 500 тисяч паломників, тут відбуваються всеукраїнські проці, приурочені до пам'ятних дат тощо.

Зелені насадження та лісопаркова зона разом з Тернопільським ставом, які є основою регіонального ландшафтного парку «Загребелля», є місцями масового відпочинку для жителів м. Тернополя. У листопаді 2023 року межах регіонального ландшафтного парку «Загребелля» завершили основні роботи по реконструкції відпочинкової зони на Дальньому пляжі. Тут облаштовано парковку, місце для переодягання, душ, спортивний та дитячий майданчики, а також безпечна зона для зберігання особистих речей відпочивальників.

В області зосереджені значні запаси мінеральних лікувальних вод, які можуть використовуватися при захворюваннях внутрішніх органів, опорно-рухового апарату та інших хворобах. Розвідано, зокрема, джерела гідрокарбонатних, хлоридних, сірководневих і сульфатних вод. На сході області є поклади мінеральних вод типу Нафтуса, сульфідних вод. Відомі також виходи бромних вод, хлоридно-натрієві розсоли, води без специфічних компонентів, природні столові води.

На території Тернопільської області знаходиться значна кількість пам'яток та об'єктів культурної спадщини (археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, садово-паркового мистецтва та науки і техніки), які мають високу цінність на загальнодержавному рівні.

Станом на 1 січня 2024 року на державному обліку в області знаходиться 5000 пам'яток та об'єктів культурної спадщини (археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, садово-паркового мистецтва та науки і техніки). З них до державного реєстру занесено 230 пам'яток.

Знаковими подіями для області стали включення елементів нематеріальної культурної спадщини (НКС) «Борщівська народна вишивка» (у 2020 році) та «Обряд засівання з конем у селі Вістря Чортківського району Тернопільської області» (у 2022 році) до Національного переліку елементів НКС України.

Об'єкти архітектури Тернопільської області заслуговують на належну увагу, зважаючи на їх історичну та художню цінність, а також значний туристичний потенціал. Із 1375 пам'яток архітектури 638 – об'єкти сакральної архітектури, в тому числі 134 – дерев'яні храми, 34 об'єкти оборонної архітектури, що становить майже третину всіх замків та фортець, розміщених в інших регіонах України.

Тернопільщина займає одне з провідних місць за кількістю об'єктів культурної спадщини археології. На сьогодні відомо більше 2 тис. стоянок, поселень, городищ, курганів і некрополів. У печері Вертеба, що біля с. Більче-Золоте Чортківського району, з 1820-х років досліджується підземне поселення трипільської культури, аналогів якому немає на всій території поширення культури. Триває підготовча робота із внесення поселення трипільської культури у печері «Вертеба» – до попереднього Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Протягом 2021–2023 років департаментом культури та туризму Тернопільської обласної військової адміністрації та Тернопільським обласним центром охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини була проведена підготовча робота до формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України та проєкту Міністерства культури та інформаційної політики України - електронної інформаційно-комунікаційної системи «Державний реєстр нерухомих пам'яток України». Відповідно до цієї роботи кількість пам'яток та об'єктів культурної спадщини Тернопільської області була приведена у відповідність до вимог Міністерства культури та інформаційної політики України і, станом на 1 січня 2024 року, складає 5000 об'єктів (таблиця 2.20). Зменшення кількості пам'яток відбулася за рахунок вилучення та уточнення пам'яток історії радянського періоду.

Таблиця 2.20. Динаміка кількості пам'яток та об'єктів культурної спадщини, одиниць²⁴

2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
6547	6595	6716	6727	6727	6728	6395	6395	5000

²⁴ Департамент культури та туризму <https://culture.te.gov.ua/>

Тернопільська область є визнаною туристичною перлиною України. Туристична галузь Тернопільщини представлена культурно-пізнавальним, активним, релігійно-паломницьким, фестивально-подієвим, оздоровчо-відпочинковим, сільським зеленим видами туризму, які історично сформувались, і потребують подальшого комплексного розвитку.

У рамках реалізації проєкту «Туристичні магніти України» впродовж 2014-2024 років проводилися робота щодо створення, брендування та комерціалізації спеціальних, тематичних і комплексних туристичних продуктів, об'єднаних такими брендами, як «Замки Тернопілля», «Дністровський каньйон», «Товтри - Медобори», «Кременецькі гори», «Печери Тернопільщини», «Галицька дефіляда», «Файне місто», «Княжий град - запрошує», «Борщівська вишиванка», «Микулинецьке пиво», «Чари Бережанського Опілля», «В магії Кременця – сила України», «Дзвони Лемківщини», «Тепле Поділля» («Прадавній велет»), «Бучач не місто, а антикварний салон», «Заліщики - півострів натхнення», «Збараж полікультурний», «Чортків таємничий» тощо.

Область посідає перше місце в Україні за кількістю старовинних замків та оборонних споруд. Тут діє Національний заповідник «Замки Тернопілля» і два державних історико-архітектурних заповідники: Кременецько-Почаївський та у м. Бережани, які є лідерами за відвідуваністю у 2023 році.

Маршрути активного та екологічного туризму проходять на території Національних природних парків «Кременецькі гори» і «Дністровський каньйон». Тут знаходиться один з найдовших в Європі каньйонів – Дністровський (довжина 250 км) та найвищий на рівнинній території України Джуринський водоспад (до 17 м висотою), які є у топ 3 серед популярних туристичних локацій області.

Туристичні магніти у спелеотуризмі розміщені на півдні області у Чортківському районі. Це унікальний у Європі туристичний продукт під назвою «Печери Тернопілля». Він включає єдиний в Україні підземний музей трипільської культури у печері «Вертеба», печеру «Кришталева», яку називають підземною перлиною Поділля, а також «Оптимістичну», найбільшу за розміром печера у Європі, найбільшу у світі серед гіпсових печер і другу серед вапнякових. Туристи також можуть оглянути печери «Млинки» та «Нагірянську».

Релігійний та паломницький туризм – це мільйони туристів щороку, які прибувають в Почаївську Свято-Успенську лавру, Марійський духовний комплекс у Зарваниці, Язловецький монастир ордену Сестер непорочного зачаття.

Визнаними туристичними центрами є малі міста Бережани, Бучач, Заліщики, Збараж, Кременець, Тербовля, Чортків, Підгайці та інші.

Розроблено і широко застосовується туристичний логотип області під загальним брендом «TERNOPIL*YA new emotions» («Тернопілля – у пошуках нових емоцій»), який став основним маркером для комплексного регіонального і локальних туристичних продуктів, які охоплюють усі потенційні туристичні дестинації області.

Започатковано створення туристичних кластерів з врахуванням перспективних видів туризму.

У 2018 році в Тербовлянській об'єднаній територіальній громаді утворено перший туристичний кластер, члени якого – суб'єкти з надання послуг сільського зеленого туризму, апітуризму, польотів на паратрайку, екскурсіводи, громадські організації, пропонують локальний туристичний продукт «Княжий град – запрошує».

У вересні 2023 року підписано меморандум про створення туристичного кластеру між 15-ма громадами Чортківського району: Борщівської, Бучацької, Більче-Золотецької, Заводської, Заліщицької, Золотопотіцької, Іване-Пустенської, Коропецької, Монастирської, Мельнице-Подільської, Нагірянської, Скала-Подільської, Товстенської, Трибухівської та Чортківської територіальних громад. Це сприятиме формуванню локальних туристичних магнітів у громадах під єдиним туристичним брендом «Тепле Поділля» та його популяризації в країні та закордоном.

У рамках міжрегіонального співробітництва створено ряд спільних туристичних маршрутів і продуктів із партнерами з Хмельницької, Івано-Франківської, Вінницької і Рівненської областей,

Ведеться робота щодо реалізації міжмуніципального проєкту зі створення туристичного кластеру «Від Волині до Поділля», який включатиме Шумську об'єднану територіальну громаду

та місто Кременець від Тернопільської області, а також Смизьку об'єднану територіальну громаду Рівненської області.

Впродовж 2022-2024 років за підтримки Українського культурного фонду реалізовано 6 проєктів. Як результат модернізовано експозицію у печері Вертеба, створено музей Федоровича у Вікні Гримайлівської громади, розроблено мультимедійний та інтерактивний контент (оцифровано десятки об'єктів культурної спадщини) і професійні віртуальні 3D тури з аудіо супроводом. Новими туристичними магнітами можна буде мандрувати за допомогою застосунку з підтримкою доповненої реальності.

У рамках Програми транскордонного співробітництва Interreg NEXТ «Польща-Україна 2021 – 2027» за пріоритетом Довкілля надано грантову підтримку проєкту «Нове життя історичних парків: Тарнобжег / Вишнівець», де партнером з української сторони є Національний заповідник «Замки Тернопілля». Серед іншого заплановано проведення відновлення пішохідних та велодоріжок з урахуванням інклюзивних стандартів, що підвищить туристичну привабливість палацово-паркового комплексу у Вишнівці.

У Лановецькому зоопарку з'явиться унікальний оздоровчо-туристичний простір «Соляна вежа». Проєкт став переможцем всеукраїнської грантової програми «Партнерство заради відновлення» у рамках проєкту «Посилене партнерство для сталого відновлення», що фінансується Урядом Швеції та впроваджується Програмою розвитку ООН (ПРООН) в Україні.

Під час воєнного часу туризм гнучко відреагував на нові суспільні запити, насамперед щодо волонтерської допомоги й гуманітарної підтримки. Зміщено акцент з розваг на відновлення. У межах реалізації маркетингового проєкту «Надихнись Україною» у всіх населених пунктах області організовано пізнавальні екскурсії з локальної історії для внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово перебувають на Тернопільщині. Для військовослужбовців та членів їх родин підготовлено екскурсійні програми, які включають елементи психологічних практик у рамках проєкту «Тернопільщина туристична – родинам Героїв». Реалізуються заходи з облаштування фізичної доступності туристичних об'єктів області.

Впродовж 2014-2020 років реалізовано ряд маркетингових заходів, спрямованих на активне просування Тернопільської області на вітчизняному та міжнародному туристичному ринку як унікальної туристичної дестинації. До березня 2020 року місце збільшення обсягів реалізації туристичних та супутніх послуг місцевими операторами ринку.

Моніторинг туристичної активності в Тернопільській області, проведений за даними операторів мобільного зв'язку, засвідчив, що туристичний потік у регіон впродовж 2017-2019 років постійно зростає. Загальна кількість туристів у 2017 році становила 5,4 млн осіб, 2018 році - 6,1 млн осіб, 2019 році - 6,3 млн осіб. У 2019 році зменшилася кількість екскурсантів у порівнянні з 2018 роком. Причиною цього став ріст кількості закладів розміщення, що дозволило збільшити тривалість перебування туристів у області, а кількість внутрішніх туристів зросла завдяки екскурсантам.

У 2019 році регіон відвідало 323 тис. абонентів іноземних мереж. Слід враховувати, що в отриманих даних є частка так званих трудових мігрантів, що властиве всім областям Західної України. Серед лідерів іноземного потоку і надалі залишаються Польща (34%, +15%), Італія (8,4%, +1,5%), Російська Федерація (7,3%), Німеччина (6,9 %).

Загальна кількість іноземців, що відвідували область, становила 83,5 тис. осіб. Серед лідерів іноземного потоку - Республіка Польща (20 %), Російська Федерація (11,8 %), Італія (10 %), Німеччина (7,7 %), Естонія (7,4 %). Звичайно, слід враховувати, що в отриманих даних є частка так званих „трудомих мігрантів”, що властиве всім областям Західної України.

З 2020 року і по сьогоднішній час туристична сфера виявилася однією з найбільш постраждалих від кризи, спричиненої пандемією COVID-19 та російсько-українською війною. Туристичний потік в Тернопільську область різко зменшився.

За перше півріччя 2024 року до бюджету громад області надійшло 843 тис. грн туристичного збору. Найбільші показники надходжень забезпечувались суб'єктами господарювання Кременецького району, Бережанської, Чортківської і Тернопільської міських рад, Великоберезовицької селищної ради, територій Дністровського каньйону.

Однак, реалізація конкурентних переваг унікального ресурсного потенціалу Тернопілля

потребує постійного вдосконалення, зокрема підвищення якості складових регіонального туристичного продукту.

В Тернопільській області закладено основи розвитку відпочинку в селі, діє більше 40 садиб сільського зеленого туризму та баз відпочинку. Цей вид відпочинку стає все більш популярним для мешканців урбанізованих територій з масовою культурою. Сільське населення області здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму від таких основних видів діяльності: послуги тимчасового розміщення; послуги приймання туристів; кулінарні послуги; облаштування туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; робота гідом чи екскурсоводом. Однак, є великий запит на організаційну, інформаційну і фінансову підтримку для розвитку туризму у сільській місцевості.

Особливої уваги потребує відродження і розвиток курортної справи на теренах області (Гусятин, Конопківка, Микулинці, Заліщики), адже тут є унікальні бальнеологічні ресурси і багаторічні традиції розвитку рекреаційної та санаторно-курортної галузі, особливо з огляду на величезну потребу у реабілітації воїнів Сил оборони України та ветеранів.

Актуальною залишається необхідність обґрунтування та впровадження адаптованої до європейських інтеграційних процесів регіональної політики розвитку туризму. Тернопільська область повинна стати своєрідним туристичним хабом – «Подільськими воротами» в Україну, регіоном із сучасною туристичною та транспортною інфраструктурою, транзитною базою для туристів, які подорожують у Карпати та Європу.

Розвиток туризму в Тернопільській області повинен базуватися на найбільш раціональному та оптимальному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам'яток краю, здійснюватись на засадах ефективної міжсекторної співпраці влади, бізнесу та громадськості в напрямку розвитку основних і перспективних туристичних дестинацій краю, формування місцевих туристичних кластерів, запровадження оригінальних туристичних продуктів, розробки та реалізації туристичних проєктів із відповідним фінансовим забезпеченням.

Стан управління відходами. За інформацією Головного управління статистики у Тернопільській області згідно попередніх даних державного статистичного спостереження «Утворення та поводження з відходами» за 2023 рік в області утворилось (з урахуванням відходів, утворених у домогосподарствах) – 1354,4 тис. тонн відходів, видалено відходів – 32,5 тис. тонн, передано відходів іншим суб'єктам господарювання – 1326,7 тис. тонн, відновлено відходів – 93,4 тис. тонн, наявність відходів у тимчасовому зберіганні на кінець 2023 року – 93,0 тис. тонн.²⁵

Динаміка поводження з відходами за даними Головного управління статистики у Тернопільській області наведена в таблиці 2.21.

Для видалення побутових відходів із 1022 населених пунктів на території Тернопільської області функціонує 115 паспортизованих сміттєзвалищ. Практично всі ці місця видалення відходів не відповідають вимогам чинного законодавства, експлуатуються з порушенням екологічних та санітарно-епідемічних вимог та в подальшому підлягатимуть закриттю і рекультивациї. У містах та селищах області функціонує 33 комунальних сміттєзвалища загальною площею 127,5 гектара, на які щорічно вивозиться близько 800 тис. м³ відходів.²⁶

Протягом останніх років у Тернопільській області утворюється близько 900 тис. куб. метрів в рік (200 тис. тонн в рік) побутових відходів, для захоронення яких використовується 31 сміттєзвалище, з яких 20 несанкціоновані, без землевпорядних документів. На сьогоднішній день на сміттєзвалищах Тернопільської області захоронено 26,18 млн куб. метрів сміття (6,45 млн тонн). У зв'язку з цим, переважна більшість сміттєзвалищ функціонує в режимі перевантаження, з порушенням проєктних показників щодо обсягів накопичення відходів. Через

²⁵ Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/ekologichni-pasporty/>

²⁶ Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-seredovyshha-v-ukrayini/>

відсутність належної системи поводження з побутовими відходами в населених пунктах та небажання населення укладати договори, як правило, у приватному секторі, щорічно виявляється близько тисячі стихійних звалищ. При цьому рівень охоплення населення послугами у сфері поводження з побутовими відходами становить – 70 %, що на 10% нижче загальнодержавного показника. Спостерігається позитивна динаміка по заключенні договорів, кількість абонентів у підприємств зростає, станом на 01.02.2024 р. по 31 підприємству Тернопільської області кількість абонентів категорії споживачів населення сягає 177,69 тис. абонентів.

Таблиця 2.21. Основні показники управління відходами у Тернопільській області (тис. тонн)

№ з/п	Показники	2021 рік*	2022 рік	2023 рік***
1	Утворилося	308,9	315,6	
	Утворилося відходів протягом року ¹	**	**	1354,4
	Зібрано відходів – усього	**	**	251,3
2	Одержано від інших підприємств	153,7	232,5	
3	Використано (утилізовано)	70,9	81,0	**
4	Знешкоджено (знищено)	**	**	
5	Спалено	1,9	1,9	3,0
	У т.ч. з метою виробництва енергії, або матеріальних продуктів	**	**	2,6
6	Відновлення відходів	**	**	93,4
7	Направлено в сховища організованого складування	51,9	47,6	**
8	Видалено відходів	**	**	32,5
9	Експортовано відходів – усього	**	**	-
10	Передано іншим підприємствам	166,3	270,8	**
11	Передано відходів іншим суб'єктам господарювання – усього	**	**	1326,7
12	Наявність відходів на кінець року, накопичених протягом експлуатації, у спеціально відведених місцях чи об'єктах економічно активних підприємств і організацій, та з урахуванням відходів тимчасово розміщених у спеціально відведених місцях чи об'єктах	662,9	710,5	93,0

* включено відходи I-IV класів небезпеки у зв'язку із зміною форми статистичної звітності,

**дані відсутні у зв'язку із зміною форми статистичної звітності,

***інформація наведена за попередніми даними державного статистичного спостереження „Звіт про відходи”

Значне зростання кількості відходів є результатом зміни способу життя людей – надзвичайного поширення предметів одноразового використання. Кардинальним вирішенням проблеми сміття є рециклізація – вторинна переробка відходів. Суттєво зменшити обсяг накопичення відходів можна за рахунок вилучення вторинної сировини та збільшення терміну придатності речей одноразового використання.

Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року передбачає створення нових потужностей із переробки вторинної сировини, утилізації та компостування біовідходів, зменшення загального обсягу захоронення побутових відходів з 95 % до 30 %, мінімізацію загального обсягу відходів, що захоронюються, з 50 % до 35 %, а також створення мережі з 50 регіональних полігонів, які відповідатимуть вимогам 31-ої Директиви Європейського Союзу.

Одна із причин такої ситуації – надзвичайно низькі тарифи на послуги із захоронення відходів, які встановлені в Україні. Підприємства мають затверджені органами місцевого самоврядування норми утворення відходів. Норми накопичення збільшуються, оскільки фактично зростає об'єм відходів через зростання пакувальних матеріалів, зміни способу життя.

В середньому по області затверджена норма накопичення на 1 особу становить 2,0 м³ в рік. В області є населені пункти, де річна норма утворення побутових відходів є мін. - 1,2 м³, макс. - 2,51 м³ в рік на 1 особу.

В області середній тариф у 2023 році:

- на захоронення побутових відходів - 42,10 грн/куб.м.,
- на послугу з поводження з побутовими відходами - 250,0 грн/куб.м.

Згідно РПУВ Тернопільської області розвиток сфери управління відходами здійснюється в межах 4 кластерів, визначених на основі оптимальної логістики, а саме: Бережанський, Кременецький, Тернопільський, Чортківський.

Таблиця 2.22. Характеристика кластерів Тернопільської області

Показник	Бережанський	Кременецький	Тернопільський	Чортківський
Чисельність населення, тис.осіб	143,8	143,2	447,2	304,6
Обсяг Утворення відходів, тис т/рік	61817,5	57517,6	307183,9	636067,8

Регіональним планом управління відходами Тернопільської області на період до 2030 року (далі – РПУВ Тернопільської області) розвиток сфери управління відходами передбачається шляхом продовження експлуатації діючих та створення нових об'єктів інфраструктури збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів.

Розвиток інфраструктури збирання та перевезення побутових відходів запланований шляхом розширення контейнерного парку (закупівля 23476 контейнерів), розширення парку сміттєвозів, (закупівля 58 сміттєвозів) та створення 7 комунальних пунктів збирання відходів. З метою перевантаження та транспортування відходів на регіональні об'єкти передбачене будівництво 5 сміттєперевантажувальних станцій (далі – СПС).

Сміттєзвалище поблизу с. Малашівці Тернопільського району досі залишається єдиним «складом» для побутових відходів, які звозять з м. Тернопіль і ряду сусідніх сіл, а це – близько 80-85 тонн відходів щодня. Орендарем зазначеного місця видалення відходів визнано ТОВ «ЕКО-ЛІДЕР Т». На території сміттєзвалища підприємством змонтовано сміттєсортувальну лінію, а також передано частину орендованої земельної ділянки в суборенду ТОВ «БІОГАЗ ЕНЕРДЖІ-ТЕРНОПІЛЬ», яким встановлено газогенераторну (когенераційну) установку GE Jenbacher JW 316 GSB потужністю 659 кВт для виробництва електроенергії з системою збору та утилізації біогазу.

Діяльність у сфері поводження з побутовими відходами у Тернопільському районі також здійснюють підприємства приватної форми власності: ТзОВ «ЕкоБалансТер» та ПП «Катруб», на яких працює 6 одиниць спецтехніки. Вивезення відходів здійснюється на сміттєсортувальну лінію потужністю 50 тис. тонн на рік у с. Плебанівка.

Розвиток інфраструктури видалення (захоронення) побутових відходів в області здійснюватиметься шляхом будівництва 4 регіональних полігонів побутових відходів та закриття й рекультивуації 741 наявних звалищ загальною площею 443 га.

Фінансування на будівництво нових полігонів, які не будувались з 2010 року, не виділяється, а з 2022 року не виділяється фінансування на рекультивацію існуючих звалищ.

Документи на користування земельними ділянками, на яких розміщені комунальні сміттєзвалища, вже наявні для міст Бучач, Заліщики, Зборів, Кременець, Ланівці, Тербовля, Монастириська, Тернопіль, Почаїв та Хоростків, а також смт Вишнівець Кременецького району, смт Підволочиськ та смт Скалат Тернопільського району, смт Золотий Потік Чортківського району. Завершується процедура оформлення земельної ділянки Шумською міською територіальною громадою. Зазначеній ділянці присвоєно кадастровий номер, проте відкритим залишається питання зміни цільового призначення. В Гусятинській територіальній громаді Чортківського району визначено земельну ділянку орієнтовною площею 4 га для розміщення побутових відходів по вул. Січинського, в смт Гусятин.

Розвиток інфраструктури відновлення побутових відходів передбачається шляхом будівництва 20 компостувальних заводів (біогазові станції) для біовідходів, 1 сміттєсортувальної лінії, 1 установки для оброблення побутових відходів методом біоферментації, 1 підприємства з переробки пластикових відходів на полімерні матеріали та 4 сміттєпереробних підприємств з сортувальними лініями.

Для реалізації заходів розвитку сфери управління відходами передбачених РПУВ Тернопільської області потрібно 2945604 тис. грн. (капітальні витрати в цінах 2020 року), у т.ч. на розбудову системи управління побутовими відходами – 49870 тис. грн, на розвиток інфраструктури збирання та перевезення побутових відходів – 207384 тис. грн., на відновлення побутових відходів – 2634444 тис. грн. та на видалення побутових відходів – 53899 тис. грн.

В області є значний потенціал використання побутових відходів для генерації енергії, який не використовується.

Проблему поводження з побутовими відходами в області може вирішити лише будівництво сміттєпереробних заводів. Спорудження таких підприємств за кластерним принципом передбачено проєктом Регіонального плану управління відходами у Тернопільській області до 2030 року.

За останні роки 276 населених пунктів Тернопільської області (26%) долучилися до роздільного збирання сміття. Протягом 2023 року кількість населених пунктів, де впроваджено роздільний спосіб сміття, зростає із 250 до 276 (з 23,6 % до 26%). Завдяки впровадженню роздільного збирання побутових відходів, роботі сміттесортувальної лінії ТОВ «ЕкоБалансТер» в с. Плебанівка потужністю 50 тис. тонн на рік, роботі КП ТМР «Екоресурси» у 2023 році 15% побутових відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та переробку (по Україні – 5 %).

Промислові відходи в області утворюються на основних та побічних виробництвах переробної, харчової, машинобудівної, легкої промисловості і внаслідок спалювання твердого палива та експлуатації автомобільного транспорту.

Програмою охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки (зі змінами), на 2023 рік було передбачено кошти в сумі 2000,00 тис. гривень, з яких 1200,00 тис. гривень - з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища та 800,00 тис. гривень - з бюджетів місцевого самоврядування для забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин.

Таблиця 2.23. Підприємства-основні накопичувані промислових відходів²⁷

№ з/п	Назва підприємства	Найменування відходу	Клас небезпеки	Накопичено відходів станом на початок звітного року, т	Фактично утворилось відходів на підприємстві за звітний рік, т	Накопичено відходів станом на кінець звітного року, т	Місце накопичення відходів
1	ПАТ «Тернопільський кар'єр»	Відпрацьовані оливи	II	0,000	8,510	8,510	На території підприємства
		Гумові відходи	IV	0,000	8,040	8,040	На території підприємства
		Побутові та подібні відходи	IV	0,000	5,060	5,060	На території підприємства
2	КП «Тернопільводоканал»	Звичайний осад	IV	8167,000	24186,000	11996,000	На території підприємства
3	ТОВ «Березовицький комбінат «Будіндустрія»	Відходи чорних металів	IV	0,000	12,550	12,550	На території підприємства
4	ТОВ «Христина»	Паперові та картонні Відходи	IV	303,000	234,000	183,000	На території підприємства
5	Кооператив «Іскра»	Відходи згоряння	IV	0,000	5,000	5,000	На території підприємства
		Відходи чорних металів	IV	37,764	262,336 (зібрано відходів)	75,600	На території підприємства

²⁷ Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/ekologichni-rasporty/>

6	ПАТ «Коржівський спеціалізований прічодробарний кар'єр»	Гумові відходи	IV	0,000	6,500	6,500	На території підприємства
7	ТОВ «Видавництво «Школяр»	Паперові та картонні відходи	IV	12,261	97,763	27,142	На території підприємства
8	ПАТ «Добра вода»	Пластикові відходи	IV	0,000	17,880	10,748	На території підприємства
9	ПАТ «Тернопільський молокозавод»	Гумові відходи	IV	0,000	7,857	6,453	На території підприємства
10	ТОВ «Фабрика «Ватин»	Текстильні відходи	IV	15,060	42,896	20,526	На території підприємства
11	ТОВ «Панорама»	Скляні відходи	IV	0,000	5,122	5,122	На території підприємства
12	ПП «ЗАХІД-ХЛІБ-ЗБУТ-2002»	Відходи рослинного походження	IV	42,654	241,754	28,408	На території підприємства
13	ТОВ «Вінсан»	Паперові та картонні відходи	IV	12,000	21,900	21,900	На території підприємства
14	ТОВ «Бурдяківський слескар'єр»	Мінеральні відходи будівництва та знесення, у тому числі змішані будівельні відходи	IV	0,000	32,000	32,000	На території підприємства
15	ПП «Метопал»	Відходи кольорових металів	IV	25,391	3,267 (зібрано відходів)	12,350	На території підприємства
		Відходи чорних металів	IV	601,388	909,432 (зібрано відходів)	685,099	На території підприємства
16	ТОВ «Тернопільська металообробна компанія»	Відходи чорних металів	IV	0,000	61,524	61,524	На території підприємства
17	ТОВ «Полімерна група «Тернолімергаз»	Побутові та подібні відходи	IV	0,000	322,861	322,861	На території підприємства
18	ТОВ КК «Інвестметал»	Відходи чорних металів	IV	1336,941	2750,036 (зібрано відходів)	991,207	На території підприємства
		Відходи кольорових металів	IV	50,467	32,58 (зібрано відходів)	63,949	На території підприємства
19	ТОВ «Мишковицький спиртовий завод»	Відходи рослинного походження	IV	0,000	77230,220	77230,220	На території підприємства

* інформація наведена за попередніми даними державного статистичного спостереження „Звіт про відходи”

У грудні 2023 року з території Тернопільської області в повному обсязі вивезено та утилізовано непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин у кількості 17 тонн.

В Тернопільській області фактично відсутня дієва система та підприємства з утилізації побічних продуктів тваринного походження (трупів тварин, відходів боєнь тощо). Тернопільська філія ДП «Укрветсанзавод» не працює. Окремі господарства мають власні утилізаційні установки (здебільшого господарства з розведення птиці), решта великих тваринницьких господарств здійснюють їх утилізацію згідно з договорами за межами області.

Не налагоджена на території Тернопільської області система управління медичними відходами, зокрема анатомічними, які відповідно до вимог діючого законодавства повинні піддаватись кремації. В області НКП «Тернопільська міська комунальна лікарня № 3» та Тернопільський обласний онкологічний диспансер забезпечені крематоріями, однак з метою використання їх для потреб інших медичних закладів необхідні дозвільні документи.

За інформацією органів місцевого самоврядування, у зв'язку з пошкодженням і руйнуванням внаслідок ракетних ударів будівель та споруд, об'єктів незавершеного будівництва, об'єктів благоустрою, обсяг відходів від руйнувань становить орієнтовно 634,38 тонн.

Відходи, які утворилися в наслідок ракетних ударів (бетон, цегла та облицювальна плитка тощо) в обсязі 627,16 тонн розміщені на сміттєзвалищах у містах Чорткові та Тернополі, с.Носів, а інші відходи (скло, шифер, черепиця) в обсязі 7,229 тонн залишаються на території домогосподарств, не вивозилися і не утилізувалися.

В Тернопільській області відсутні полігони для зберігання промислових відходів. Промислові відходи, що не мають подальшого збуту або відсутні технології їх утилізації, тимчасово зберігаються на територіях підприємств. На території області відсутні спеціалізовані підприємства або полігони утилізації, зберігання, знешкодження та поховання токсичних відходів, відходів об'єктів оборонної діяльності.

Здоров'я населення та інфраструктура. Тернопільська область відноситься до регіонів із середньою щільністю населення в порівнянні з іншими регіонами України. Щільність населення області складає 73,86 чол./кв. км (по Україні – 75,15 чол./кв. км). Серед областей Західного регіону за показником щільності населення область займає 5 місце і поступається Львівській (113,41 чол./кв. км), Чернівецькій (109,91 чол./кв. км), Закарпатській (97,34 чол./кв. км) та Івано-Франківській (96,97 чол./кв. км) областям. За кількістю жителів область займає 20 місце серед регіонів України, випереджаючи Чернівецьку, Кіровоградську, Чернігівську, Херсонську та Волинську області.

За даними останнього перепису 2001 року, на території Тернопільської області нараховувалось 1142,4 тис. осіб, а станом на 1 січня 2022 року – 1 021 713 осіб. В області впродовж останніх 20 років спостерігається тенденція до спаду чисельності постійного та наявного населення. Якщо у 2000 році чисельність наявного населення становила 1156,9 тис. осіб, то у 2012 році – 1077,3 тис. осіб, у 2013 році – 1073,3 тис. осіб, у 2014 році – 1069,9 тис. осіб, у 2015 році – 1065,7 тис. осіб, у 2016 році – 1059,2 тис. осіб, у 2017 році – 1052,3 тис. осіб, у 2018 році – 1045,9 тис. осіб, у 2019 році – 1038,7 тис. осіб, у 2020 році – 1030,6 тис. осіб, у 2021 році – 1021,7 тис. осіб. Загалом за період з 2000 по 2021 рр. даний показник по Тернопільській області скоротився на 120,7 тис. осіб.

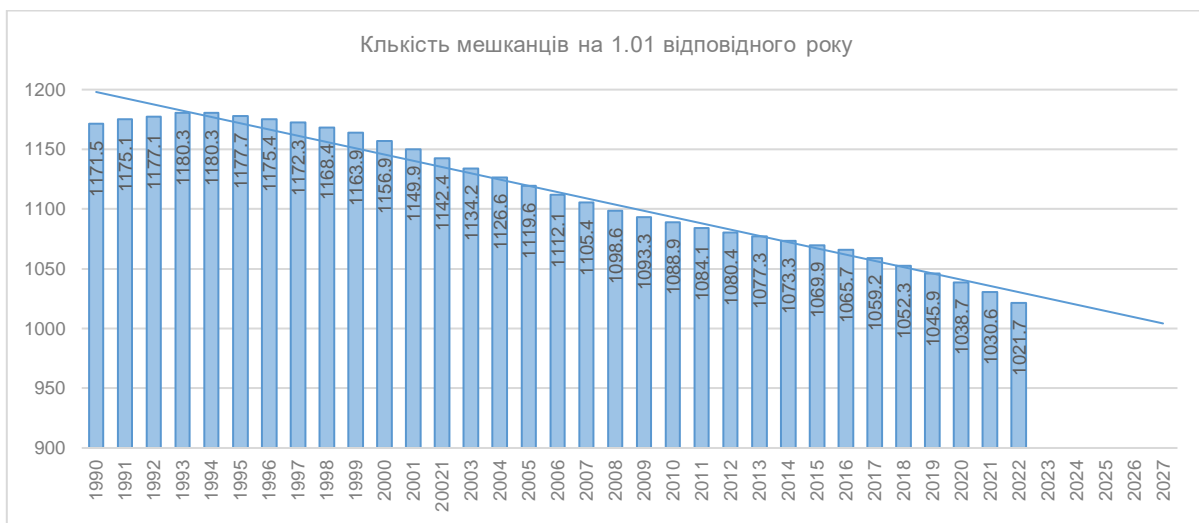

Рис. 2.12. Динаміка чисельності мешканців Тернопільської області за 2003-2022 роки, осіб

Водночас можна констатувати, що темпи зменшення населення у Тернопільській області в порівнянні із загальноукраїнськими є суттєво нижчими – впродовж 1990-2022 року Тернопільщина втратила 12,8% населення при загальноукраїнському показнику 20,6%. При цьому зменшення чисельності мешканців регіону відбувається головним чином за рахунок негативного природного приросту.

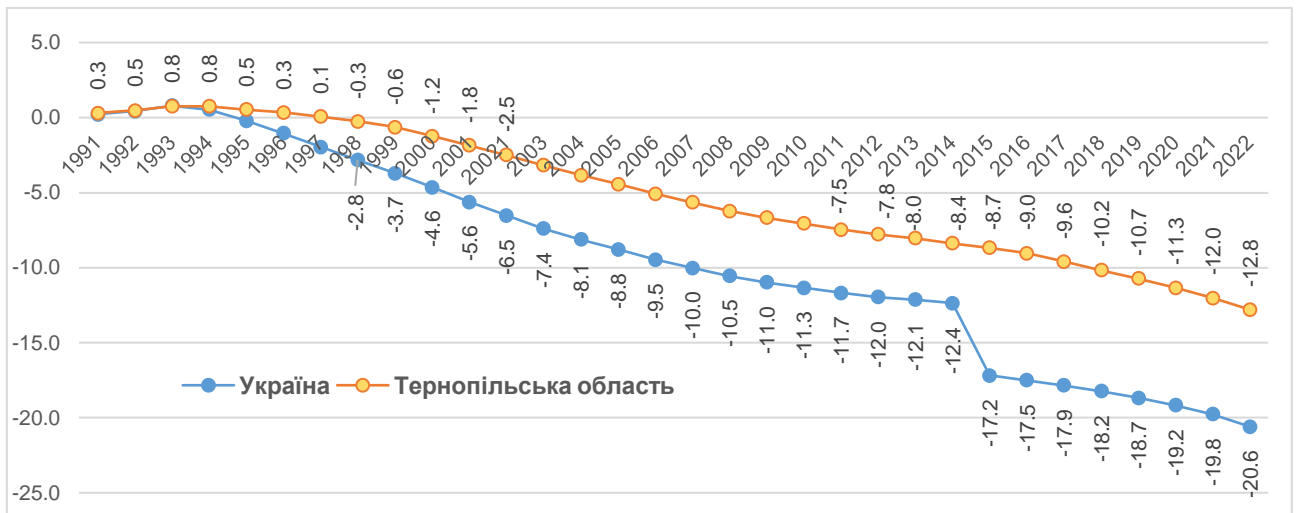

Рис. 2.13. Темпи приросту / втрати населення, % до 1990 року, за даними Держстату

Упродовж 2021 року чисельність населення зменшилася на 8849 осіб. Зменшення чисельності населення області відбулося за рахунок природного скорочення – 9566 осіб, водночас зафіксовано міграційний приріст населення – 717 осіб.

Рис. 2.14. Динаміка природного та міграційного руху за 2010-2021 роки, осіб

Загалом з 2012 року в регіоні має місце стійка тенденція збільшення природних втрат – через зниження кількості новонароджених. У 2021 році в області продовжувало спостерігатися природне скорочення населення (-9566 осіб) (народилося 7275 дітей, померла 16841 особа), у порівнянні з 2020 роком цей показник зріс, а саме на 1583 особи (у 2020 році народилося 7846 дітей, а померло 15829 осіб, відповідно природне скорочення населення становило 7983 особи). Природний рух населення області у 2021 році характеризувався зменшенням народжуваності та збільшенням смертності порівняно з 2020 роком.

Натомість міграційні втрати мешканців регіону є порівняно низькими, а у деяких роках область має навіть позитивні значення за цим показником. Так, у 2021 році у Тернопільській області зафіксовано міграційний приріст населення (+717 осіб).

Демографічна ситуація, яка склалася в області у 2023 році в порівнянні з 2022 роком дещо покращилася і характеризується зменшенням показників смертності та від’ємного природного приросту.

За 2023 рік в області народилося 5270 дітей, що на 687 дітей менше, ніж у 2022 році (2022 р. – 5957). З розрахунку на 1 тис. населення народжуваність складає 5,2 проти 5,8 у 2022 році. Зменшення народжуваності у 2023 році в порівнянні з минулим роком спостерігається у всіх районах області.

Природний приріст населення залишається від'ємним і становить (-7,6) проти (-8,1) у 2022 році.

У 2023 році померло на 1033 особи менше, ніж у 2022 році (2022 р. 14 109 осіб, 2021 р. – 16 841). Відповідно показник смертності становить 12,8 проти 13,9 у 2022 році. Таким чином, в області продовжується процес депопуляції в усіх районах області.

Показник дитячої смертності у 2023 році склав 8,1 ‰ проти 5,7 ‰ у 2022 році. У структурі дитячої смертності на першому місці – перинатальна патологія 24 випадки (70,5%), на другому – вроджені аномалії - 7 випадків (20,7%), на третьому – зовнішні причини - 3 випадки (8,8%).

Особливо відчутним міграційний пріорит мешканців мав місце з початком повномасштабного вторгнення, коли Тернопільська область, як і інші тиллові області, щодня приймала евакуаційні потяги із внутрішньо переміщеними особами.

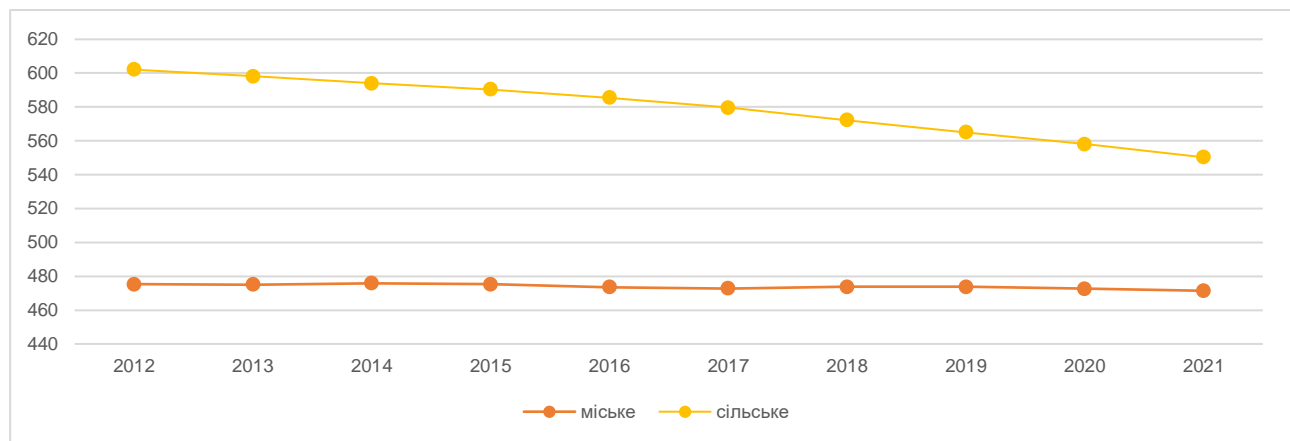

Рис. 2.15. Динаміка кількості сільських та міських мешканців області у 2012-2021 роках, осіб

Тернопільська область – один з регіонів, де частка сільського населення завжди суттєво переважала міське населення. Водночас впродовж останнього десятиліття чітко відслідковується тренд до значного скорочення кількості сільських мешканців – якщо за 2012-2021 роки їх кількість скоротилась на 8,6% (51,8 тис осіб), то міських мешканців лише на 1% (3,8 тис осіб). Тобто має місце зростання рівня урбанізації регіону.

Для області характерні також статеві-вікові диспропорції, що проявляється у переважанні кількості жінок. Станом на 1 січня 2022 року чисельність чоловіків складала 477160, а жінок – 541302. На кожну тисячу жінок в області у середньому припадає 882 чоловіки. У 2021 році середня очікувана тривалість життя для жінок – 77,15 року, для чоловіків – 67,15 року (в Україні – 76,7 та 66,7 року відповідно).

Статеві-вікова піраміда демонструє переважання у регіоні осіб з віковими межами 35-39 років, 30-34 роки та 40-44 роки. Незначна кількісна перевага жінок прослідковується в основному, починаючи з 30-річного віку та досягає свого максимуму у віці 35-39 років.

Не оминула регіон і проблема «старіння» населення, зумовлена збільшенням частки людей старшого віку. Протягом останніх 10 років спостерігалось повільне зростання середнього віку населення області. Станом на 1 січня 2022 року середній вік населення Тернопільщини становив 41,2 року (по Україні – 42,2 року), з них чоловіків – 38,6, жінок – 43,4. З 2019 року щорічний приріст населення у віці 65 років і більше складає 0,2%, тоді як чисельність дітей у віці до 15 років з цього часу скорочується на 0,1-0,2%. Цей процес є повільним, але незворотнім у

найближчій та середній перспективі. В економічному сенсі це означає зростання демографічного навантаження працездатного населення людьми похилого віку.

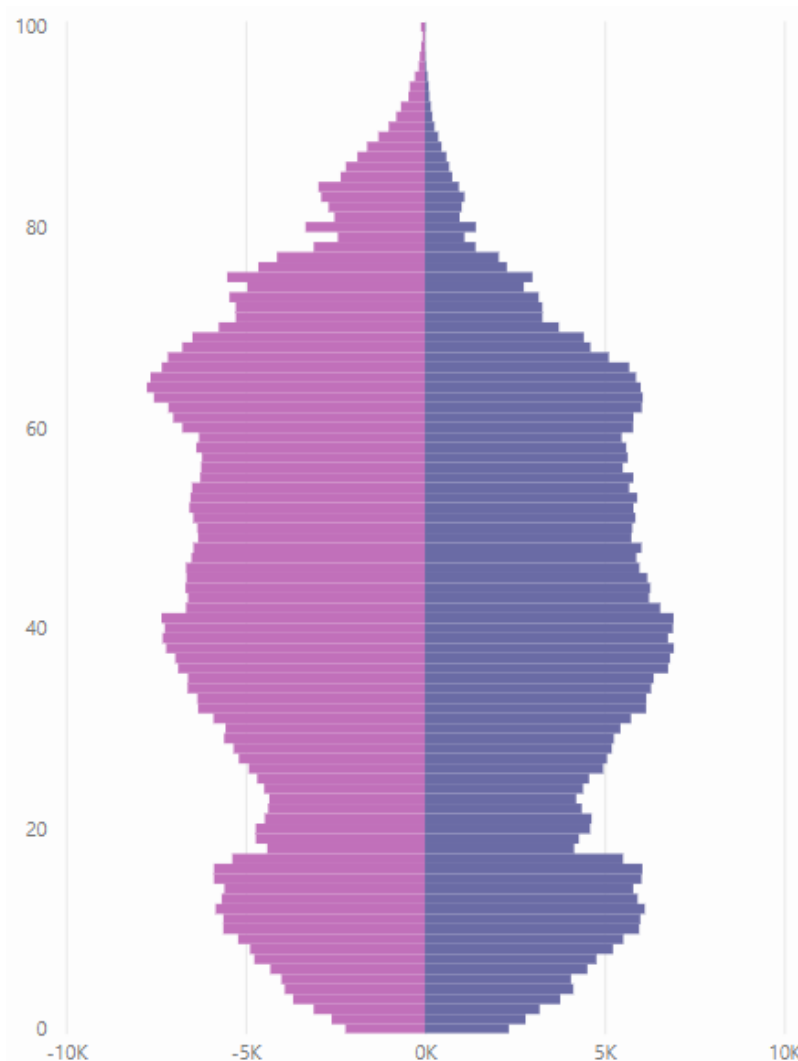

Рис. 2.16. Стативно-вікова піраміда населення Тернопільської області за даними Національної служби здоров'я України, відповідно до статистики поданих декларацій про вибір лікаря первинної медичної допомоги, станом на 1.01.2025 року²⁸

Демографічне навантаження, яке є узагальнюючою кількісною характеристикою вікової структури і показує навантаження на суспільство непродуктивним населенням, становило станом на 1 січня 2022 року в області 455 осіб на 1000 осіб постійного населення у віці 15-64 років (у середньому по Україні – 483 особи).

Навантаження на 1000 осіб працездатного віку (15-64 роки) особами похилого віку в області становить 231 особа, що є одним із найбільших показників серед областей Західного регіону України.

В умовах розгортання повномасштабної війни для регіону стали надактуальними нові виклики, пов'язані з працересурсним забезпеченням соціально-економічного розвитку та потребують швидкого реагування:

²⁸ https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/declar-stats?_cf_chl_tk=z6JRHVVvkC.qeu942Y.E6Naojyxh2ANKUKATED9J3fU-1679337309-0-gaNycGzNCxA

- Вимушена внутрішня міграція: переселенці з регіонів, охоплених воєнними діями, збільшили пропозицію робочої сили в західних областях, зокрема у Тернопільській області.
- Послаблення кадрового потенціалу: мобілізація працівників призвела до кадрових втрат у багатьох підприємствах.
- Зовнішня еміграція: виїзд населення, зокрема з західних регіонів, спричинений спрощенням візового режиму та підтримкою українських біженців за кордоном.
- Релокація бізнесу: переміщення підприємств із центральних і східних областей на захід змінило структуру попиту на працю.

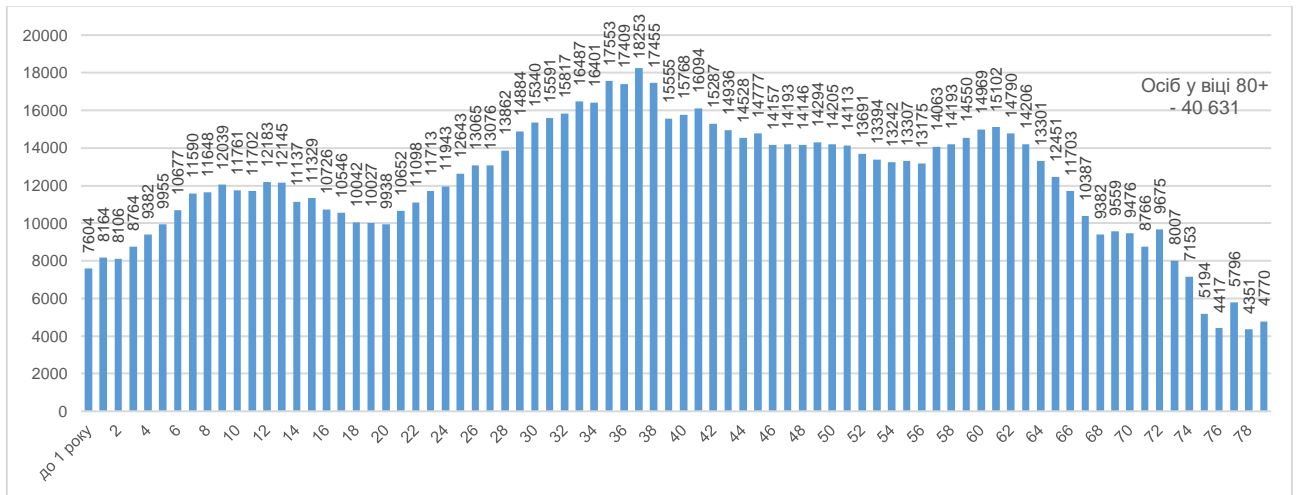

Рис. 2.17. Віковий розподіл населення у Тернопільській області за віком осіб, станом на 1.01.2022²⁹

Внутрішньо переміщені особи (ВПО). В Тернопільській області проживає 72821 внутрішньо переміщена особа, з яких 70733 особи перемістилися після 24.02.2022. Відтак Тернопільська область може отримати додатковий людський потенціал, за умови інтеграції ВПО в соціальне та економічне життя громади.

Мережа закладів охорони здоров'я. Медичну допомогу населенню області надають 98 закладів охорони здоров'я, з них:

стаціонарні заклади – 35;

обласні заклади – 20;

амбулаторно поліклінічні – 8;

заклади що надають первинну медичну допомогу – 39.

Розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 05.08.2023 № 434/01.02-01 затверджено спроможну мережу закладів охорони здоров'я Тернопільського госпітального округу (рис. 2.12), та погоджено Міністерством охорони здоров'я України.

На даний час заклади охорони здоров'я комунальної власності перетворені на автономні суб'єкти господарської діяльності, що отримують оплату за рахунок коштів Національної служби здоров'я України (далі – НСЗУ) за надану пацієнту медичну послугу.

Впроваджено електронну систему охорони здоров'я з електронними сервісами (електронні скерування, рецепти, медичні висновки про тимчасову непрацездатність, е-малюнок, тощо), що дозволила покращити доступ пацієнта до медичних послуг, обмін інформацією між лікувальними закладами та зробити галузь охорони здоров'я більш орієнтованою на потреби пацієнта.

Спеціалізовану медичну допомогу надають:

- 2 надкластерних заклади, що можуть забезпечувати 28 напрямів медичного обслуговування;

²⁹ Державна служба статистики України

- 3 заклади, що виконують функцію головного центру з організації і надання медичної допомоги за напрямками: онкологічним, психіатричним, фтизіопульмонологічним;
- 7 кластерних закладів, з розрахунку 1 заклад на 150 тисяч населення, що можуть забезпечувати 20 напрямів медичного обслуговування;
- 13 загальних закладів – 6 напрямів медичного обслуговування.

До надкластерних закладів увійшли:

- КНП «Тернопільська обласна клінічна лікарня» Тернопільської обласної ради;
- КНП «Тернопільська обласна дитяча клінічна лікарня» Тернопільської обласної ради.

Розвиток кардіохірургії та системи трансплантації органів. В області на базі КНП „Тернопільська обласна клінічна лікарня” Тернопільської обласної ради функціонує відділення кардіохірургії з трансплантологією, анестезіологічною групою та блоком інтенсивної терапії. Надано медичну допомогу більше 800 пацієнта. За 2023 рік проліковано 364 пацієнти. В структурі видів оперативних втручань переважають операції на серці та грудній аорті з використанням міні-технологій – відеоторакоскопії. В перспективі буде впроваджуватися роботохірургія.

У відділенні виконуються трансплантації органів від посмертного донора. Виконано 8 трансплантацій нирки та 4 трансплантації серця.

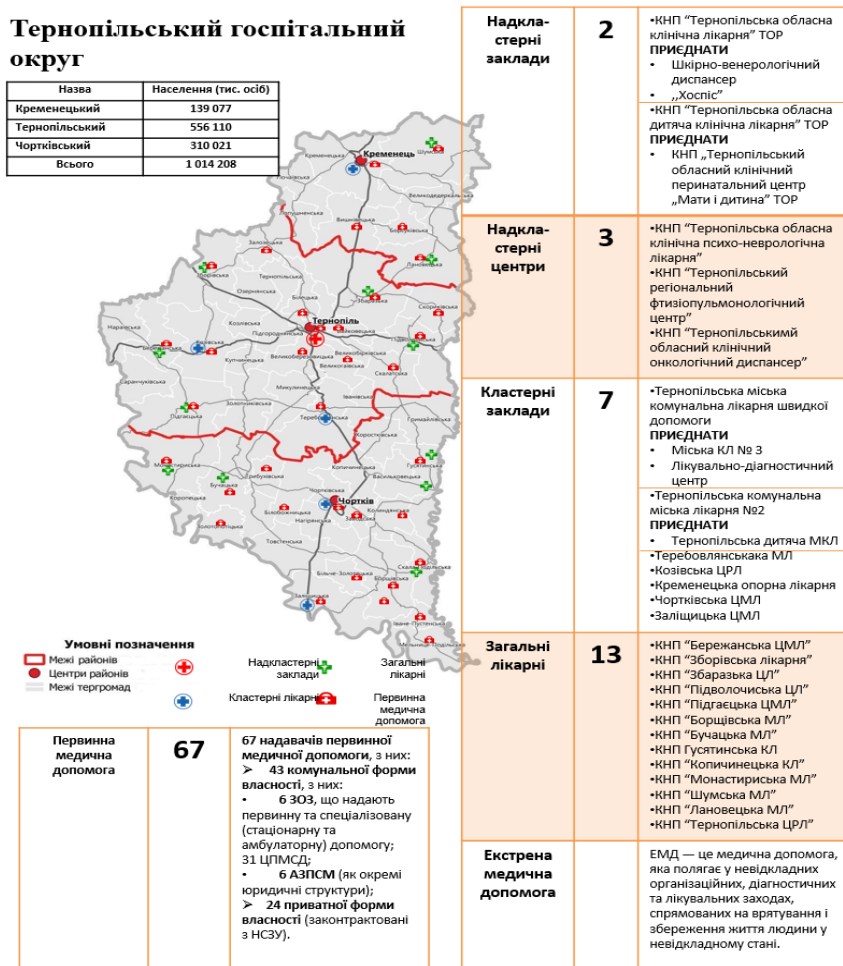

Рис. 2.18. Тернопільського госпітального округу

Надання медичної допомоги населенню за напрямком материнство та дитинство здійснюється у 7 закладах охорони здоров'я, що законтраковані з Національною службою здоров'я України за пакетами «Медична допомога при пологах» (у 2022 році – 12 закладів, у 2023 – 11 закладів).

Проводиться постійне покращення матеріально-технічної бази даних лікувальних закладів, зокрема в комунальному некомерційному підприємстві „Тернопільський обласний клінічний перинатальний центр «Мати і дитина»” Тернопільської обласної ради проведено перепланування та ремонті пологового відділення з індивідуальними та сімейними пологовыми залами, післяпологового відділення спільного перебування матері і дитини, відділення постінтенсивного догляду та виходжування новонароджених.

В комунальному некомерційному підприємстві „Тернопільський обласний клінічний перинатальний центр «Мати і дитина»” Тернопільської обласної ради:

- відкрито відділення медицини плода та раннього терміну вагітності;
- проведено реконструкцію відділення анестезіології та інтенсивної терапії;
- проведено реконструкцію відділення інтенсивної терапії новонароджених.

Відповідно до Розпорядження Тернопільської обласної військової адміністрації від 05.08.2023 № 434/01.02-01 „Про затвердження переліку закладів спроможної мережі закладів охорони здоров'я Тернопільського госпітального округу” з метою забезпечення територіальної доступності до якісної медичної та реабілітаційної допомоги населенню області заплановано приєднати комунальне некомерційне підприємство „Тернопільський обласний клінічний перинатальний центр „Мати і дитина” Тернопільської обласної ради до комунального некомерційного підприємства „Тернопільська обласна дитяча клінічна лікарня” Тернопільської обласної ради та визначити як надкластерний заклад спроможної мережі.

Первинну медичну допомогу (далі – ПМД) надають 79 закладів охорони здоров'я.

Задля забезпечення належної доступності та якості ПМД для населення в області функціонують 39 центрів первинної медичної (медико-санітарної) допомоги, 33 заклади приватної форми власності, та 7 лікарень, що мають у своєму штаті сімейних лікарів, законтрактовані з НСЗУ за напрямком ПМД. Зкладами, що надають ПМД, укладено 911 087 декларацій про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, що становить 89,17% від всього населення області. В електронній системі охорони здоров'я (eHealth) зареєстровано 722 лікарі та 79 закладів з надання первинної медичної допомоги.

Екстрена медична допомога на догоспітальному етапі надається КНП „Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф” Тернопільської обласної ради (далі – Центр). У складі Центру створено 5 станцій екстреної (швидкої) медичної допомоги (далі – станції) – Тернопільська, Бережанська, Кременецька, Теребовлянська, Чортківська.

У складі станцій створено 24 підстанції – 4 підстанції у складі Тернопільської станції і по 5 у складі Бережанської, Кременецької, Теребовлянської, Чортківської станцій.

Для забезпечення доступності екстреної медичної допомоги населенню віддалених населених пунктів створено 24 пункти постійного базування екстреної медичної допомоги, впроваджується електронна інформаційно-комунікаційна система взаємодії 112.

Стаціонарна допомога

Розвиток стаціонарної медичної допомоги здійснювався у напрямку подальшої раціоналізації інфраструктури лікарняних закладів, підвищення економічного використання їх ліжкового фонду, поліпшення якості та ефективності медичної допомоги.

Станом на 01.01.2024 року в області функціонує широка мережа лікарняних закладів різного типу, 46 закладів із загальною потужністю ліжкового фонду 7 454 ліжок (2022 році – 7 289). Забезпеченість ліжками становить 73,2 на 10 тис. населення, проти 71,0 у 2022 році.

У 2023 році в стаціонарах області проліковано 243 634 хворих, 2022 році – 201 579 хворих, що на 42 035 більше.

Упродовж тривалого часу в області здійснювалися заходи для створення необхідного балансу між чисельністю ліжок різного профілю і забезпеченням населення області максимально якісною та доступною спеціалізованою стаціонарною медичною допомогою. За 10 років оптимізації ліжкового фонду було скорочено 1,9 тисяч ліжок (21 % лікарняного фонду).

Станом на 01 січня 2024 року ліжковий фонд області складає 7454 з показником забезпеченості 73,2 на 10 тисяч населення.

З 7 494 ліжок 3 414 ліжка розгорнуто в районах області, що становить 58,6%. В міських закладах Тернополя розгорнуто 1000 ліжок – 13,4%. Ліжковий фонд обласних закладів складає 3080 ліжок, що становить 41,0% від загальної кількості ліжок.

Реабілітаційна допомога

Надання реабілітаційної допомоги ветеранам війни, учасникам бойових дій, членам їхніх сімей та цивільним особам забезпечується закладами охорони здоров'я, що уклали договори з Національною службою здоров'я України за напрямками „Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у стаціонарних умовах” - 13 закладів та „Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у амбулаторних умовах” - 20 закладів.

Відповідно до рішення Ради безбар'єрності від 11 грудня 2023 щодо підбиття підсумків впровадження політики безбар'єрності у 2023 році та планів на 2024 рік, в усіх кластерних та надкластерних закладах охорони здоров'я мають бути створені реабілітаційні відділення. На даний час реабілітаційні відділення створені у двох надкластерних та 4 кластерних лікарнях із дев'яти, що становить 67 %. Потребують створення реабілітаційних відділень – ще 3 кластерних заклади:

КНП „Козівська центральна районна лікарня Козівської селищної ради”;

КНП Терехівлянської міської ради „Терехівлянська міська лікарня”;

КНП „Чортківська центральна міська лікарня” Чортківської міської ради”.

Стаціонарну реабілітаційну допомогу отримало 16 355 осіб, з яких 5 810 військовослужбовці. Амбулаторну реабілітаційну допомогу отримали 11 250 осіб, з яких 121 військовослужбовець. У закладах охорони здоров'я створено кабінети асистивних технологій з метою забезпечення та підбору індивідуальних допоміжних засобів пересування для пацієнтів. З червня 2023 року функціонує програма „Перший контакт”, котра передбачена для осіб зі спинномозковою травмою, що пересуваються кріслом колісним, та схожими за наслідками захворюваннями.

На базі комунального некомерційного підприємства „Тернопільська обласна клінічна психоневрологічна лікарня” Тернопільської обласної ради створено „Центр досконалості” 1 із 7 в Україні, де навчаються фахівців з реабілітації.

Матеріально-технічна база закладів охорони здоров'я

Протягом останніх чотирьох років значно покращилась матеріально-технічна база закладів охорони здоров'я. Зокрема, впродовж 2024 року централізовано закладами охорони здоров'я області отримано обладнання на суму понад 200 000 тис.грн. (три комп'ютерні томографи, дві ангиографічні системи, обладнання для деконтамінації медичних відходів, два автомобілі легкові (електромобілі), лінійний прискорювач, магнітно-резонансні томографи, хірургічний мікроскоп, реабілітаційне обладнання, наркозно-дихальні апарати, рентген-апарати, автомобілі). Для встановлення зазначеного обладнання заклади охорони здоров'я повинні облаштувати приміщення відповідно до технічних вимог.

Проте потребує капітального ремонту із впровадженням заходів по енергозбереженню будівель поліклініки та лікарні КНП „Чортківська центральна міська лікарня” Чортківської міської ради в тому числі приймально-діагностичного відділення та відділення анестезіології та інтенсивної терапії.

Потребує капітального ремонту приміщення КНП Шумської міської ради «Шумська міська лікарня» з реконструкцією мережі електроживлення будівлі, а також приміщення інфекційного відділення зазначеного закладу охорони здоров'я.

Потребує капітального ремонту частина приміщень комунального некомерційного підприємства „Борщівська міська лікарня” Борщівської міської ради, в тому числі приміщення інфекційного відділення.

Потребує реконструкції приміщень громадських будівель КНП ТМР „Терехівлянська міська лікарня” із здійсненням заходів енергозбереження та улаштуванням реабілітаційного відділення.

Потребує реконструкції будівлі поліклінічний корпус з прибудовою ліфтової шахти та надбудовою КНП „Тернопільська обласна клінічна лікарня” ТОР.

Потребує капітального ремонту частина травматологічного відділення КНП „Тернопільська міська комунальна лікарня швидкої допомоги”.

Потребує реконструкції з добудовою частини приміщень головного корпусу комунального некомерційного підприємства "Тернопільська комунальна міська лікарня №2, під відділення невідкладної допомоги.

Потребує завершення будівництва спального корпусу на 50 чоловік для учасників АТО із їдальнею та теплим переходом з частковою реконструкцією існуючого корпусу обласної фізіотерапевтичної лікарні реабілітації в с.Більче-Золоте Борщівського району Тернопільської області.

Приміщення громадських будівель КНП ТМР "Теребовлянська міська лікарня"(здійснення заходів енергозбереження) потребують реконструкції під створення реабілітаційного центру.

Психологічна допомога

Область приймає активну участь в реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я „Ти як” за ініціативи Олени Зеленської. Відтак, 55 закладів охорони здоров'я області, що надають первинну медичну допомогу уклали договір із Національною службою здоров'я України за напрямком „Супровід і лікування дорослих та дітей з психічними розладами на первинному рівні медичної допомоги”.

Із 1 864 медичних працівників що надають первинну медичну допомогу, 1 612 – пройшли навчання з ведення поширених психічних розладів на первинному рівні із використанням керівництва mhGAP в онлайн- і офлайн-форматах, що становить 86%. Разом з тим, згадане навчання також проходять медичні працівники, які надають спеціалізовану та екстрену медичну допомогу:

53%, які надають спеціалізовану медичну допомогу;

82%, які надають екстрену медичну допомогу.

В області функціонує 13 центрів ментального здоров'я, що працюють на базі закладів охорони здоров'я та Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України. Разом з тим, 23 кабінети ментального здоров'я, ведуть свою діяльність на базі закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу.

Захисні споруди

З метою забезпечення належних умов захисту пацієнтів та медичних працівників при наданні медичної допомоги у закладах охорони здоров'я мають функціонувати захисні споруди.

Утримання захисних споруд цивільного захисту у готовності до використання за призначенням здійснюється суб'єктами господарювання, на балансі яких вони перебувають (у тому числі споруд, що не увійшли до їх статутних капіталів у процесі приватизації (корпоратизації), за рахунок власних коштів, що передбачено п. 8 ст. 32 Кодексу цивільного захисту України та п. 9 Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138. Відповідно до п.п. 10-12 Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138, балансоутримувач забезпечує утримання захисних споруд, конструкцій і обладнання, а також підтримання їх у стані, необхідному для приведення їх у готовність до використання за призначенням у строк, визначений паспортом.

На даний час у закладах охорони здоров'я функціонує 48 захисних споруд різних класів, загальна місткість яких становить 12 621 особу, з них: 30 протирадіаційних, 16 – найпростіших та 2 сховища.

Усі заклади охорони здоров'я потребують реконструкції захисних споруд та забезпечення належних умов роботи як для персоналу так і для пацієнтів. Окрім того, санітарно-технічний стан приміщень багатьох медичних установ не відповідає сучасним стандартам, що ускладнює проведення діагностики, лікування та забезпечення належного догляду в умовах загроз військового часу.

Зокрема, капітального ремонту потребують:

захисні споруди цивільного захисту КНП „Тернопільська обласна дитяча клінічна лікарня” ТОР та КНП "Шумська міська лікарня";

протирадіаційні укриття КНП „Тернопільська обласна клінічна лікарня” ТОР та КНП „Чортківська центральна міська лікарня” Чортківської міської ради.

Необхідно збудувати протирадіаційне укриття в КНП „Заліщицька центральна міська лікарня” Заліщицької міської ради.

Інфраструктура та матеріальні активи. Освіта. На усіх рівнях системи освіти Тернопільської області відбуваються трансформаційні процеси, які враховують сучасні виклики, суспільні потреби й очікування щодо забезпечення кожній дитині та молодій людині повноцінного доступу до якісної освіти. Система освіти Тернопільщини функціонує з урахуванням правового режиму воєнного стану.

Дошкільна освіта. Пріоритетними напрямками дошкільної освіти є безпечність освітнього середовища, забезпечення доступності та якості освіти для дітей, незалежно від їхнього місця проживання чи соціального статусу. Особлива увага приділяється дітям з особливими освітніми потребами та дітям із сімей, які постраждали від військової агресії рф. Основне завдання – створити безбар’єрне, дружнє та підтримуюче освітнє середовище, де кожна дитина зможе розкрити свій потенціал.

Станом на 1 січня 2024 року в області функціонує 559 закладів дошкільної освіти, в них - 23 556 дітей, в тому числі 874 особи з числа внутрішньо переміщених осіб.

Якщо впродовж 2016-2021 років в регіоні щорічно відкривались нові заклади дошкільної освіти, а їх кількість зросла на 23 одиниці, то з початку повномасштабного вторгнення рф спостерігається тенденція до зменшення кількості дітей у дитячих садках, а відтак призупинення освітнього процесу у закладах освіти або їх ліквідація. У 2022-2024 роках було призупинено роботу або ліквідовано 45 закладів дошкільної освіти. Кількість дітей у цих закладах за цей же період зменшилась з 31 567 осіб до 23 556 осіб, тобто на 25,4%.

Таблиця 2.25. Динаміка кількості закладів дошкільної освіти та їх вихованців у Тернопільській області, 2019-2024 роки

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Кількість закладів дошкільної освіти області, одиниць	597	600	604	590	571	559
Кількість дітей у закладах дошкільної освіти області, осіб	30567	30567	31567	31 590	23 800	23556

Кількість дітей у закладах дошкільної освіти з розрахунку на 100 місць становить 103 особи. Діти віком від трьох років на 100% охоплені дошкільною освітою.

Наповненість груп закладів дошкільної освіти становить у сільській місцевості – 19 дітей, у міській – 22 дитини.

Загальна середня освіта. У 2024/2025 навчальному році у Тернопільській області функціонує 551 заклад загальної середньої освіти, де здобувають освіту 101,9 тис. учнів, в тому числі 3295 осіб з числа ВПО. За кордоном перебувають 6 546 учнів. З них за дистанційною формою навчаються 3255 осіб, за сімейною формою - 1506 осіб, за екстернатною – 1682 осіб. Заклади загальної середньої освіти забезпечені фондом захисних споруд цивільного захисту на 100%. Здійснюють освітній процес за очною формою – 465 шкіл, 86 – за змішаною.

У 2023/2024 навчальному році функціонували 585 закладів загальної середньої освіти, де здобували освіту 106,2 тис. учнів, в тому числі 3078 осіб з числа ВПО. За кордоном продовжували перебувати 6254 учнів закладів загальної середньої освіти. З них за дистанційною формою навчалися 2294 осіб, здобували освіту за сімейною формою навчання 1546 осіб, за екстернатною – 2402 осіб.

Повномасштабна війна та міграційні процеси негативно вплинули на наповнення шкіл та класів учнями – їх кількість впродовж 2022-2024 року зменшилась на 9,7%, водночас класи поповнились учнями з числа ВПО.

У Тернопільській області планується створення 40 закладів старшої профільної школи: 34 академічних ліцеїв, 1 мистецького, 1 військового, 4 професійних коледжів.

Забезпеченню рівного доступу дітей до якісної освіти у сільській місцевості сприяло створення й функціонування в області опорних закладів.

У 2024/2025 функціонує 49 опорних закладів та 65 філій, де навчаються 18556 учнів.

Триває забезпечення закладів освіти області додатковими заходами безпеки. На сьогодні на 191 об'єкті закладів загальної середньої освіти (31 %) організовано охорону із залученням суб'єктів охоронної діяльності. На 615 об'єктах (100%) обладнано тривожну сигналізацію з виведенням сигналу на пульти охорони („тривожна кнопка“). На 237 об'єктах (38 %) встановлено систему зовнішнього та/або внутрішнього відеоспостереження. Пропускний режим організовано у 43 закладах освіти.

У закладах освіти області функціонують 135 класів безпеки. Для порівняння у 2023 таких класів було 62. Великобірківська селищна, Бережанська та Копичинецька міські територіальні громади – учасники пілотного проєкту „Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі“. Охоплено 8 шкіл та 1026 учнів. Головні напрямки діяльності спеціаліста – попередження та виявлення правопорушень у закладах освіти, припинення та усунення негативних явищ в освітньому середовищі, виявлення фактів втягнення учнів в протиправну діяльність тощо. Завданням пілотного проєкту є створення безпечного освітнього середовища, побудова комунікаційної платформи між територіальними громадами, територіальними підрозділами Національної поліції, ДСНС, органами місцевого самоврядування, органами освіти – з одного боку. З іншого боку - з учнівською громадою та батьками.

У реалізації проєкту „Служба освітньої безпеки“ в Тернопільській області беруть участь 79 закладів загальної середньої освіти у дев'яти територіальних громадах. З 2 вересня 2024 року у школах несуть службу 27 інспекторів служби освітньої безпеки.

На сьогодні шкільний автопарк становить 198 одиниць автотранспорту. Додаткова потреба – 17 шкільних автобусів.

У Тернопільській області впроваджується комплексна програма реалізації Стратегії реформування системи шкільного харчування на 2024-2027 роки.

У рамках реалізації проєкту «Реформа шкільного харчування», Стратегії реформування системи шкільного харчування на 2023-2027 роки Міністерством освіти і науки України спільно з ГО «Культ Фуд» і ГО «Національна асоціація громадського харчування» за підтримки Посольства Швейцарії та Швейцарської агенції розвитку та співробітництва у 2023 році на базі Державного навчального закладу «Чортківське вище професійне училище» створено Кулінарний Хаб. На базі Кулінарного Хабу Державного навчального закладу «Чортківське вище професійне училище» підготовлено 17 майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) та фахової перед вищої освіти Тернопільщини. Вони стали агентами змін шкільного харчування та до початку 2024-2025 навчального року провели навчання за програмами підвищення кваліфікації для понад 500 працівників шкільних харчоблоків.

На сьогодні 4 заклади загальної середньої освіти області потребують будівництва додаткових захисних споруд цивільного захисту, 14 – капітального ремонту наявного фонду захисних споруд цивільного захисту, три – реконструкції.

У Тернопільській області надання освітніх послуг дітям з особливостями розвитку забезпечують 6 закладів спеціальної освіти (3 спеціальні школи, 3 навчально-реабілітаційні центри), у яких навчаються 736 осіб з особливими освітніми потребами.

У 2024/2025 навчальному році спостерігається, як і щороку, тенденція щодо збільшення в області кількості інклюзивних класів. Станом на 9 вересня 2024 року в закладах загальної середньої освіти функціонують 1057 інклюзивних класів, у яких навчається 1341 особа з особливими освітніми потребами.

В області діють 18 інклюзивно-ресурсних центрів та 2 мобільні інклюзивно-ресурсні центри на базі комунальних установ: «Інклюзивно-ресурсний центр № 1» Тернопільської міської ради і «Лановецький міський інклюзивно-ресурсний центр» Лановецької міської ради.

На обліку в інклюзивно-ресурсних центрах перебувають 5242 особи з особливими освітніми потребами.

Позашкільна освіта. У системі освіти Тернопільської області станом на 1 січня 2024 року функціонують 36 закладів позашкільної освіти різних напрямів та профілів, які відвідують 19280 учнів, що становить 18,1 % від загальної кількості учнівського контингенту. У закладах позашкільної освіти області 1347 гуртків художньо-естетичного, науково-технічного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого та інших напрямів.

Професійна (професійно-технічна) освіта. Забезпечення доступності професійної (професійно-технічної) освіти в області здійснюється через створену оптимальну мережу закладів професійної (професійно-технічної) освіти, яку складають 19 закладів та 2 відділення професійної підготовки у складі коледжів, де здобувають професійну освіту понад 7,5 тис. осіб та щорічно отримують диплом кваліфікованого робітника в середньому 2,5 тис. осіб, Відсоток працевлаштованих, зазвичай, становить по 80 %.

У закладах професійної (професійно-технічної) освіти здобувають освіту більше 180 осіб із числа внутрішньо переміщених, 343 особи з числа учасників бойових дій, ветеранів війни та дітей учасників бойових дій, ветеранів війни.

Підготовка робітничих кадрів здійснюється за десятима напрямами економічної діяльності.

Освітній процес забезпечують висококваліфіковані педагогічні кадри, з яких більше 300 викладачів та близько 400 майстрів виробничого навчання.

Сформовано узагальнені пропозиції щодо обсягів регіонального замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів у закладах освіти Тернопільської області у 2024 році. Обсяг регіонального замовлення за освітньо-кваліфікаційним рівнем кваліфікованого робітника у 2023 році (2984 особи) виконано на 94,1 %.

Усього в області функціонує 12 галузевих навчально-практичних центрів, створених за бюджетні кошти та кошти інвесторів.

Одним з шляхів подолання дисбалансу між попитом та пропозиціями на ринку праці є впровадження підготовки за новими професіями: майстер з монтажу та обслуговування систем відновлювальної енергетики, оператор дистанційно керованих апаратів. На базі закладів освіти функціонує 16 центрів кар'єри.

Якісна професійна освіта можлива за умови створення сучасних умов навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – це новітнє обладнання і висококваліфікований педагогічний колектив, що потребує значних фінансових вкладень.

Система вищої та фахової передвищої освіти області включає підготовку фахівців за спектром напрямів, спеціальностей та освітньо-професійним ступенем «фаховий молодший бакалавр», освітнім ступенем «бакалавр» і «магістр» та здійснюється за такими основними напрямами: промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт і зв'язок, сфера обслуговування, медицина, освіта, культура.

Освітня мережа налічує 28 закладів, з них: 4 національних університети, 2 інститути (1 – структурний підрозділ університету), 1 академія, 21 коледж (з них 7 – структурні підрозділи університетів). Із перелічених – 18 закладів державної форми власності, 2 – приватної, 7 – комунальної, 1 – в підпорядкуванні Укоопспілки.

У 2023/2024 н. р. закладах вищої та фахової передвищої освіти області навчаються 53,5 тис. студентів, у тому числі: 15,1 тис. осіб – у закладах фахової передвищої освіти. За кошти державного бюджету здобувають освіту 21,2 тис. осіб, за кошти фізичних та юридичних осіб – 32,3 тис. осіб.

В закладах вищої та фахової передвищої освіти освітньо-викладацьку діяльність здійснює близько 2,5 тис. працівників, з них понад 500 осіб – докторів наук, професорів та більше 1700 осіб – кандидатів наук, доцентів.

У п'яти закладах функціонують відділи аспірантури. Відсоток працевлаштування в середньому складає 70 %.

В умовах дії правового режиму воєнного стану освітній процес у закладах фахової перед вищої та вищої освіти здійснюється за змішаною та очною формами навчання. Забезпеченість укриттями 100%. В усіх закладах фахової передвищої та вищої освіти області створені єдині віртуальні освітні середовища.

Заклади освіти Тернопільщини стали Освітніми Хабами для 7 закладів освіти регіонів, які постраждали від російської агресії., зокрема: «Донбаська державна машинобудівна академія»; Первомайський індустріально-педагогічний коледж; Маріупольський електромеханічний технікум; «Донбаська державна машинобудівна академія»; Державний навчальний заклад «Краматорське вище професійне торгово-кулінарне училище»; Державний навчальний заклад «Костянтинівське вище професійне училище»; Краматорське вище професійне училище.

Культура. Станом на 1 січня 2024 року мережа закладів культури області складають: 872 клубних закладів, 710 публічних бібліотек, 31 музей, 54 мистецькі школи, Тернопільський академічний обласний український драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка, Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки, Тернопільська обласна філармонія, Тернопільський мистецький фаховий коледж ім. Соломії Крушельницької, Терновлянський фаховий коледж культури і мистецтв, Тернопільський обласний методичний центр народної творчості, Тернопільський обласний центр охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини, комунальне підприємство Тернопільської обласної ради «Тернопільський обласний центр дозвілля «Терноцвіт», Тернопільське обласне комунальне підприємство «Фірма «Кінодністер».

Бібліотеки. Мережа публічних бібліотек області станом на 1 січня 2024 року становить 710 закладів, зокрема: 3 обласних, 42 міських та селищних, 648 бібліотек у сільській місцевості (з них: 562 сільські та 86 публічно-шкільних) та 17 бібліотек для дітей. Послуги населенню надають 14 пунктів бібліотечного обслуговування.

Мистецька освіта. Станом на 1 січня 2024 року в області функціонували 54 заклади початкової мистецької освіти, а саме: 39 – музичних, 9 – шкіл мистецтв, 6 –художніх шкіл.

У 2023 році чисельність учнів мистецьких шкіл становила 8653 особи. Порівняно із 2014 роком чисельність учнів зменшилась на 508 осіб.

Фізична культура та спорт. Розвиток фізичної культури і спорту характеризується стабільністю основних показників, проте, на жаль, спортивні бази області не відповідають сучасним вимогам тренувального процесу. Відзначається низький рівень охопленості всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи в навчальних закладах (9,1 % від загальної кількості). Загалом в області за період 2021-2023 років в області збудовано 16 нових спортивних споруд. Впродовж звітнього періоду здійснено капітальний ремонт спортивних залів у Гусятинській, Васильковецькій, Білецькій, Великоберезовицькій громадах. Завершено реконструкцію міського стадіону в смт. Микулинці та спортивного майданчика Чортківського державного медичного коледжу та будівництво спортивного майданчику для ігрових видів спорту у м. Чортків.

В області діє система підготовки спортивного резерву та спортсменів високого класу. Збережено мережу дитячо-юнацьких спортивних шкіл, у яких культивується 19 літніх та 7 зимових олімпійських видів, з яких пріоритетними є важка атлетика, волейбол, вільна та греко-римська боротьба, велоспорт (трек), футбол, легка атлетика, лижне двоборство, біатлон та санний спорт. З 30 дитячо-юнацьких спортивних шкіл 1 – вищої, 7 – першої, 7 – другої категорії.

Власні спортивні споруди мають 19 спортивних шкіл.

Щорічно збільшується кількість нових відкритих спортивних майданчиків з тренажерним обладнанням, з нестандартним тренажерним обладнанням та зі штучним уніфікованим покриттям. Проводяться капітальні ремонти та реконструкції спортивних споруд.

Соціальний захист. Станом на 01.01.2024 року в області функціонує 6 територіальних центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), 39 центрів надання соціальних послуг, які надають послуги самотнім непрацездатним громадянам, особам з інвалідністю, 5 відділень надання соціальних послуг, 1 сектор соціальної роботи та 1 управління соціального захисту населення, які проводять роботу щодо виявлення осіб похилого віку та осіб з інвалідністю з метою надання їм соціальних послуг, 7 будинків-інтернатів та Петриківський обласний геріатричний пансіонат, КУ Тернопільської обласної ради «Тернопільський обласний

центр соціально-психологічної допомоги «Родинний затишок», Тернопільський обласний центр соціально-психологічної допомоги «Родина», відділення соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування Тернопільського обласного центру соціально-психологічної допомоги «Родина».

З метою повноцінної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життя області при обласній військовій адміністрації утворено Раду з питань внутрішньо переміщених осіб, у склад якої входять 7 учасників громадських та благодійних організацій та затверджено комплексну програму підтримки внутрішньо переміщених осіб на 2023-2025 роки (розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 19.07.2023 № 380/01.02-01).

Економіка. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу становив у 2021 році 79412 гривень, що на 7,6 % більше, ніж у 2020 році. Частка області в загальному обсязі валового регіонального продукту України за підсумками 2021 року становила 1,5% і збільшилась на 0,1 в.п у порівнянні з 2017 роком. Зростання валової доданої вартості у 2021 році у порівнянні з 2020 роком зафіксовано в більшості видів економічної діяльності.

У 2021 році, як і в попередніх роках, у структурі валової доданої вартості домінувало сільське, лісове та рибне господарство, питома вага якого склала 27,1 % (на 2,8 в.п. більше, ніж у 2020 році). Значною у валовій доданій вартості області була також питома вага сфери оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 10,6 %, що на 1,3 в.п. менше, ніж у 2020 році. Частка закладів підприємств промисловості складала 10,5 % і зменшилась на 0,6 в.п. Вагомою була також частка сфер операцій з нерухомим майном – 8,5 % (на 0,6 в.п. менше від попереднього року) та державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування – 7,2 % (на 1,5 в.п. менше).

У 2023 році місцевими суб'єктами господарювання реалізовано промислової продукції на 39,3 млрд гривень. При цьому, підприємствам переробного сектору промисловості області належало 83,1% усієї реалізованої продукції, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря - 13,4%, добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 2,2%, з водопостачання, каналізації, поводження з відходами – 1,4%.

Найбільші обсяги реалізації продукції у 2023 році наявні у добувній промисловості і розробленні кар'єрів на 56,9%; виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції на 43,9%; виготовленні виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності на 39,1%; виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на 35,9%; машинобудуванні на 23,9%; металургійному виробництві, виробництво готових металевих виробів, крім машин устаткування на 14,7% виробництві хімічних речовин і хімічної продукції на 0,1%.

Однак, зменшення обсягу реалізованої продукції відбулося у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів на 5%.

Для промислового сектору економіки області характерним є нерівномірний розподіл виробничих потужностей по районах області. Концентрація промислових підприємств в основному спостерігається в Тернопільському районі, на який припадає 79,3% від загальної кількості підприємств, Чортківському районі – 17,3%, Кременецькому районі – 3,4%.

Не зважаючи на військову агресію російської федерації, місцеві товаровиробники забезпечують подальший приріст економіки та її стійкість. Про те, що економіка не лише відновлюється, але й розвивається свідчить обсяг капітальних інвестицій залучених за I півріччя 2024 року – 3,9 млрд гривень (+45% у порівнянні з I півріччя 2023 року). 60% з яких - залучено саме підприємствами промислового та аграрного секторів.

Попри виклики, пов'язані з військовою агресією, місцеві виробники адаптуються та знаходять нові можливості для зростання, зокрема нарощення експортного потенціалу. Основним напрямком експорту залишається продукція агропромислового комплексу, зокрема, харчові продукти та сільськогосподарські товари, обсяг експорту товарів та послуг області у 2023 році становив 686,7 млн дол. США

Одним із важливих механізмів забезпечення розвитку місцевої промисловості є впровадження сприятливого інвестиційного клімату в регіоні.

В області проводиться робота щодо створення мережі індустріальних парків, у 2018 році в регіоні зареєстровано перший індустріальний парк «Тернопіль» та станом на сьогодні кількість зареєстрованих індустріальних парків в області становить – 4:

- Індустріальний парк «Тернопіль» (м.Тернопіль; площа -15 га; керуюча компанія – КП «Підприємство матеріально-технічного забезпечення» Тернопільської міської ради; спеціалізація – переробна промисловість);

- Індустріальний парк «Chortkiv-West» (м.Чортків; площа – 87,68 га; керуюча компанія – КП «Агенція місцевого економічного розвитку» Чортківської міської ради; спеціалізація – машинобудування, агропереробка, легка та харчова промисловість);

- Індустріальний парк «Західноукраїнський промисловий ХАБ» (с.Острів; площа – 10,6; керуюча компанія - ТОВ «Індустріальний парк «Західноукраїнський промисловий хаб»; спеціалізація - харчова та переробна промисловість);

- Індустріальний парк «BORSCHIV» (м. Борщів; площа – 30 га; керуюча компанія - ТОВ «ЕКО РІШЕННЯ»; спеціалізація - глибока переробка сільгосппродукції).

На стадії реєстрації ще три індустріальні пари «LANIVTSI», «БІО-ЛАН» та «Зборів».

Однак, економічна активність індустріальних парків в області залишається недостатньою: на жовтень 2024 року з 4 індустріальних парків, лише у індустріальному парку «Західноукраїнський промисловий ХАБ» є учасники.

Передбачені для індустріальних парків фіскальні стимули, зокрема звільнення від податку на прибуток на 10 років за умови реінвестування тієї частини прибутку, звільнення від імпортного ПДВ та мита на обладнання для виробництва без права відчуження цього обладнання впродовж 5 років та право органів місцевого самоврядування надавати пільги по окремих місцевих податках можуть стимулювати запуск діяльності індустріальних парків, що дасть можливість підвищити їхню інституційну спроможність з метою розвитку виробничого та науково-технічного потенціалу регіону.

Енергетика. За рік у Тернопільській області споживається близько 1022,2 тис. тонн умовного палива енергоресурсів (природного газу та електроенергії).

У структурі використання паливно-енергетичних ресурсів області найбільшу частку становить природний газ – 51 % від загальних обсягів споживання, на електричну енергію припадає 49 %.

Газопостачальними організаціями області обслуговується понад 14 тисяч кілометрів газопроводів.

Приладами обліку споживання природного газу обладнано 100% юридичних та 99 % побутових споживачів газу (по Україні – 94 %).

Проте, для забезпечення надійного та безперебійного постачання споживачів природним газом необхідно провести будівництво газорозподільної станції № 2, що дозволить постачати природний газ з різних газопроводів, які проходять територією області та здійснити ремонтно-профілактичні роботи на існуючій станції без обмеження споживання.

Електропостачання здійснюється через лінії електропередач близько 25 тисяч кілометрів напругами від 0,4 до 110 кВ, обслуговується більше 6 тис. трансформаторних підстанцій напругою 10/0,4 кВ та 153 трансформаторних підстанцій напругою 35-110 кВ підстанціями.

У 2023 році в області спожито 1,536 млн кВт*год електроенергії, з них населенням 42,6 %, промисловістю – 12,7 %, сільським господарством - 4 %, бюджетними організаціями - 4,2 %, комунально-побутовими підприємствами - 7 %, іншими споживачами – 29,5 %.

На сьогоднішній день існуюча мережа Західного регіону (в тому числі, Тернопільської області) не забезпечує видачу запланованих енергопотужностей та не відповідає основним критеріям енергонадійності.

Головними завданнями на сьогодні є децентралізація енергосистеми.

Енергозбереження. У 2023 році населенням області, у порівнянні з 2021 роком, досягнуто скорочення споживання природного газу на 7,5 %, в тому числі бюджетними установами та організаціями – на 14 %, теплогенеруючими підприємствами – 20,7 %.

Гідроенергетичні ресурси Тернопільської області складають 427 млн кВт/год, що становить 1,36% від загальних по Україні.

Загальна потужність відновлювальних джерел енергії в області складає понад 220,96 МВт, до яких входять:

- 17 міні гідроелектростанцій - 12,418 МВт;
- 4258 сонячних електростанцій домогосподарств - 121,25 МВт;
- 45 промислових сонячних електростанцій - 80,25 МВт;
- 2 вітрових електростанцій - 5,47 МВт;
- 2 біогазових електростанцій - 1,567 МВт.

За I півріччя 2024 року загальна потужність відновлювальних джерел енергії в області зросла на 2,96 МВт.

Область є третьою в Україні по СЕС у приватних домогосподарствах.

Основними напрямками впровадження енергоефективних заходів в області є: проведення модернізації об'єктів комунального господарства, у тому числі, переведення котелень, що обслуговують об'єкти соціальної сфери, на використання відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива; проведення термомодернізації та реновації будівель, установ та організацій бюджетної сфери; впровадження електричного теплоаккумуляційного обігріву та гарячого водопостачання у бюджетних установах; використання альтернативних та відновлювальних джерел енергії; впровадження системи енергетичного менеджменту.

Впровадження розумних електромереж та розвитку розподіленої генерації є одним із першочергових завдань для територіальних громад з метою забезпечення енергетичної безпеки та підвищення енергоефективності.

Теплопостачання. На території Тернопільської області зареєстровано 20 суб'єктів господарювання, що здійснюють господарську діяльність у сфері теплопостачання, серед яких 3 комунальні (КП ТМ ТОР «Тернопільтеплокомуненерго», КП ТМ ТМР «Тернопільміськтеплокомун-енерго», ДП «ТернопільЕСКО») та 17 приватних підприємства.

Всього в області працює 1109 котелень: на традиційних видах палива 779 (70%): електрика – 210 (18,9%), вугілля – 79 (7%), газ – 490 (44%); на нетрадиційних видах палива (біомаса, деревина, торфобрикети, інші) – 330 (30 %). На окремих об'єктах встановлено котли, як на газу, так і на біомасі.

Протяжність ветхих мереж – 38,86 км, аварійних – 109,68 км. Комунальними підприємствами замінено 28,29 км теплових мереж трубами в пінополіуретановій ізоляції (17 % від загальної). Орієнтовно вартість заміни (модернізації) ветхих теплових мереж з використанням попередньоізольованих труб потребує 932,3 млн гривень.

Протягом 2023 року підприємствами комунальної теплоенергетики області відпущено – 339,80 тис. Гкал, у тому числі населенню – 267,9 тис. Гкал, бюджетним установам – 67 тис. Гкал, іншим споживачам – 4,88 тис. Гкал. Втрати теплової енергії в мережах становлять 12,61 %.

Дорожньо-транспортна інфраструктура. Тернопільська область має досить розвинену та диверсифіковану логістично-транспортну систему. Через область пролягають міжнародні транспортні шляхи серед яких такі як:

1. E85 Клайпеда — Александрополіс — автомобільний шлях європейського значення. Протяжність на території Тернопільської області — 210 км. На Тернопільщині збігається з автомобільною дорогою міжнародного значення M-19 «Доманове - Ковель - Чернівці - Теремблече».

2. E50 — Європейський автошлях, що бере свій початок у французькому Бресті, протяжність в межах області 115 км та M 09 – Тернопіль - Львів -Рава-Руська, протяжність 40 км яка також збігається з частиною Європейського шляху E 372 Варшава- Львів.

Загальна протяжність автомобільних доріг загального користування в межах області становить 5066,1 км, із них 1546,7 км державного значення (міжнародні -357,4, національні - 131,1 км, регіональні - 262,7км, територіальні - 795,5 км) та 3519,4 км місцевого значення (обласні – 324,7 км, районні – 3194,7 км), що сприяє розвитку транзитного потенціалу області та визначає стратегічне значення для розвитку економіки регіону.

Транспортно-логістична інфраструктура Тернопільської області представлена залізничним, автомобільним, річковим та авіаційним видами транспорту.

Пріоритетність розвитку транспортно-логістичної інфраструктури Тернопільського регіону визначається тим, що вже зараз область перебуває у потоці міжнародних транспортних коридорів.

Для забезпечення ефективної роботи транспортних комплексів Тернопільської області з обслуговування існуючих та транзитних вантажопотоків необхідно створити систему розподільчих транспортно-логістичних центрів, розміщених на ключових транспортних артеріях.

В умовах воєнного стану пріоритетними напрямками розвитку транспортно-логістичної інфраструктури мають стати:

- Мобільність, безпечність, ефективність та доступність пасажирського автомобільного транспорту, а також пристосованість маршрутної мережі для перевезення осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення.

- Мультимодальність перевезень пасажирів та вантажів.

Адміністративні послуги. У всіх територіальних громадах функціонують ЦНАП, з них 16 модернізовано у формат «Дія.Центр». За підсумками 2019-2023 років в області надано майже 2 млн адміністративних послуг, до бюджетів усіх рівнів надійшло коштів у сумі понад 95 млн грн.

Під час воєнного стану ЦНАП області працюють як Центри турботи та як «Єдине вікно» для ветеранів війни та членів їх сімей.

З 2019 року по теперішній час реалізовано 67 проєктів з розвитку мережі ЦНАП області, залучено 150 млн гривень.

Пріоритетними напрямками розвитку мережі ЦНАП області є її розширення, створення доступного та безперешкодного середовища для всіх груп населення, інтегрування фізичної, інформаційної та цифрової безбар'єрності у ЦНАП, а також досягнення високого рівня якості надання адміністративних послуг.

Екологічне управління та моніторинг. Суб'єктами моніторингу екологічного моніторингу у Тернопільській області є наступні підприємства, установи та організації, на які покладені повноваження щодо здійснення моніторингу довкілля:

1. Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації;

2. Тернопільський обласний центр з гідрометеорології Державної гідрометеорологічної служби УМНСУ;

3. Державна установа «Тернопільський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України»;

4. Регіональний офіс водних ресурсів в Тернопільській області;

5. Південно-Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства Державного агентства лісових ресурсів України;

6. Тернопільська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»;

7. Департамент агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації

8. Головне управління Держгеокадастру в Тернопільській області;

9. Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження Тернопільської обласної державної адміністрації.³⁰

В Тернопільській області реалізувалася низка регіональних цільових програм, скерованих на запобігання шкоди довкіллю та збереження здоров'я населення. Серед них:

- Програма розвитку водного господарства та водно-екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області на період до 2021 року

- Про обласну комплексну програму соціальної підтримки малозахищених верств населення «Турбота» на 2021-2025 роки

³⁰ Суб'єкти моніторингу. <https://ecology.te.gov.ua/stan-dovkillya/subyehti-monitoringu/>

- Обласна програма запобігання соціальному сирітству, подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2017-2021 роки;
- Програма кредитування молодіжного житлового будівництва в Тернопільській області на 2023 - 2026 роки;
- Програма збільшення площ посадки та нарощування обсягів виробництва плодів і ягід у Тернопільській області в 2011-2025 роках;
- Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Тернопільської області на 2021-2025 роки;
- Обласна програма індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім» на 2021-2025 роки;
- Програма розвитку лісового господарства Тернопільщини на 2017-2021 роки;
- Обласна програма «Ветеран» на 2020-2024 роки;
- Обласна комплексна програма підвищення рівня соціальних гарантій серед працівників бюджетної сфери та соціально незахищених верств населення Тернопільської області на 2018-2022 роки;
- Комплексна програма «Здоров'я населення Тернопілля 2017-2021»;
- Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2021-2025 роки;
- Обласна цільова соціальна програма програму оздоровлення та відпочинку дітей на 2019-2021 роки;
- Обласна програма розвитку автомобільних доріг загального користування на 2019-2022 роки;
- Програма захисту населення і територій Тернопільської області від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2018-2022 роки;
- Обласна комплексна програма енергоефективності та енергозбереження на 2021-2024 роки;
- Програма соціально-економічного та культурного розвитку області на 2021 рік;
- Обласна програма «Питна вода Тернопілля» на 2021–2025 роки;
- Програма розвитку водного господарства та водно-екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області на періодна 2022-2024 роки;
- Програма з локалізації та ліквідації карантинних організмів на території Тернопільської області на 2021–2023 роки;
- Програма охорони та підвищення родючості ґрунтів Тернопільської області на 2021-2023 роки;
- Обласна програма «Дітям Тернопільщини – якісне і безпечне харчування» на період 2021–2024 років;
- Обласна цільова соціальна програма оздоровлення та відпочинку дітей на період до 2025 року;
- Обласна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року;
- Програма охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки.

У випадку, якщо Стратегію розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки не буде затверджено, рівень ризику погіршення екологічної ситуації в області та його негативного впливу на здоров'я мешканців області може зрости. Водночас не прийняття Стратегії спричинить до не вирішення низки проблем, які б дозволили знизити ймовірність настання цих ризиків, а поступальний рух у напрямку сталого розвитку та підвищення рівня екологічної безпеки навколишнього природного середовища, умов життєдіяльності та здоров'я населення буде зупинено. Зокрема:

- відбуватиметься забруднення атмосферного повітря стаціонарними та пересувними джерелами забруднення;

- забруднення ґрунтів та довкілля буде продовжуватись через ускладнення впровадження системного підходу до управління відходами на території області на основі регіонального плану управління відходами;
- екологічна культура населення регіону залишатиметься на низькому рівні, як наслідок може зрости негативний вплив на довкілля;
- може зменшитися біорізноманіття флори та фауни, а також скорочення асиміляційної спроможності біоценозів через зменшення уваги до природоохоронних територій та об'єктів призведе до їх занедбання та руйнування;
- фізичний знос та аварійний стан мереж водовідведення в області спричинятиме значні витоки й втрати води, а також потрапляння стічних вод в ґрунти і поверхневі води;
- недостатня кількість та незадовільний стан каналізаційних очисних споруд впливатимуть на чистоту поверхневих вод;
- якість води в мережі водопостачання залишатиметься незадовільною (питна вода);
- відсутність поступу у формуванні мережі закладів охорони здоров'я спричинить до неефективного функціонування системи охорони здоров'я в області;
- погіршуватиметься стан здоров'я населення через те, що рівень якості медичних послуг не зростатиме;
- сповільнення розвитку мережі укріплень створить суттєві загрози для життя і здоров'я населення;
- низькою залишатиметься енергоефективність комунальних будівель в області, в т. ч. закладів освіти і охорони здоров'я;
- енергонезалежність та енергоефективність регіону будуть забезпечуватись слабо через низький рівень розвитку системи енергоменеджменту в територіальних громадах, слабкий рівень диверсифікації теплової та електричної енергії;
- погіршуватиметься якість дорожнього покриття та дорожньої інфраструктури доріг регіонального значення, на цьому фоні зростатиме негативний вплив транспорту на атмосферне повітря і здоров'я населення, що в подальшому призведе до зниження рівня комфортності проживання;
- може зрости руйнівна дія природних катаклізмів на інфраструктуру області.

В разі неприйняття Стратегії, інерційний характер розвитку ситуації в економіці та соціальному житті області сприятиме накопиченню екологічних проблем, що можуть спричинити загрози техногенного характеру. Може виникнути кумулятивний ефект з проблем, що загострять екологічну ситуацію в області. В разі неприйняття Стратегії, інерційний характер розвитку ситуації в економіці та соціальному житті області сприятиме накопиченню екологічних проблем, що можуть спричинити загрози техногенного характеру. Може виникнути кумулятивний ефект з проблем, що загострять екологічну ситуацію в області.

3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу

Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення, забезпечення доступності соціальних послуг, розвиток освітнього та культурного потенціалу Тернопільської області, розвиток смарт-спеціалізації регіону, стимулювання розвитку економіки сільських територій, залучення інвестицій та розвиток підприємництва, розвиток туристичної індустрії, розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури, а також створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону відбуватиметься в поєднанні із зусиллями, спрямованими на пом'якшення можливого несприятливого впливу заходів за цими напрямками на довкілля.

Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, в межах території Тернопільської області наведена у розділі 2 цього Звіту.

Водночас у Стратегії не проведено поділу та конкретизації територій області, в межах яких будуть реалізуватися ті чи інші заходи. Конкретні заходи, які реалізуватимуться для досягнення цілей та виконання завдань Стратегії, у разі необхідності, якщо це передбачено чинним законодавством, будуть проходити процедуру стратегічної екологічної оцінки чи оцінки впливу на довкілля.

Водночас для оцінки потенційного впливу реалізації завдань Стратегії на довкілля та здоров'я населення (в розрізі компонентів довкілля), пропонуємо умовний поділ території Тернопільської області на: території житлової та нежитлової забудови; землі промисловості (території, на яких розташовані промислові підприємства); території полігонів ПВ та суміжні (до 0,5 км) території; автомобільні дороги та прилеглі території (до 1 км); ліси; землі сільськогосподарського призначення.

У таблиці 3.1 для наведено можливий вплив завдань Стратегії на стан довкілля на територіях, які ймовірно відчують такий вплив, у розрізі означених вище територій та компонентів довкілля (клімат і атмосферне повітря, водні ресурси, земельні ресурси та ґрунти, надра, біорізноманіття та природоохоронні території, образ ландшафту, рекреаційні зони та об'єкти культурної спадщини, здоров'я населення).

Таблиця 2.1. Вплив цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки на компоненти довкілля

Території	Компоненти довкілля, що зазнають впливу					
	Клімат і атмосферне повітря	Водні ресурси	Земельні ресурси та ґрунти	Біорізноманіття та природоохоронні території	Образ ландшафту	Здоров'я населення
Території житлової та нежитлової забудови	-/+	-/+	-	0	-	-
Землі промисловості (території, на яких розташовані промислові підприємства)	+	0	-	0	0	0
Територія полігонів ПВ та суміжні (до 0,5 км) території	+	+	+	+	+	+
Автомобільні дороги та прилеглі території (до 1 км)	-/+	-/0	-/+	0	-/+	-
Ліси	+	0	+	+	+	+
Землі сільськогосподарського призначення	0	+	+	0	+	0

Де: (--) – сильний довгостроковий або постійний негативний вплив, (-) – незначний тимчасовий короткостроковий негативний вплив, (0) – нейтральний вплив, (+) – позитивний вплив.

Стратегія спрямована на економічний і соціальний розвиток Тернопільської області, а також на мінімізацію ймовірних негативних природних та антропогенних впливів на довкілля.

Впливи на довкілля та умови життєдіяльності населення можливо очікувати при реалізації заходів, скерованих на досягнення оперативних та стратегічних цілей Стратегії, які будуть виконуватися із використанням будівельної техніки на території житлової та нежитлової забудови, землях промисловості (територіях, на яких розташовані промислові підприємства), на територіях, де пролягають автомобільні дороги та прилеглих до них територіях (до 1 км). При цьому очікуються короточасні тимчасові незначні негативні впливи на стан атмосферного повітря, водні об'єкти, ґрунти, шумове навантаження, а подекуди й незначний вплив на образ ландшафту. Серед таких завдань: модернізація закладів освіти; модернізація матеріально-технічної бази закладів фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти; збільшення фонду захисних споруд цивільного захисту в регіоні та територіальних громадах; розвиток галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції); розвиток тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур; розвиток підприємництва; створення індустріальних парків; реалізація інвестиційних проєктів; масштабування оборонних виробництв; збереження та розвиток дорожньої мережі; розвиток логістичної інфраструктури; покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод; розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону; покращення благоустрою населених пунктів; підвищення енергоефективності регіону і т. п.

Компоненти довкілля на територіях земель сільськогосподарського призначення або промислового призначення можуть зазнати тимчасового короткострокового негативного впливу під час реалізації заходів, скерованих на виконання завдань Стратегії, пов'язаних із розвитком підприємництва. Проте запобігти такому негативному впливу на компоненти довкілля можна шляхом оновлення та виготовлення планувальних, містобудівних документів, комплексного плану просторового розвитку території Тернопільської області, в яких закріплюються цільове призначення земель та встановлюються обмеження щодо їх використання, а також підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та розвитком виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Компоненти довкілля – ґрунти, підземні води, ландшафти, біорізноманіття – на територіях житлової та нежитлової забудови, землях промисловості та деяких інших, можуть зазнати тимчасового короткострокового негативного впливу важкого спеціалізованого автотранспорту під час ремонту та модернізації інженерної інфраструктури, будівництва та ремонту комунальних будівель тощо. Проте реалізація таких заходів має на меті довготривалий позитивний ефект – покращення комфорту проживання в області.

Компоненти довкілля на територіях лісів можуть зазнавати тимчасового короткострокового негативного впливу під час розвитку туристичної та рекреаційної інфраструктури. Водночас, як компенсація такого впливу, у Стратегії передбачено формування високоякісного регіонального туристичного продукту „TERNOPIL*YA: newemotions”, в т. ч. інклюзивного туризму, у рамках якого охоплено усі потенційні туристичні дестинації Тернопільської області, що потенційно дозволить рівномірно розподілити туристичне навантаження на рекреаційні зони, об'єкти природної та культурної спадщини.

Загалом для підтримання належного стану атмосферного повітря в межах області необхідне чітке дотримання вимог природоохоронного законодавства та запровадження заходів, скерованих на зменшення викиду шкідливих речовин в атмосферне повітря. Серед них можуть бути підвищення енергоефективності комунальних будівель, використання альтернативних джерел енергії, Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах і т. п.

Для запобігання потрапляння в ґрунт і в поверхневі води стічних вод домогосподарств та підприємств в Стратегії передбачено завдання 3.1.1. «Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод».

Основний негативний вплив на ґрунти на вищевизначених територіях відбувається при підготовці території для будівництва будівель та споруд. Він обумовлений виїмкою ґрунту при

влаштуванні підземних конструкцій будівель, автошляхових покриттів, прокладання підземних мереж, відведення поверхневих стічних вод, а також родючого ґрунту для озеленення території. Вплив на ґрунти від утворених в процесі планованої діяльності відходів не відбуватиметься, оскільки передбачається удосконалення роботи з управління відходами та розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону.

Загалом переважна більшість завдань Стратегії зорієнтовані на забезпечення в середньо- та довгостроковому періоді позитивного впливу на довкілля та здоров'я населення (детально розглянуто в розділах 6 та 7 цього Звіту).

4. Екологічні проблеми, у тому числі ризику впливу на здоров'я населення, які стосуються документа державного планування, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом

Характерні екологічні проблеми Тернопільської області в розрізі компонентів довкілля (атмосферного повітря та клімату, водних ресурсів, земельних ресурсів та ґрунтів, надр, біорізноманіття та територій з природоохоронним статусом, рекреаційних зон та культурної спадщини, системи управління відходами), а також здоров'я населення та інфраструктури.

Забруднення атмосферного повітря та зміна клімату. Негативний вплив на зміну клімату чинять викиди парникових газів в атмосферу. Збільшуючи викиди парникових газів в атмосферу, люди порушують баланс, що склався впродовж століть. В результаті діяльності людини концентрація парникових газів збільшується, через що посилюється парниковий ефект, а це вже неприродний та потенційно небезпечний процес. До парникових газів відносяться діоксид вуглецю (CO₂), метан (CH₄), закис азоту (N₂O), гідрофторвуглеці (HFCs), перфторвуглеці (PFCs), гексафторид сірки (SF₆).

Основні джерела антропогенних викидів парникових газів наступні:

- вуглекислий газ – виділяється у великих кількостях при спалюванні палива;
- метан – виділяється в процесі розкладу гною та побутових відходів.

Відтак можна припустити, що основною загрозою негативного впливу на стан атмосферного повітря на території Тернопільської області може бути нераціонально спланована діяльність сільськогосподарських підприємств, зважаючи на те, що у області провадять діяльність чимало підприємств сільськогосподарського напрямку. Також потенційний негативний вплив на атмосферу може чинити спалювання сухої трави та сухоостою в господарствах населення.

На території Тернопільської області високий рівень викидів та забруднення атмосферного повітря зумовлені присутністю великих забруднювачів атмосферного повітря (зокрема підприємств аграрної та газотранспортної сфери), діяльністю підприємств, які впроваджують пилогазоочисне обладнання вкрай повільно та роботою двигунів внутрішнього згоряння автотранспорту (внаслідок збільшення кількості його одиниць).

Основним джерелом забруднення атмосферного повітря в Тернопільській області є викиди вихлопних газів автотранспорту. Відмічається активізація транспортного руху в центральних частинах міст та на вулицях населених пунктів. Концентрація великої кількості транспортних засобів на порівняно обмеженій території міст істотно впливає на стан забруднення атмосферного повітря і, за певних умов, призводить до сильного негативного впливу транспорту на довкілля, зокрема збільшення концентрацій шкідливих викидів на перехрестях внаслідок різкого викиду відпрацьованих газів автомобілів при нестационарній роботі двигуна в режимах гальмування/розгону та зупинках біля світлофору.

Водночас джерелом появи шкідливих короткострокових тимчасових викидів в атмосферне повітря можуть стати будівельні та ремонтні роботи, пов'язані з розвитком транспортної та інженерної інфраструктури з огляду на залучення важкого спеціалізованого автотранспорту.

В зимовий період забруднювачами атмосферного повітря є викиди котелень опалювальної системи, приватних будинків, індивідуальних опалювальних систем комунальних квартир.

Забруднення водних об'єктів. Найбільшими забруднювачами водних об'єктів Тернопільської області є підприємства житлово-комунального господарства, через каналізаційні мережі яких скидається близько 80 % забруднених зворотних вод. Головною причиною цього є значна зношеність каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, припинення експлуатації обладнання у зв'язку з високою енергоємністю, низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, надостатня увага міських і селищних голів до питань забезпечення належного функціонування згаданих об'єктів. Відсутність очистки зворотних вод гальмує розвиток населених пунктів, зокрема житлового будівництва. Потребує вирішення питання якості питної води систем централізованого водопостачання, на яку негативно впливає відсутність у багатьох населених пунктах необхідних

потужностей для очищення до нормативних вимог питної води та стічних вод, незадовільний стан водопровідних споруд і мереж, що вимагає реконструкції діючих фільтрувальних станцій та систем водовідведення, каналізування населених пунктів сільської зони.

Існує також проблема з централізованим водопостачанням та водовідведенням в селах Тернопільської області – забезпеченість є недостаємюю.

Загрози земельним ресурсам і ґрунтам. Основними потенційними загрозами використання земельних ресурсів в Тернопільській області є сільськогосподарське освоєння земель, а також, в окремих випадках, порушення правил транспортування нафти та газу. Зокрема циркуляція токсичних речовин, що надходять із засобами хімізації у ґрунт, воду, атмосферу, може згубно впливати на стан довкілля та здоров'я населення. Особливо небезпечним є неправильне або надмірне використання пестицидів, адже вони проявляють мутагенну, або інші негативні дії на живу природу і людину. Через неправильне використання добрив в ґрунтах спостерігаються високі концентрації нітратів, що може спричинити отруєння людей. Для збереження родючості ґрунтів потрібно проводити раціонально обґрунтовану господарську діяльність на засадах сталого розвитку, проводити постійний моніторинг ґрунтів для відображення їх фактичного стану і проведення доцільного землекористування. Відтак, інтенсивне сільськогосподарське використання земель Тернопільської області спричиняє до зниження родючості ґрунтів через їх переущільнення, втрати грудкувато-зернистої структури, водопроникності та аераційної здатності, що може мати негативні наслідки для довкілля.

Спричиняють забруднення і автотранспортні засоби. Важкі метали, які містяться у вихлопних газах автотранспорту, осідають в ґрунтах вздовж автодоріг. Інтенсивність їхнього розподілу залежить від швидкості руху автотранспорту, напрямку вітру, наявності захисних смуг тощо. Території, які знаходяться у безпосередній близькості до автошляхів містять підвищений вміст важких металів, продуктів горіння пального, такі як оксиди азоту, сірки, сажа смоли. Ареал розповсюдження важких металів вздовж автошляхів може сягати відстані до 1 км.

Іншою причиною забруднення ґрунтів на території Тернопільської області є стихійні сміттєзвалища, які з'являються внаслідок низького рівня екологічної свідомості мешканців, а також через недостатній рівень покриття населених пунктів Тернопільської області послугою централізованого вивезення ПВ (рівень охоплення становить – 70 %, що на 10% нижче загальнодержавного показника).

Загрози надрам та екзогенні екологічні процеси. Екзогенні геологічні процеси (ЕГП), як і всі природні процеси, є динамічною частиною природного середовища. Їх розвиток відбувається у верхній частині літосфери, контролюється її властивостями та проявляється як зміна її форм, складу та властивостей. У межах Тернопільської області набули розвитку такі екзогенні геологічні процеси природного та природно-техногенного походження, як зсуви, карст, просідання лесових ґрунтів.

Загрози біорізноманіттю, об'єктам та територіям природо-заповідного фонду, потенційним об'єктам Смарагдової мережі. Біологічне різноманіття забезпечує екосистемні та біосферні функції живих організмів, їх угруповань та формує середовище життєдіяльності людини. На жаль, сьогодні біологічне різноманіття втрачається під час забудов, розорювання землі, меліорації, спорудження водосховищ, створення мереж транспортної інфраструктури та здійснення інших видів господарської діяльності. Тернопільська область багата на біологічне та ландшафтне різноманіття, значна частина ландшафтів охороняється у межах природно-заповідного фонду області, а основну загрозу біорізноманіттю становлять діяльність людини та знищення природних оселищ природних видів флори та фауни, їх фрагментації та деградації (включаючи забруднення), у глобальній зміні клімату, екологічно незбалансованій експлуатації видів людиною, поширенні чужорідних видів, розповсюдженні хвороб тощо. Знищення природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо.

Вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біорізноманіття, природні ресурси полягає в збільшенні площі деградованих, малопродуктивних та техногенно-забруднених земель, які потребують консервації.

Особливо відчутний вплив господарської діяльності людини зазнають:

- степові, лучні та лісові екосистеми, які є одними з найхарактерніших видів ландшафтів регіону - внаслідок розширення сільськогосподарських угідь, інтенсивного землеробства та надмірного випасання тварин, вирубки лісів;

- водно-болотні екосистеми – зазнають забруднення промисловими та господарськими відходами, що призводить до втрати рослинного та тваринного різноманіття.

Пріоритетами в напрямку відтворення водно-болотних систем на території Тернопільської області є виявлення і забезпечення охороною цінних об'єктів, а також екологічно безпечне використання їх ресурсів.

На території Тернопільської області широкого розповсюдження набули такі карантинні організми, як амброзія полинолиста та американський білий метелик АМБ).

АМБ завдає великої шкоди багаторічним насадженням на території області. За сприятливих погодних умов гусінь шкідника повністю пошкоджує навіть лісосмуги. Висока шкодочинність АМБ зумовлюється всеїдністю та дуже високою плодючістю самок. Внаслідок великої потреби в живленні гусениці повністю об'їдають листя на деревах, оповиваючи гілки павутиною. Це призводить до порушення обмінних процесів у рослинах та їх послаблення. Гусениці з 10-15 кладок можуть повністю знищити листя на дереві. Через це знижується врожайність, захисна, декоративна та естетична функції насаджень, погіршуються умови існування фауни. Гусені шкідника здатні завдати величезної шкоди сільському господарству. Шкодочинність гусені у промислових садах призводить до порушення процесів обміну у рослинах та їхнього ослаблення, внаслідок чого знижується врожайність плодівих культур, а при сильному ураженні – загибель плодівих дерев. Упрожовж останніх років пдлощі зараження АБМ на території Тернопільської області значно збільшувалися. Станом на 1 січня 2024 року карантинний режим по АБМ на території Тернопільської області запроваджено в 22 населених пунктах 3 районів на загальній площі 198,68 га. Тому заходи боротьби з цими карантинними організмами вкрай важливі для населення і сільського господарства Тернопільської області.

Що ж до амброзії полинолістої, то станом на 1 січня 2024 року регульований шкідливий організм поширений у 24 населених пунктах 3 районів області на загальній площі 59,103 га, а саме: у Тернопільському – на площі 7,2 га, у Кременецькому – на площі 6,1 га, у Чортківському – на площі 45,803 га. Амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisifolia* L.) є серйозним конкурентом сільськогосподарських рослин забираючи вологу, світло, поживні речовини та життєвий простір. За середньої густоти стояння амброзія споживає з 1 гектара до 2000 т води, що відповідає 200 мм опадів, виносить з ґрунту поживні. Унаслідок надмірного висушування та виснаження ґрунту (коренева система бур'яну проникає в землю на глибину до 4 м.) значно знижується врожайність сільськогосподарських культур. Під час цвітіння амброзія полинолиста продукує велику кількість пилку, багаторазове вдихання якого спричиняє захворювання людей на алергію, що супроводжується такими симптомами як підвищення температури тіла, сльозотеча, кон'юнктивіт, погіршення зору і може викликати набряк легенів. Слід додати, що у цей період від її пилку страждають астматики, у яких загострюються приступи бронхіальної астми.

Загрози рекреаційним зонам та культурній спадщині. Основними загрозами рекреаційним зонам Тернопільської області є розширення житлової та промислової забудови та недотримання містобудівних норм і обмежень. Також рекреаційні зони можуть зазнавати забруднення і руйнації, спричинених поведінкою туристів, через несформованість екологічної культури у населення. Водночас рекреаційні зони можуть зазнати забруднення і руйнації внаслідок ворожих обстрілів.

Недосконала система управління відходами. Управління побутовими відходами у Тернопільській області орієнтоване на захоронення відходів, їх розміщення на сміттєзвалищах та/або стихійних сміттєзвалищах, більшість з яких не відповідають вимогам екологічної безпеки. Відтак серед головних проблем регіону у сфері управління відходами можна виділити: значну кількість стихійних сміттєзвалищ; відсутність діючих сміттєпереробних заводів в області; відсутність належної системи поводження з побутовими відходами в населених пунктах; небажання населення укладати договори, як правило, у приватному секторі; недостатній рівень охоплення населення послугами у сфері поводження з побутовими відходами (70 %, що на 10% нижче загальнодержавного показника); недостатній рівень технічного оснащення комунальних

підприємств, що надають послуги зі збору та вивезенню ПВ; слабо розвинуту систему сортування відходів в територіальних громадах регіону (26% населених пунктів Тернопільської області).

Здоров'я населення. Забруднення компонентів довкілля (зокрема атмосферного повітря), потреба в покращенні якості питної води, недосконала система управління відходами і т. п. – основні чинники, які завдають шкоду здоров'ю населення. Стан забруднення атмосферного повітря впливає на здоров'я населення, шляхом загострення хронічних серцево-судинних хвороб, хвороб органів дихання, крові, нервової системи, тощо. Особливо це відчувається в районах житлової забудови, прилеглої до автодоріг з відносно інтенсивним транспортним рухом, де рівні забруднення повітря на порядок вищі ніж в районах, де відповідний рух відсутній, а також в зелених зонах відпочинку населення. Проте ці хвороби неспецифічні і можуть бути зумовлені іншими факторами, наприклад, курінням, або професійним впливом, значну роль при цьому може відігравати дія внутрішніх алергенів.

Автотранспорт, крім викидів забруднюючих речовин в атмосферу, також спричиняє негативне акустичне забруднення. Дослідження свідчать про те, що акустичне забруднення впливає на розвиток серцево-судинних захворювань, що є основною причиною смертності населення.

Ризик несвоєчасного та неповного обсягу отримання необхідної медичної допомоги населенням Тернопільської області з огляду на недостатню кадрову забезпеченість ЗОЗ, потребу їх матеріально-технічного дообладнання, недостатню інформатизацію медичної галузі, недостатньо розвинену телемедицину, неадекватне забезпечення населення реабілітаційними послугами; може спричинити інерційний розвиток закладів охорони здоров'я та обмежений доступ до них. Як наслідок, стан здоров'я населення може погіршитись.

Водночас прямо пов'язати ті чи інші наслідки для здоров'я населення з впливом конкретних заходів з реалізації Стратегії доволі складно (так само, як і навпаки, довести відсутність такого зв'язку), оскільки, вплив на здоров'я часто неспецифічний і носить опосередкований характер, має пролонгований прояв, характеризується наявністю часового лагу між моментом виникнення та проявом наслідків. Можуть спостерігатися кумулятивні ефекти, пов'язані з декількома видами господарської діяльності. Так, наприклад, захворювання дихальної системи можуть бути наслідками впливу як об'єктів житлово-комунального господарства чи транспорту, так і шкідливих звичок людини, на кшталт, паління цигарок.

Велика кількість об'єктів водно-каналізаційного господарства області знаходиться в аварійному стані (653,8 км водопровідних (48 %) та 281,47 каналізаційних комунальних мереж (42,5 %) і потребують модернізації та оновлення.

На стан здоров'я населення може негативно впливати і близькість проживання біля сміттєзвалищ. За даними Національної академії медичних наук України, аналіз захворюваності населення прилеглих до сміттєзвалищ населених пунктів показав, що при зменшенні відстані від сміттєзвалища з 900 до 500 м спостерігається зростання у 1,4 раз частоти патології серцево-судинної системи; у 1,7 рази – патології нервової системи; майже у 2 рази – інфекційної патології. Відтак переповнені сміттєзвалища є суттєвою загрозою для здоров'я населення, яке проживає на прилеглих територіях.

5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються документа державного планування, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час підготовки документа державного планування

Під час підготовки Стратегії було враховано необхідність дотримання зобов'язань у сфері охорони довкілля, визначені правовими актами на міжнародному та державному рівнях.

Україна взяла на себе міжнародні обов'язки у сфері збереження та збалансованого використання біорізноманіття, підписавши понад 50 міжнародних багатосторонніх угод. Серед них:

- Конвенція про біологічне різноманіття, яка була започаткована під час Всесвітньої конференції глав держав та міністрів довкілля у 1992р. в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) й ратифікована Верховною Радою України 29 листопада 1994 р.;
- Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення головним чином як середовище існування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція, м. Рамсар, Іран, 1971 р.);
- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція) (Берн, 1979 р.);
- Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонн, 1979 р.);
- Угоди про збереження кажанів в Європі (1991р.);
- Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (Валлетта, 1992 р.);
- Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (1995 р.);
- Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (ратифікована Україною 29 жовтня 1996 р.);
- Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (Гельсінкі, 1992), що є чинною в Україні з 1 липня 1999 р. та інші.

На виконання Бернської конвенції в Європі створена мережа територій особливого природоохоронного значення – Смарагдова мережа, важливих для збереження біорізноманіття в країнах Європи і деяких країнах Африки. Смарагдова мережа України є українською частиною Смарагдової мережі Європи, розробляється з 2009 року. В листопаді 2016 року було затверджено першу версію Смарагдової мережі для України, яка потребує доопрацювання на основі наукових даних. На території Тернопільської області розташовані 10 природних територій (загальною площею 76,78 тис. гектарів) Смарагдової мережі України – екологічної мережі, яка сприяє збереженню біологічного різноманіття у Європі.

Відповідно до Рамсарської конвенції, стороною якої є Україна, на території держави здійснюються заходи для збереження мігруючих водно-болотних птахів, шляхом виділення певних територій та надання їм охоронного статусу. На території України виділено 39 водно-болотних угіддя міжнародного значення, офіційно визнаних Рамсарською конвенцією, а ряд водно-болотних угідь є перспективними для визнання. Деякі водно-болотні угіддя погоджені розпорядженням Кабінету Міністрів України і подані на розгляд Секретаріату Рамсарської конвенції. За результатами аналізу даних матеріалів визначено, що в межах території Тернопільської області знаходиться водно-болотне угіддя «Серетські болота», яке включене до переліку водно-болотних угідь України, для яких розпочато підготовку документів з надання їм статусу водно-болотних угідь міжнародного значення. У відповідності до Рекомендації 4.7, доповненої Резолюціями VIII.13, IX.1, IX.6, IX.21, IX.22 8-ї та 9-ї Конференцій договірних сторін Рамсарської конвенції в області підготовлено інформаційний листок Рамсарського водно-болотного угіддя «Серетські болота» та подано на розгляд до Мінприроди. Надання водно-болотним угіддям «Серетські болота» площею 1,5 тис. гектарів статусу міжнародного значення

погоджено органами місцевого самоврядування на підпорядкованих територіях, обласною та районними державними адміністраціями.³¹

Європейський вектор України, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифікована із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014), визначає і орієнтацію на виконання зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язаних із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлених на міжнародному рівні, зокрема:

- Директивою № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи;
- Директивою №2004/107/ЄС щодо миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю та поліциклічних ароматичних вуглеводнів у навколишньому повітрі;
- Директивою № 2008/98/ЄС про відходи;
- Директивою № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС;
- Директивою № 2009/147/ЄС про захист диких птахів;
- Директива № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Також Стратегія орієнтується на положення документа Європейської Комісії COM/2021/82 final 24/02/2021 «Формування стійкої до клімату Європи – нова стратегія ЄС щодо адаптації до зміни клімату», щодо адаптації до зміни клімату.

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є:

- Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№ 562-VIII від 01.07.2015).
- Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р. № 2354-VIII.

Стратегія враховує зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, визначені національними нормативно-правовими актами. Зокрема Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII регламентує цілескерованість державної політики у сфері екології на досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. Основними засадами державної екологічної політики є:

- збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища;
- досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), які були затверджені на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 році;
- сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку;

³¹ 2 лютого Всесвітній День охорони водно-болотних угідь <https://ecology.te.gov.ua/articlearticles/2024/02/02/2-lyutogo-vsvesvitnij-den-ohoroni-vodno-bolotnih-ug/>

- інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку та у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля;
- міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін;
- запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що передбачає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, які ґрунтуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, а також комплексного моніторингу стану навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження;
- забезпечення невідворотності відповідальності за порушення природоохоронного законодавства;
- застосування принципів перестороги, превентивності (запобігання), пріоритетності усунення джерел шкоди довкіллю, «забруднювач платить»;
- відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації;
- стимулювання державою вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють скорочення викидів парникових газів, зниження показників енерго- та ресурсоемності, модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, у тому числі вдосконалення системи екологічного податку за забруднення довкілля та платежів за використання природних ресурсів;
- упровадження новітніх засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Закон № 2697-VIII визначає 5 стратегічних цілей державної екологічної політики (аналіз відповідності стратегічних цілей Стратегії стратегічним цілям державної екологічної політики наведено в Розділі 1 цього Звіту).

Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» визначено 17 цілей сталого розвитку України до 2030 року (серед яких цілі, сформульовані на захист та раціональне поводження з довкіллям), які є орієнтирами для розроблення документів державного планування для забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII визначає, що об'єктом охорони і регульованого використання на території України є навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Також державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають здоров'я і життя людей. Закон означає основні принципи охорони довкілля:

- пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності;
- гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;
- запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій;
- збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;
- науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища;

- обов'язковість оцінки впливу на довкілля;
- гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду;
- науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;
- безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;
- компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної змінності територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку;
- поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;
- вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міждержавного співробітництва;
- встановлення екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, рентної плати за користування надрами відповідно до Податкового кодексу України;
- врахування результатів стратегічної екологічної оцінки.

Під час розробки документів державного планування ці принципи повинні бути враховані.

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 № 2059-VIII встановлює правові та організаційні засади оцінки будь-яких наслідків планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідків для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідків для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів. Виконання норм Закону № 2059-VIII спрямоване на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII регламентує правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів, які повинні бути враховані при розробці документів державного планування. Законом № 2456-XII визначено, що збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом:

- встановлення заповідного режиму;
- організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання;
- додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проектної і проектно-планувальної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, здійснення оцінки впливу на довкілля;
- запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони;
- здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання;
- встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері;

– проведення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Водночас території та об'єкти природно-заповідного фонду можуть використовуватися у природоохоронних, науково-дослідних, освітньо-виховних, оздоровчих та інших рекреаційних цілях, а також для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Правові основи поводження з водними ресурсами визначені Водним кодексом України (від 06.06.95 № 213/95-ВР) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для забезпечення збереження, збалансованого й науково обґрунтованого використання та відновлення водних ресурсів, захисту водних ресурсів від забруднення, зараження й виснаження, запобігання та пом'якшення негативного впливу, покращення екологічного стану водних об'єктів і захисту прав водокористувачів.

Найголовнішими питаннями у сфері водопостачання та водовідведення є дозвіл на забір води із джерел водопостачання (дозвіл на спеціальне водокористування) і дозвіл на скидання очищених та неочищених стічних вод у навколишнє середовище. З 04.06.2017 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють відносини, пов'язані з одержанням документів дозвільного характеру щодо спеціального водокористування» від 07.02.2017 року № 1830-VIII, яким внесено зміни до Водного кодексу України в частині процедури отримання дозволів на спеціальне водокористування.

Відповідно до внесених змін до ст. 49 Водного кодексу України дозвіл на спеціальне водокористування видається територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства (Державне агентство водних ресурсів України).

До основних нормативно-правових актів у сфері екології та користування водними ресурсами належать:

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування» (від 13.03.2002 р. №321, зі змінами);

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується» (від 11.09.1996 р. № 1100, зі змінами);

– Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 р. № 1100 «Про затвердження Порядку розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується»;

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів» (від 18.12.1998р. № 2024, зі змінами);

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12.05.2010 р. № 400 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до питної води, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10).

– Правові та організаційні основи, а також екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря регламентуються Законом України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 р. № 2707-XII. Закон № 2707-XII спрямований на збереження та відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та довкілля. Документ передбачає регулювання діяльності, що впливає на погоду і клімат.

Серед основних нормативно-правових актів у галузі охорони атмосферного повітря є:

– Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 р. N 1655 «Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. N 302 «Про затвердження Порядку проведення робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку суб'єктів господарювання, які отримали такі дозволи»;

- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14.01.2020 № 52 «Про затвердження гігієнічних регламентів допустимого вмісту хімічних і біологічних речовин в атмосферному повітрі населених місць»;

- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.06.96 № 173 «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів».

Закон України «Про управління відходами» від 20.06.2022 № 2320-IX регламентує правові, організаційні, економічні засади діяльності щодо запобігання утворенню, зменшення обсягів утворення відходів, зниження негативних наслідків від діяльності з управління відходами, сприяння підготовці відходів до повторного використання, рециклінгу і відновленню з метою запобігання їх негативному впливу на здоров'я людей та навколишнє природне середовище. Закон № 2320-IX визначає, що основними цілями державної політики у сфері запобігання утворенню та управління відходами є:

- захист здоров'я людей та навколишнього природного середовища від негативного впливу відходів;

- здійснення заходів у сфері управління відходами без загрози здоров'ю людей та спричинення шкоди навколишньому природному середовищу в межах встановлених нормативів шкідливого впливу фізичних факторів;

- дотримання ієрархії управління відходами;

- запровадження розширеної відповідальності виробника.

Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 р. № 591-XIV встановлює основні вимоги до охорони, використання та відтворення рослинного світу під час здійснення діяльності, яка впливає на стан його охорони, використання та відтворення. Серед них:

- збереження природної просторової, видової, популяційної та ценотичної різноманітності об'єктів рослинного світу;

- збереження умов місцезростання дикорослих рослин і природних рослинних угруповань;

- науково обґрунтованого, невиснажливого використання природних рослинних ресурсів;

- здійснення заходів щодо запобігання негативному впливу господарської діяльності на рослинний світ;

- охорони об'єктів рослинного світу від пожеж, захист від шкідників і хвороб;

- здійснення заходів щодо відтворення об'єктів рослинного світу;

- регулювання поширення та чисельності дикорослих рослин і використання їх запасів з врахуванням інтересів охорони здоров'я населення.

Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. № 2894-III регламентує здійснення заходів щодо охорони, науково обґрунтованого, невиснажливого використання і відтворення тваринного світу. Згідно із Законом № 2894-III під час здійснення будь-якої діяльності, яка може вплинути на середовище існування диких тварин та стан тваринного світу, повинно забезпечуватися дотримання таких основних вимог і принципів:

- збереження умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі;

- недопустимість погіршення середовища існування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин;

- збереження цілісності природних угруповань диких тварин;

- додержання науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпечення невиснажливого їх використання, а також відтворення;

- раціональне використання корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин;

- платність за спеціальне використання об'єктів тваринного світу;

- регулювання чисельності диких тварин в інтересах охорони здоров'я населення і запобігання заподіяння шкоди довкіллю, господарській та іншій діяльності;

- урахування результатів оцінки впливу на довкілля об'єктів господарської та іншої діяльності, які можуть негативно впливати на стан тваринного світу.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 р. № 1805-III регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відтак доречним є передбачити їх охорону в документах державного планування.

Охорону довкілля забезпечують також містобудівні заходи шляхом раціонального функціонального зонування території, створення санітарно-захисних зон, визначення територій природно-заповідного фонду, забезпечення екологічного балансу природно-ландшафтних та урбанізованих територій. Основним правовим актом, який встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, є Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року №3038-VI. Закон № 3038-VI передбачає обов'язкову розробку комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад, що визначає планувальну організацію, функціональне призначення території, основні принципи і напрями формування єдиної системи громадського обслуговування населення, дорожньої мережі, інженерно-транспортної інфраструктури, інженерної підготовки і благоустрою, цивільного захисту, охорони земель та інших компонентів навколишнього природного середовища, формування екомережі, охорони і збереження культурної спадщини та традиційного характеру середовища населених пунктів, а також послідовність реалізації рішень, у тому числі етапність освоєння території.

Процедурні аспекти стратегічної екологічної оцінки документів державного планування в Україні регламентуються Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 року № 2354-VIII (зі змінами). Так, СЕО – це процедура визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу СЕО, складання звіту про СЕО, проведення громадського обговорення та консультацій, врахування у документі державного планування звіту про СЕО, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування. Метою стратегічної екологічної оцінки є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування. Відповідно до підпункту б пункту 1 статті 1 Закону № 2354-VIII наслідки для довкілля, в т. ч. здоров'я населення, під час проведення стратегічної екологічної оцінки повинні бути оцінені в розрізі компонентів довкілля.

До основних документів, які регламентують СЕО також належать:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 2 травня 2023 р. № 430 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1272 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення».

Засади захисту довкілля під час інвестиційної діяльності закладено в Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. №1560-XII. Він встановлює заборону інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України. У разі порушення екологічних, санітарно-гігієнічних та архітектурних норм державний орган може прийняти рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності. Інвестор також зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля його діяльності у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 № 2059-VIII.

Відповідно до нормативно-правової бази України Стратегія відповідає низці зобов'язань:

- пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів;
- проведення природоохоронних заходів, що гарантують екологічну безпеку середовища для життя і здоров'я людей, а також запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля;

- проєктне спрямування на збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;
- підвищення комфортності сформованої інфраструктури за рахунок її відновлення, будівництва, реконструкції та модернізації;
- вжиття заходів щодо зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин і зменшення впливу фізичних факторів;
- вдосконалення системи управління відходами, в т. ч впровадження роздільного збору сміття;
- забезпечення загальної доступності Стратегії, а також самого звіту про СЕО відповідно до вимог Законів України «Про доступ публічної інформації» і «Про стратегічну екологічну оцінку» шляхом розміщення на офіційному веб-сайті Тернопільської ОВА та в Єдиному реєстрі стратегічної екологічної оцінки.

Враховуючи результати аналізу можна зробити висновок, що Стратегія відповідає встановленим на національному рівні цілям екологічної політики, враховують більшість з них і передбачають комплекс заходів, спрямованих на її виконання.

6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (1, 3-5 та 10-15 років відповідно, а за необхідності - 50-100 років), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків

Відповідно до Методичних рекомендацій зі здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування, затверджених Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 року № 296, наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення – це будь-які ймовірні наслідки для флори і фауни, біорізноманіття, ґрунту, клімату, повітря, води, безпеки життєдіяльності населення та взаємодії цих факторів. Вторинні наслідки для довкілля – це непрямі впливи на довкілля, які виникають під дією природних чи антропогенних чинників, що не передбачають прямого впливу на довкілля. Кумулятивні наслідки – це нагромадження в організмах людей, тварин, рослин отрути різних речовин внаслідок тривалого їх використання. Синергічні наслідки – це сумарний ефект, який полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає дію кожного окремого компоненту.

Для визначення ймовірних наслідків для довкілля, в тому числі здоров'я населення, від реалізації цілей і завдань, визначених в Стратегії, було використано контрольний перелік питань (таблиця 6.1).

Таблиця 6.2. Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії відповідно до контрольного переліку питань

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
Повітря				
1. Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел?			+	+
2. Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел?		+		+
3. Погіршення якості атмосферного повітря?			+	+
4. Появу джерел неприємних запахів?			+	
5. Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату?			+	+
Водні ресурси				
6. Збільшення обсягів скидів у поверхневій воді?			+	+
7. Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)?		+		+
8. Збільшення скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти?			+	
9. Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населенню?			+	
10. Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод?			+	
11. Появу загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)?			+	
12. Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкту?			+	
13. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону?			+	+
14. Зміни напряму або швидкості потоків підземних вод?			+	
15. Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)?			+	

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
16. Забруднення підземних водоносних горизонтів?			+	
Відходи				
17. Збільшення кількості утворюваних побутових відходів?			+	+
18. Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки?		+		+
19. Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки?			+	
20. Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження з відходами?			+	
21. Утворення або накопичення радіоактивних відходів?			+	
Земельні ресурси				
22. Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару?		+		+
23. Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів?			+	
24. Зміни в топографії або в характеристиках рельєфу?			+	
25. Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури?			+	
26. Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель?		+		+
27. Виникнення конфліктів між ухваленими цілями стратегії та цілями ДСРР?			+	
Біорізноманіття				
28. Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території тощо)?			+	+
29. Зміни у кількості видів рослин або тварин, їхній чисельності або територіальному представництві?			+	+
30. Збільшення площ зернових культур або сільськогосподарських угідь в цілому?		+		+
31. Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин?			+	
Рекреаційні зони та культурна спадщина				
32. Будь-який вплив на кількість і якість наявних рекреаційних можливостей?		+		+
33. Будь-який вплив на наявні об'єкти історико-культурної спадщини?		+		+
34. Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появу естетично неприйнятних місць, руйнування пам'ятників природи тощо)?			+	+
Населення та інфраструктура				
35. Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території?		+		+
36. Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі?		+		+
37. Суттєвий вплив на нинішню транспортну систему? Зміни в структурі транспортних потоків?			+	+
38. Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень?		+		+
39. Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги?			+	+
40. Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей?			+	
Екологічне управління та моніторинг				

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
41. Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки?			+	
42. Погіршення екологічного моніторингу?			+	
43. Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження?			+	
44. Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва?			+	
Інше				
45. Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів?			+	
46. Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу?			+	
47. Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії?			+	
48. Суттєве порушення якості природного середовища?			+	
49. Появу можливостей досягнення короткотермінових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому?			+	
50. Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності спричиняють значний негативний екологічний ефект, що матиме вагомий негативний прямий або опосередкований вплив на добробут людей?			+	

Визначені в проекті Стратегії стратегічні та оперативні цілі, завдання, скеровані на досягнення визначених цілей, дозволяють оцінити їх ймовірний вплив на стан довкілля, в т. ч. здоров'я населення, в розрізі його окремих компонентів: атмосферне повітря, водні ресурси, земельні ресурси, біорізноманіття та природоохоронні території, рекреаційні території та культурна спадщина, управління відходами, здоров'я населення та інфраструктура. Загалом цілі і завдання Стратегії зорієнтовані на забезпечення забезпечення високої якості життя мешканців, гармонійного розвитку територій шляхом збереження та ефективного використання потенціалу, конкурентних переваг та особливостей регіону. Відтак у середньо- та довгостроковій перспективі їх реалізація не повинна мати негативного впливу на довкілля, в т. ч. здоров'я населення, а навпаки сприяти охороні і збереженню навколишнього природного середовища та покращенню здоров'я населення. Проте під час виконання окремих завдань Стратегії можуть мати місце тимчасові короткотермінові негативні впливи на довкілля. Здебільшого до них належать проекти, пов'язані з розвитком дорожньо-транспортної інфраструктури, інфраструктури цивільного захисту та громадської безпеки, сприянням розвитку підприємництва та модернізацією критичної інфраструктури тощо (наприклад, під час будівництва/капітального ремонту доріг, водопровідних, водовідвідних та каналізаційних мереж, а також інших об'єктів інфраструктури, в т. ч. соціального призначення, тимчасового негативного впливу може зазнати довкілля, зокрема ґрунти, прилеглих територій, де виконуватимуться роботи, збільшиться обсяг відходів, в т. ч. відходів будівництва; заходи з підвищення енергоефективності в закладах соціальної сфери можуть завдати тимчасової короткотермінової шкоди довкіллю під час їх проведення; і т. п.). Загалом реалізація завдань, які можуть мати тимчасовий короткотерміновий негативний вплив на компоненти довкілля, з високою ймовірністю буде супроводжуватися позитивними вторинними наслідками для здоров'я населення та його життєдіяльності, оскільки передбачає розвиток інфраструктури (в т. ч. сфери охорони здоров'я), підвищення доступності послуг для мешканців області, покращення водопостачання та водовідведення, запобігання і мінімізації негативному впливу природних катаклізмів тощо. Реалізація завдань Стратегії не повинна спричинити до появи вторинних негативних наслідків для довкілля та здоров'я населення. У таблиці 6.2 наведено оцінку ймовірного впливу реалізації цілей Стратегії на компоненти довкілля.

Таблиця 6.3. Оцінка ймовірного вливу реалізації цілей Стратегії на компоненти довкілля

Фактори впливу	Компоненти довкілля, що зазнають впливу							
	Атмосферне повітря	Водні ресурси	Відходи	Земельні ресурси	Біорізноманіття і природоохоронні території	Рекреаційні зони та культурна спадщина	Населення та інфраструктура	Екологічне управління та моніторинг
Стратегічна ціль 1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців								
1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення	-	-	-	-	0	0	++	0
1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу	0	0	0	0	0	0	+	0
1.3. Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища	0	0	0	0	0	0	+	0
1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту	-	-	-	-	-	0	+	0
Стратегічна ціль 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад								
2.1. Розвиток смарт-спеціалізації регіону	+	+	+	+	0	0	+	0
2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій	-	-	-	-	-	-	+	0
2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва	-	-	-	-	-	0	+	0
2.4. Розвиток туристичної індустрії	0	0	-	-/+	0	-/+	+	0
2.5. Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки	0	0	0	0	0	0	+	0
2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури	-	-	-	-	-	-	+	0
Стратегічна ціль 3. Захист довкілля та стала енергетика								
3.1. Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	0	++	++
3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля	++	++	++	++	++	++	++	++
3.3. Енергонезалежність та енергоефективність регіону	++	++	0	++	++	0	++	++

(--) – значний негативний вплив. Значний негативний вплив слід звести до мінімуму із застосуванням заходів щодо пом'якшення наслідків, щоб він став незначним;

(-) – помірний (короткостроковий та/або тимчасовий, та/або непрямий) негативний вплив. Цей вплив є прийнятним;

(0) – немає впливу;

(+) – помірний (короткостроковий та/або тимчасовий, та/або непрямий) позитивний вплив;

(++) – значний позитивний вплив.

На основі наведених в таблицях 6.1 і 6.2 оцінок можна зробити наступні висновки щодо ймовірних наслідків від реалізації цілей і завдань Стратегії для компонентів довкілля та здоров'я населення:

Атмосферне повітря. До короткострокових негативних впливів на стан атмосферного повітря (викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел) ймовірно може

спричинити виконання наступних завдань Стратегії (зокрема через реалізацію проєктів, скерованих на їх виконання):

– 2.3.1 «Промоція інвестиційного потенціалу області», 2.3.2. «Створення індустріальних парків, розвиток інвестиційних інституцій та реалізація інвестиційних проєктів», 2.3.3. «Розвиток інституцій підтримки малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу», 2.3.4. «Підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва» передбачає сприяння розвитку підприємницьких структур в Тернопільській області. Відтак можна очікувати збільшення кількості автотранспортних засобів на території області, особливо зважаючи на розташування Тернопільської області на міжнародних транспортних шляхах шляхи E85 Клайпеда — Александрополіс, E50 Європейський автошлях, на що в перспективі може спричинити до збільшення об'єму викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення;

– 1.1.1. «Підвищення якості та ефективності надання медичних послуг, рівня здоров'я та тривалості життя населення», що включає будівельні роботи, пов'язані з будівництвом, реконструкцією, капітальними ремонтами і облаштуванням закладів охорони здоров'я (в період роботи вантажного транспорту та спецтехніки, які здійснюють викиди CO₂ в атмосферне повітря);

– 1.2.4. «Використання культурного потенціалу для інтелектуального та духовного розвитку населення в регіоні» (під час створення та відновлення багатофункціональних закладів культури, культурно-мистецьких креативних просторів на базі закладів культури області шляхом проведення капітальних, поточних ремонтів, модернізацій, реновацій та реконструкцій існуючих приміщень, оновлення матеріально-технічної бази закладів культури в громадах із оптимізацією базової мережі; реставрації пам'яток архітектури, консервації та реставрації замків, реставрації дерев'яної сакральної архітектури тощо; реалізації Програми збереження культурної спадщини Тернопільської області на 2021-2025 роки);

– 1.4.1. «Збільшення фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності в регіоні та територіальних громадах» (під час будівництва, реконструкції та капітальних ремонтів захисних споруд області для нарощування їх фонду);

– 2.6.1. «Збереження та розвиток дорожньої мережі», 2.6.2. «Сприяння розвитку логістичної інфраструктури та сучасних систем зв'язку», зокрема під час ремонту автомобільних доріг загального користування місцевого значення; створення мультимодальних терміналів на основних автомобільних шляхах області;

Водночас у Стратегії передбачено завдання, орієнтовані на зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, а саме:

– 3.2.1. «Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем», що з-поміж іншого може передбачати збільшення лісистості області шляхом створення захисних лісових насаджень на еродованих землях, заліснення з урахуванням режимів територій та об'єктів природно-заповідного фонду малопродуктивних та деградованих земель, ярів, балок, берегів річок та водойм усіма лісокористувачами, в тому числі і місцевими радами; реалізацію за міжнародними стандартами лісівничих проєктів, спрямованих на збільшення обсягів накопичення вуглецю у лісовій рослинності на землях лісового фонду, самозаліснених ділянках та ділянках лісорозведення;

– 3.2.2. «Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області», що передбачає створення регіонального центру моніторингу довкілля; удосконалення та розширення мережі спостереження за станом довкілля, у тому числі створення мережі стаціонарних автоматизованих пунктів спостереження за станом атмосферного повітря в області;

– 3.3.1. «Диверсифікація теплової та електричної енергії на основі смарт-грід технології», що потенційно дозволить знизити рівень викидів в атмосферне повітря та підвищити надійність енергопостачання (наприклад, за рахунок впровадження блочно-модульних котелень, когенераційних установок; розробки інноваційних комплексів для генерації електричної енергії на базі біотеплогенераторів, що працюють на нестандартизованому біопаливі місцевого походження

для систем розподільної зеленої енергетики (Smart Grid технології); генерації „зеленої” теплової енергії; заміщення споживання природного газу);

– 3.3.2. «Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах», що може передбачати оптимізацію структури споживання енергоресурсів, налагодження енергоефективної експлуатації споруд, будівель);

– 3.3.3. «Підтримка розвитку енергетики, в т. ч. розподіленої генерації з використанням установок збереження енергії», що потенційно дозволить встановити генеруючі установки з використанням енергії сонця для вироблення електричної енергії із установками зберігання енергії; здійснити будівництво установок, що працюють на біогазі та установок для виробництва біодизеля та паливного біоетанолу. не лише забезпечити безперебійне енергопостачання для об'єктів критичної інфраструктури, а й підвищити стійкість енергосистеми;

– 3.3.4. «Підвищення енергоефективності регіону», що з-посеред іншого може передбачати впровадження енергоефективних та енергозберігаючих заходів, використання альтернативних джерел енергії тощо.

Також очікується, що формування якісної дорожньої та придорожньої інфраструктури в області, впровадження енергозберігаючих технологій і т. п. в середньостроковій перспективі дозволить зменшити кількість шкідливих викидів в атмосферне повітря від автомобільного транспорту і матиме позитивний вплив на стан довкілля загалом та атмосферного повітря зокрема.

Погіршення клімату і мікроклімату в результаті реалізації цілей і завдань Стратегії не очікується, оскільки відсутні причини, які спричиняють до їх зміни, а цілі і завдання скеровані на покращення екологічної ситуації в громаді.

Водні ресурси. До ймовірного негативного впливу на стан водних ресурсів може спричинити реалізація завдань, пов'язаних з розвитком промисловості, сільськогосподарського виробництва, інфраструктури та залученням і розвитком нового бізнесу загалом, під час здійснення яких у водні об'єкти можуть потрапляти забруднюючі речовини, пестициди, відходи будівництва тощо. Водночас завдання Стратегії скеровані на раціональне використання водних ресурсів громади та запобіганню їх забруднення, зокрема завдання:

– 3.1.1. «Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод», що передбачає будівництво/реконструкцію каналізаційних мереж, каналізаційних очисних споруд, водопровідних мереж, водоочисних споруд, насосних станцій, водозаборів, об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства; оновлення матеріально-технічної бази підприємств водопровідно-каналізаційного господарства; забезпечення населених пунктів централізованим водопостачанням, централізованим водовідведенням;

– 3.1.3. «Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін», що ймовірно може передбачати зниження ризиків природних катастроф гідрометеорологічного походження.

– 3.2.1. «Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем», що може передбачати відновлення та оздоровлення водних екосистем та навколводних ландшафтів, поліпшення якості поверхневих вод;

– 3.2.2. «Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області», що передбачає створення регіонального центру моніторингу довкілля; удосконалення та розширення мережі спостереження за станом довкілля, у тому числі створення мережі стаціонарних автоматизованих пунктів спостереження за станом водних ресурсів в області; своєчасне вжиття заходів з усунення негативних наслідків антропогенного впливу.

Також Стратегія не передбачає започаткування підприємницької діяльності, яка спричинятиме до збільшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води. Тому реалізація Стратегії не має призвести до погіршення стану водних ресурсів.

Земельні ресурси. Короткостроковий тимчасовий негативний вплив на природні ландшафти, земельні ресурси та ґрунти може спричинити реалізація завдань Стратегії та виконання проєктів, пов'язаних з будівництвом, капітальними ремонтами та модернізацією об'єктів соціальної сфери (будівель закладів освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, соціального захисту населення), промисловості (зокрема розбудови інфраструктури індустріальних парків, промислових зон, логістичних комплексів і т. п.), та дорожньо-транспортної й інженерної інфраструктури (доріг та супутньої інфраструктури, мереж водопостачання та водовідведення, каналізаційних очисних споруд), розвиток підприємницьких структур.

Проте до Стратегії включені завдання та проєкти для їх виконання, які повинні забезпечити подальший позитивний вплив на ґрунти та запобігати їхньому забрудненню, зокрема:

- 2.1.1. «Стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції)» та 2.2.1. «Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва», що потенційно сприятиме впровадженню інновацій та підвищенню ефективності, а також розвитку органічного виробництва та нішевих напрямківщо може результуватися у зниженні негативного впливу на ґрунти та запобігати їхньому забрудненню;

- 3.1.2. «Розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону», потенційними наслідками виконання якого може бути формування комплексної системи управління відходами територій області на основі регіонального плану управління відходами;

- 3.3.4. «Підвищення енергоефективності регіону», що, як очікується, сприятиме зменшенню викидів в атмосферне повітря шкідливих речовин та їх осідання на ґрунти регіону, зокрема шляхом заміни та модернізації котелень і котельного обладнання на об'єктах бюджетної сфери та комунальної теплоенергетики на енергоефективні;

Біорізноманіття і природоохоронні території. Стратегія не передбачає виконання завдань, які можуть спричинити до негативного впливу на біорізноманіття, об'єкти та території природно-заповідного фонду, а також об'єкти Смарагдової мережі. Проте ймовірність настання ризиків негативного впливу на біорізноманіття та території з природними обмеженнями буде залежати від розташування територій, на яких будуть реалізуватися завдання Стратегією, пов'язані з розвитком інфраструктури та дорожнього господарства, та їх наближенням до природоохоронних об'єктів і територій. Оцінка їх потенційного впливу на довкілля та здоров'я населення буде здійснена окремо відповідно до вимог законодавства України. Водночас окремі завдання Стратегії опосередковано зосереджені на збереження та охорону біорізноманіття та об'єктів і територій з природними обмеженнями. Серед них:

- 2.3.9. «Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування», що потенційно може передбачати розроблення комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад; розроблення чи внесення змін до генеральних планів населених пунктів області; інституційну підтримку територіальних громад в частині розробки документів стратегічного планування, що, як очікується, дозволить раціонально використовувати ресурси територіальних громад, не завдаючи шкоди довкіллю;

- 3.1.1. «Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод», що ймовірно передбачатиме покращення очищення води і т.п. ;

- 3.1.2. «Розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону», яке потенційно може передбачати зменшення забруднення території області стихійними сміттєзвалищами;

- 3.1.3. «Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін» та 3.2.1. «Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем», потенційний позитивний вплив від реалізації яких може полягати у інтеграції кліматичних рішень у відновлення та розвиток окремих галузей, інфраструктури, населених пунктів і інших територій, та у відповідні стратегії, програми і плани;

зниженні ризиків природних катастроф гідрометеорологічного походження, впровадженні ефективних заходів збереження і відновлення біологічного і ландшафтного різноманіття; відтворенні, покращанні умов довкілля, формуванні економічно й екологічно збалансованої ландшафтно-території; формуванні мережі природоохоронних територій для збереження особливо цінних природних комплексів і об'єктів; запровадженні європейських принципів збереження, невиснажливого використання та відтворення біорізноманіття; підтриманні належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем; відновленні (ренатуралізації) порушених природних комплексів в процесі господарського освоєння території області; відновленні та оздоровленні водних екосистем та навколводних ландшафтів; збільшенні лісистості області.

Рекреаційні зони та культурна спадщина. У Стратегії є завдання, реалізація яких націлена на відновлення та розвиток рекреаційних зон та збереження культурної спадщини. Серед них:

– 2.3.9. «Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування», що з-поміж іншого передбачає оновлення та виготовлення комплексних планів просторового розвитку територіальних громад, що, як очікується, повинно сприяти розвитку рекреаційних зон та збереженню культурної спадщини;

– 2.4.1. «Формування високоякісного регіонального туристичного продукту „TERNOPIL*YA: newemotions”, в т. ч. інклюзивного туризму», що передбачає формування і розвиток туристичних дестинацій як територій туристичної привабливості та відновлення діяльності об'єктів санаторно-курортної сфери області;

– 3.2.1. «Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем» шляхом формування мережі природоохоронних територій для збереження особливо цінних природних комплексів і об'єктів.

Відходи. Ймовірне збільшення обсягу утворюваних промислових та побутових відходів може спричинити реалізація окремих завдань Стратегії, пов'язаних з розвитком підприємництва в регіоні, створенням індустріальних парків, будівництвом тощо. Серед таких завдань:

– 2.1.1. «Стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції)»;

– 2.2.1. «Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва» ;

– 2.2.2. «Підтримка розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур» ;

– 2.2.3. «Розвиток сільськогосподарської кооперації, сімейного фермерства та кластеризації» ;

– 2.3.2. «Створення індустріальних парків, розвиток інвестиційних інституцій та реалізація інвестиційних проєктів» ;

– 2.3.3. «Розвиток інституцій підтримки малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу» ;

– 2.3.4. «Підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва» ;

– 2.3.5. «Акселерація та масштабування оборонних розробок та виробництв» ;

– 2.4.1. «Формування високоякісного регіонального туристичного продукту «TERNOPIL*YA: newemotions», в т. ч. інклюзивного туризму» ;

– 2.6.1. «Збереження та розвиток дорожньої мережі» ;

– 2.6.2. «Сприяння розвитку логістичної інфраструктури та сучасних систем зв'язку» ;

– 2.6.3. «Підтримка розвитку сталої мобільності».

Реалізація зазначеного переліку завдань з високою ймовірністю призведе до генерування відходи виробничої діяльності; збільшення обсягу побутових відходів; утворення відходів будівництва.

Водночас Стратегія включає завдання, спрямоване на підвищення ефективності системи управління відходами - формування комплексної системи управління відходами територій області на основі регіонального плану управління відходами, реалізація якого, скерована на: побудову регіональних сміттесортувальних і сміттєпереробних комплексів; організацію

роздільного збирання побутових відходів; коригування регіонального плану управління відходами у Тернопільській області; впровадження новітніх технологій та обладнання зі збирання, сортування, транспортування, переробки й утилізації відходів.

Відтак реалізація Стратегії сприятиме покращенню стану довкілля, а також здоров'я населення, через створення ефективної системи управління відходами у громаді.

Населення та інфраструктура. Реалізація певних завдань Стратегії, яка скерована покращення умов життєдіяльності населення, в т. ч. через відновлення та розвиток інженерної, дорожньої та виробничої інфраструктури тощо, а також збереження здоров'я населення, може мати тимчасові негативні впливи на довкілля. Проте, за умови дотримання встановлених екологічних нормативів та санітарних норм та правил, цей вплив буде зведено до мінімуму. А в середньо- та довгостроковій перспективі очікується позитивний вплив від їх реалізації. Серед таких завдань:

- 1.1.1. «Підвищення якості та ефективності надання медичних послуг, рівня здоров'я та тривалості життя населення»;
- 1.1.2. «Збільшення обізнаності населення щодо факторів ризику захворювань, шляхів їх зменшення»;
- 1.1.3. «Підвищення якості та доступності до реабілітації та охорони ментального здоров'я»;
- 1.1.4. «Розвиток сфери фізичної культури та спорту»;
- 1.2.2. «Забезпечення надання якісних освітніх послуг шляхом модернізації закладів освіти та створення сучасного освітнього середовища (у тому числі інклюзивного та безпечного) »;
- 1.2.3. «Доступність закладів освіти у сільській місцевості»;
- 1.2.4. «Використання культурного потенціалу для інтелектуального та духовного розвитку населення в регіоні»;
- 1.2.5. «Реалізація державної молодіжної політики та політики у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності»;
- 1.3.1. «Створення у територіальних громадах системи надання доступних соціальних послуг з урахуванням особливостей потреб соціально-незахищених пільгових категорій населення та осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах»;
- 1.3.2. «Підвищення якості надання адміністративних послуг»;
- 1.3.3. «Підтримка ветеранів та їх сімей, ВПО, інтегрування ветеранів та ВПО у соціально-економічне життя громад»;
- 1.3.4. «Реалізація сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми»;
- 1.3.5. «Забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні»;
- 1.3.6. «Створення безбар'єрного середовища для усіх груп населення в регіоні та територіальних громадах»;
- 1.4.1. «Збільшення фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності в регіоні та територіальних громадах»;
- 1.4.2. «Забезпечення захисту населення і територій області від різного виду надзвичайних ситуацій, громадської безпеки та правопорядку»;
- 1.4.3. «Забезпечення інформаційно-просвітницької роботи з питань поведінки в умовах надзвичайних ситуацій та підготовки до національного супротиву»;
- 1.2.2. «Забезпечення надання якісних освітніх послуг шляхом модернізації закладів освіти та створення сучасного освітнього середовища (у тому числі інклюзивного та безпечного) »;
- 1.2.3. «Доступність закладів освіти у сільській місцевості»;
- 2.3.3. «Розвиток інституцій підтримки малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу»;
- 2.3.4. «Підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва»;
- 2.6.3. «Підтримка розвитку сталої мобільності»;
- 3.1.1. «Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод»;

- 3.1.2. «Розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону»;

Загалом переважна більшість цілей та завдань Стратегії спрямовані на покращення умов життєдіяльності мешканців області, а також ВПО, які перебувають на території області.

Екологічне управління та моніторинг. Стратегія не передбачає послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки. Водночас у Стратегії передбачено заходи, скеровані на підвищення значення екологічної складової у процесі розвитку регіону. Серед них:

- 3.1.3. «Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін» (шляхом інтеграції кліматичних рішень у відновлення та розвиток окремих галузей, інфраструктури, населених пунктів і інших територій, та у відповідні стратегії, програми і плани);

- 3.2.2. «Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області» через створення регіонального центру моніторингу довкілля; удосконалення та розширення мережі спостереження за станом довкілля, у тому числі створення мережі стаціонарних автоматизованих пунктів спостереження за станом атмосферного повітря та водних ресурсів в області;

- 3.3.2. «Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах» (через створення системи енергомоніторингу із впровадження (застосуванням) дистанційної передачі даних спожитих енергетичних ресурсів; впровадження енергетичного менеджменту (в тому числі дистанційний облік споживання енергоносіїв, встановлення датчиків температури, вологості, освітлення тощо); оптимізацію структури споживання енергоресурсів, налагодження енергоефективної експлуатації споруд, будівель).

Погіршення клімату і мікроклімату в результаті реалізації цілей і завдань Стратегії не очікується, оскільки відсутні причини, які спричиняють до їх зміни, а цілі і завдання скеровані на покращення екологічної ситуації в регіоні.

Водночас в Тернопільській області реалізувалась низка регіональних програм, скерованих на запобігання шкоди довкіллю (див. розділ 2 даного Звіту).

Відтак за умови дотримання та виконання захисних і охоронних заходів, що відповідають чинним нормативним вимогам, ймовірність появи впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний кумулятивні та синергічні наслідки для довкілля, в т. ч. здоров'я населення, є незначними.

7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Стратегії

Реалізація Стратегії передбачає виконання заходів та проєктів, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, енергозбереженням та раціональним використанням природних ресурсів, виконання яких є невід'ємною складовою при створенні сприятливого в екологічному відношенні життєвого середовища. Проте під час виконання запланованих заходів та проєктів можливе виникнення деяких негативних наслідків у вигляді короткострокового тимчасового впливу.

Водночас для зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків виконання Стратегії пропонується реалізація комплексу заходів в розрізі компонентів довкілля. Зокрема:

1. **Кліматичні питання.** Для зниження впливу зміни клімату на довкілля Тернопільської області доцільно:

- сприяти зменшенню викидів парникових газів за рахунок енергозбереження, раціоналізації структури енергозбереження, зниження непродуктивних втрат енергоресурсів, впровадження нових малоресурсоємних технологій, а також збільшення лісових насаджень;
- сприяти впровадженню біоенергетичних технологій в області;
- сприяти будівництву біогазових комплексів з переробки органічних відходів сільського господарства, цукрових заводів, тваринницьких ферм, підприємств м'ясної, молочної та спиртової промисловості;
- запровадити в закладах освіти області циклу тренінгів із кліматичної освіти «Клімат змінюється. Час діяти!» ;
- сприяти модернізації та оновленню енергетичної інфраструктури та промислових підприємств;
- сприяти розвитку відновлюваних джерел енергії;
- запроваджувати заходів з енергоефективності у всіх галузях економіки;
- сприяти термомодернізації будівель;
- прискорювати темпи розвитку органічного сільського господарства та використання ефективних сільськогосподарських практик;
- сприяти використанню електромобілів та модернізації транспортного парку;
- запроваджувати більш ефективне поводження з відходами;
- прискорювати схеми лісовідновлення та реформування лісового господарства.

2. **Атмосферне повітря.** Для зменшення впливу викиду шкідливих речовин в атмосферу, в т. ч. автомобільним транспортом, доцільно:

- сприяти зменшенню викидів парникових газів за рахунок енергозбереження, раціоналізації структури енергозбереження, зниження непродуктивних втрат енергоресурсів,
- впроваджувати проєкти з використання альтернативних джерел енергії;
- сприяти встановили домогосподарств сонячні фотомодулі;
- сприяти встановленню промислових сонячних електростанцій;
- створити території зелених насаджень обабіч автошляхів;
- стимулювати заходи з підвищення енергетичної ефективності і енергозбереження у всіх галузях (в першу чергу, комунальних закладів).

3. **Водні ресурси.** Для забезпечення екологічної безпеки водних ресурсів у Тернопільській області та запобігання потрапляння стічних вод домогосподарств та підприємств в ґрунт та поверхневі води потрібно:

- завершити будівництво очисних споруд каналізації господарсько-побутових стоків в м. Борщів по вул. Нічлава ;
- забезпечити розвиток меліорації земель і поліпшення екологічного стану осушених угідь;
- здійснювати заходи щодо забезпечення функціонування моніторингу поверхневих вод, контроль за якісним станом вод, водного кадастру, управління водними ресурсами;

- здійснити будівництво/реконструкцію каналізаційних мереж, каналізаційних очисних споруд, водопровідних мереж, водоочисних споруд, насосних станцій, водозаборів, об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства;
- запроваджувати альтернативні методи знезараження питної води для усунення використання сильнодіючих отруйних речовин - хлору;
- оновити матеріально-технічну базу підприємств водопровідно-каналізаційного господарства;
- оснастити лабораторії контролю якості води та стічних вод сучасним контрольно-аналітичним обладнанням;
- впроваджувати геоінформаційні системи водопостачання, водовідведення та автоматизовані системи диспетчерського моніторингу;
- замінити насоси на енергоефективні, зменшити питомі втрати електроенергії на підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства;
- забезпечити населених пунктів централізованим водопостачанням, централізованим водовідведенням.

4. Земельні ресурси. Для запобігання забрудненню ґрунтів та зниженню їхньої родючості слід:

- провадити будівництво, реконструкцію та ремонти автомобільних доріг виключно за умови комплексного обґрунтування екологічних і соціальних переваг обраного варіанту будівництва;
- здійснити рекультивацію земель сільськогосподарського призначення, які зазнали негативного екологічного впливу;
- провести інженерно-технічні, агролісомеліораційні та ґрунтозахисні заходи;
- створювати нові та реконструювати існуючі лісові смуги та інші насадження вздовж водних об'єктів та полезахисних смуг;
- сприяти розвитку органічного виробництва та нішевих напрямків;
- сприяти розробленню комплексних планів просторового розвитку територіальних громад;
- налагодити моніторинг земель області.

Вирішення цих питань можливе лише за умови проведення землевпорядних робіт і заходів, які спрямовані на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території області та населених пунктів області.

Достовірні дані про площі, межі, склад угідь та конфігурацію земельних ділянок надають можливість прогнозувати використання земель. Важливо знати, які земельні ділянки не використовуються, або використовуються нераціонально, не за цільовим призначенням, всупереч вимогам земельного та природоохоронного законодавства. Засобом набуття таких знань слугує інвентаризація. Метою інвентаризації земель є встановлення місця розташування об'єктів землеустрою, їх меж, розмірів, правового статусу, виявлення земель, що не використовуються, використовуються нераціонально або не за цільовим призначенням, виявлення і консервації деградованих сільськогосподарських угідь і забруднених земель, встановлення кількісних та якісних характеристик земель, необхідних для ведення державного земельного кадастру, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель і прийняття на їх основі відповідних рішень органом виконавчої влади та органом місцевого самоврядування.

В цьому ключі доцільно зосередити роботу на розробленні комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад області.

5. Території та об'єкти природно-заповідного фонду, об'єкти Смарагдової мережі та біорізноманіття. Для збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також рослинного і тваринного світу громади доцільно:

- розробити проекти створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду ;
- розробити проекти організації території дендрологічних парків, проектів утримання та реконструкції парків пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення ;

- інформувати населення про стан та перспективи формування екологічної мережі, залучення громадськості до природоохоронних заходів;
- здійснити інвентаризацію природних оселищ рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, збереження яких потребує особливої охорони ;
- здійснити ренатуралізацію (відновлення) природних оселищ рідкісних та зникаючих видів флори і фауни ;
- здійснити оновлення і підтримання програмного забезпечення, резервування та збереження баз даних геоінформаційної системи «Інтерактивна карта територій та об'єктів природно-заповідного фонду Тернопільської області» ;
- розробити проєкти землеустрою з організації та встановлення в природі меж територій водоохоронних зон та прибережних захисних смуг;
- залучити представників бізнесу до реалізації місцевих екологічних програм, проєктів;
- здійснити спеціальні природоохоронні заходи щодо збереження біотичного і ландшафтного різноманіття на територіях та об'єктах природно заповідного фонду та об'єктів, які включено до складу Смарагдової мережі.

6. Рекреаційні зони та культурна спадщина. З метою розвитку рекреаційних зон на території області, а також збереження та використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь необхідно:

- забезпечити захист об'єктів культурної спадщини від загрози знищення, руйнування або пошкодження, зокрема від руйнування внаслідок ворожих ракетних обстрілів;
- розробити та впроваджувати відповідні програми охорони культурної спадщини;
- сприяти підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації працівників у сфері охорони культурної спадщини
- здійснити реставрацію пам'яток архітектури, консервацію та реставрацію замків, реставрацію дерев'яної сакральної архітектури тощо;
- здійснити виявлення, інвентаризацію та внесення об'єктів нематеріальної культурної спадщини регіону до обласного та Національного переліків НКС ;
- сприяти відновленню діяльності об'єктів санаторно-курортної сфери області.

7. Управління відходами. Для запобігання забрудненню території громади ПВ, в т. ч. появі несанкціонованих сміттєзвалищ, необхідно:

- забезпечити екологічно безпечне збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення відходів та небезпечних хімічних речовин, у тому числі непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин ;
- реалізувати заходи регіонального плану управління відходами в Тернопільській області до 2030 року
- посилити просвітницьку діяльність щодо створення екологічної культури мешканців області не лише серед дітей, але й серед осіб зрілого віку;
- створити сприятливі умови для розвитку бізнесу у сфері управління відходами
- сприяти створенню кластерів з перероблення промислових та побутових відходів.

8. Здоров'я населення. Для запобігання погіршенню здоров'я населення громади необхідно:

- здійснити будівництво, реконструкцію, капітальні ремонти закладів охорони здоров'я;
- покращувати якість надання спеціалізованої медичної допомоги
- покращувати умови медичного обслуговування населення області;
- забезпечити постачання медичним закладам обладнання та приладів для виявлення і лікування захворювань;
- покращити матеріально-технічну базу закладів охорони здоров'я;
- вдосконалення системи екстреної медичної допомоги;
- залучати лікарів на роботу в комунальні заклади охорони здоров'я;
- розвивати реабілітаційні послуги;

– проводити інформаційно-оздоровчі заходи щодо популяризації активного способу життя, формування відповідального ставлення до оточуючого середовища та власного здоров'я.

Окремі рекомендації для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Стратегії були враховані під час підготовки заходів з реалізації оперативних цілей Стратегії (див. розділ 6 цього Звіту). На всіх етапах реалізації Стратегії заплановані рішення будуть здійснюватися у відповідності до норм і правил охорони навколишнього середовища і вимог екологічної безпеки, в тому числі згідно з вимогами Водного кодексу України, Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про екологічну мережу України», «Про охорону земель», «Про охорону атмосферного повітря» та інших.

8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення

Проєкт Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки є довгостроковим плановим документом.

Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії вказує на те, що її реалізація передбачає досягнення цілей та виконання завдань, які повинні сприяти поширенню позитивних впливів на складові довкілля та здоров'я населення, зокрема шляхом покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод, розбудови інфраструктури управління відходами на території регіону, посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін, організації оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля, посилення енергонезалежності та енергоефективності регіону, розвитку сектору безпеки та цивільного захисту, сфери охорони здоров'я тощо. Відтак Стратегія враховує принцип екологічної збалансованості (сталого розвитку) Тернопільської області та зорієнтована на зниження антропогенного впливу на довкілля.

У контексті стратегічної екологічної оцінки Стратегії можуть бути розглянуті й інші сценарії розвитку: 1) гіпотетичний «нульовий» сценарій, за яким Стратегія не затверджується та більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем з високою ймовірністю погіршать існуючу екологічну ситуацію в регіоні; 2) песимістичний сценарій розвитку ситуації в Україні та області, з огляду на війну; 3) оптимістичний сценарій розвитку регіону.

Гіпотетичний «нульовий» сценарій пов'язаний із збереженням нинішнього стану речей. Цей варіант виходить з того, що зміни практично не відбуватимуться. При цьому якісні показники відновлення і розвитку держави будуть залишатись малорухомими. А це стримує реалізацію заходів з охорони та збереження компонентів довкілля і забезпечення збалансованого розвитку регіону, а також розширення природоохоронних територій. Головною потенційною загрозою гіпотетичного «нульового» сценарію є потенційна втрата системності розвитку регіону в середньо- та довгостроковій перспективі, що може стати причиною інерційного розвитку регіону.

В разі не затвердження Стратегії можуть загальмуватися процеси, скеровані на екологічно збалансований соціально-економічний розвиток регіону, що спричинятиме до збільшення викидів парникових газів в атмосферу, забруднення водних та земельних ресурсів, незворотної втрати рідкісних видів тварин і рослин, руйнування природоохоронних та заповідних територій, а також об'єктів культурної спадщини. Водночас може погіршитися і стан здоров'я населення через зниження рівня доступності та спроможності мережі закладів охорони здоров'я, падіння якості медичних послуг тощо.

Реалізація гіпотетичного «нульового» сценарію ілюструє значне загострення екологічних проблем, які не сприятимуть формуванню комфортних умов життєдіяльності населення та можуть спричинити до погіршення його здоров'я.

Відтак за результатами аналізу визначено, що в рамках гіпотетичного «нульового» сценарію розвиток області буде ускладнений, і цей сценарій з високою ймовірністю може призвести до погіршення екологічної ситуації в регіоні, що в кінцевому результаті негативно позначиться на здоров'ї населення.

Песимістичний сценарій розвитку ситуації в Україні та області, з огляду на війну, передбачає загострення несприятливих обставин, зумовлених наслідками російського вторгнення, може призвести до посилення кризових явищ у Тернопільській області, хоча ймовірність такого сценарію наразі оцінюється як невисока.

Активізація воєнних дій, у тому числі збільшення ракетних атак, може спричинити руйнування критичної інфраструктури, зокрема енергетичних об'єктів. Це створить проблеми з постачанням електроенергії, тепла та води. Потенційне припинення переговорів з ЄС та НАТО, а також скорочення міжнародної допомоги, значно обмежать можливості фінансування відновлення інфраструктури та розвитку області.

Потенційний вплив на інфраструктуру та економіку: масштабні пошкодження енергетичних об'єктів і транспортної логістики можуть унеможливити навіть часткове функціонування цих секторів. Це матиме негативний вплив на аграрний сектор, переробну промисловість і малий бізнес, які є ключовими для економіки області; втрата джерел фінансування та дефіцит людського ресурсу через міграцію, мобілізацію і бойові дії знизять виробничу активність у традиційних галузях регіону; через загострення безпекової ситуації збільшиться відтік працездатного населення. Мобілізація та людські втрати додатково посилять дефіцит кваліфікованих кадрів; зниження можливостей обласної та місцевої влади ефективно реагувати на виклики кризового періоду спричинить погіршення умов життя та соціальної напруги серед населення.

У разі погіршення безпекової ситуації Тернопільська область може стикнутися зі значними економічними втратами, деградацією інфраструктури та посиленням соціально-економічних та екологічних викликів. Це ускладнить реалізацію Стратегії, а відтак відновлення традиційних галузей економіки й загальмує розвиток нових напрямків, які могли б диверсифікувати економіку регіону, сприяти енергонезалежності і енергоефективності регіону.

Оптимістичний сценарій розвитку регіону передбачає покращення безпекової ситуації в країні. Водночас реалізація оптимістичного сценарію в деяких аспектах може прискорюватись в умовах війни (для прикладу, залучення бізнесу з-за меж регіону), в інших – ускладнюватись (так, активний розвиток туристичної сфери може відбутись за умови зростання рівня життя в країні, нівелювання безпекових ризиків, возз'єднання сімей тощо). Сценарій передбачає активізацію економічної діяльності не лише в межах обласного центру, а й поширення імпульсів економічного розвитку на територію усєї області. Розміщення нових виробництв на території регіону, зокрема промислових. Задіяння індустріальних парків, які можуть стати точками росту для регіону.

Зберігаючи аграрну спеціалізацію, регіон нарощує потенціал переробної промисловості, зокрема активно розвивається світлотехнічна галузь промисловості, яка отримує потужну підтримку як напрямок смарт спеціалізації регіону. В цьому контексті важливим є формування екосистеми цієї галузі – налагодження співпраці суміжних напрямків економічної діяльності, розвиток необхідної інфраструктури, підготовка кадрів для потреб галузі (активний розвиток існуючих та впровадження нових необхідних програм підготовки фахівців для світлотехнічної сфери). Це забезпечуватиме зростання економіки регіону навіть у складних умовах повномасштабного вторгнення.

Сільське господарство розвивається завдяки створенню в достатніх обсягах інфраструктури зберігання, збуту та переробки продукції, зростання частки експорту переробленої сільськогосподарської продукції, налагодження експортної логістики. Активно підтримується розвиток органічного та нішевого сільського господарства.

Інтенсивний розвиток транспортно-логістичного сектору завдяки ефективному використанню геопросторового положення регіону та знаходження на перетині європейських автомагістралей. Перехоплення ініціативи у створенні логістичних комплексів та налагодження співпраці з українськими експортерами продукції.

Переосмислення туристичного потенціалу області та перетворення її на регіон із цілорічними туристичними програмами. Активний розвиток санаторно-курортної справи в регіоні та реабілітації. Тут область конкуруватиме із такими потужними туристичними центрами західної України як Львівська, Закарпатська області. Тому важливим є формування та просування унікального бренду області та посилення культурної самоідентичності громад.

Паралельно з цим активізуватиметься розвиток нових секторів, здатних стати драйверами регіональної економіки: розвиток стартапів і цифрових рішень, створення ІТ-кластеру.

Очікується високий рівень інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та ветеранів війни в регіональний ринок праці. Значна частина населення, яке виїхало за кордон через війну, почне повертатися, що сприятиме відновленню трудових ресурсів.

Громади Тернопільщини стануть більш згуртованими, інноваційними та спроможними до спільної діяльності задля досягнення стратегічних цілей.

Відбувається поглиблення міжрегіональної співпраці: область буде активно взаємодіяти з іншими регіонами України та Європи для обміну досвідом і залучення партнерів.

Посилення економічних зв'язків сприятиме залученню фінансування для великих проєктів у галузях інфраструктури, енергетики та культури.

Водночас реалістичність оптимістичного сценарію, з огляду на продовження збройної агресії РФ, є малоімовірною.

Натомість, в аналізованому проєкті оновленої Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки передбачено, що планування розвитку регіону ґрунтується на врахуванні ключових викликів, які впливають на людину, інфраструктуру, безпекове середовище, економіку, довкілля, здоров'я населення тощо.

Відтак в інтересах забезпечення ефективного системного розвитку Тернопільської області найбільш прийнятним варіантом буде затвердження аналізованого проєкту Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки з врахуванням рекомендацій, викладених у даному Звіті.

Опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у т. ч. ускладнення. Зміст звіту про СЕО сформований відповідно до пункту 2 статті 11 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».

З огляду на стратегічний характер проєкту Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки, ключове значення у виконанні СЕО мали методи стратегічного аналізу. Насамперед, доречним виявилось застосування аналізу контексту стратегічного планування, що передбачає встановлення зв'язків з іншими документами державного планування. Відповідність цілей та завдань Стратегії загальним цілям оновленої Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, державної екологічної політики та цілям, завданням, напрямкам галузевих документів державного планування.

Також проведено аналіз поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я, в розрізі компонентів довкілля (клімату і факторів, що на нього впливають, атмосферного повітря, водних та земельних ресурсів, біорізноманіття та природоохоронних територій, відходів, здоров'я населення та інфраструктури). Здійснено оцінку ймовірних наслідків виконання цілей та завдань Стратегії, як на окремі компоненти довкілля, так і на комплексні умови територій – стан довкілля, збереження біорізноманіття, раціональність використання наявних ресурсів, розвиток природних та техногенних процесів, а також вплив на здоров'я населення.

Оцінка кумулятивних ефектів дозволила спрогнозувати потенційний сукупний вплив на стан довкілля, в тому числі здоров'я населення, внаслідок реалізації цілей і завдань Стратегії.

Для здійснення СЕО був обраний метод експертних оцінок, суть якого полягає у визначенні майбутнього на основі думок кваліфікованих спеціалістів-експертів, викладених у публічних звітах та аналітичних матеріалах, а також метод екстраполяції, оскільки цей метод полягає в перенесенні встановленого характеру розвитку певної території чи процесу в майбутнє і ґрунтується на вивченні кількісних і якісних параметрів досліджуваного об'єкта за попередні роки, з подальшим логічним продовженням, окресленням тенденцій його розвитку.

Під час проведення стратегічної екологічної оцінки Стратегії та підготовки відповідного Звіту було здійснено:

- збір та аналіз інформації про поточний стан складових довкілля Тернопільської області, включаючи значення ключових показників в розрізі компонентів довкілля, в т. ч. здоров'я населення;
- визначення можливих чинників змін антропогенного та природного характеру;
- проведення оцінки потенційного впливу цілей Стратегії на складові довкілля та на стан здоров'я й добробут населення.

В процесі аналізу стану довкілля були використані статистичні дані Державної служби статистики України та офіційні дані органів виконавчої влади, на які покладено функції і завдання спостереження та інформаційного забезпечення державної системи моніторингу довкілля (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Державна гідрометеорологічна служба, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Державне агентство водних ресурсів України, Державне агентство лісових ресурсів України, Державна служба України з питань

геодезії, картографії та кадастру), а також Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації.

Особливе значення для аналізу та визначення перспектив просторового розвитку відіграють геопросторові дані, тобто дані з чіткою географічною прив'язкою. Проте частина таких даних є застарілими та зберігаються у паперовому форматі, що унеможлиблює їх застосування для виконання поточного аналізу та прогнозування розвитку територій. Це стосується як інформації щодо природних умов та ресурсів, розвитку небезпечних природних процесів, так і структури землекористування та територій зі встановленим режимом використання (природоохоронні території, зони та округи санітарної охорони, охоронні зони, санітарно-захисні зони тощо). Також доступ до частини даних під час війни є обмеженим (наприклад, інформація Держгеокадастру), що теж унеможлиблює їх застосування для аналізу поточної ситуації та прогнозування ймовірних тенденцій розвитку.

Таким чином, стратегічна екологічна оцінка проєкту Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки здійснювалась з огляду на зазначені вище обмеження.

9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

Обов'язковою складовою процесу виконання документа державного планування є здійснення моніторингу наслідків його виконання для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, а також для своєчасного вжиття заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення ймовірних негативних наслідків виконання документа державного планування, а в разі їх виявлення не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків, вжиття заходів для їх усунення.

Моніторинг проводиться згідно з Порядком здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 р. №1272). Відповідно до пункту 5 зазначеного Порядку для забезпечення систематичності та об'єктивності спостережень за змінами стану довкілля визначено:

1. Зміст заходів для здійснення моніторингу та строки їх виконання. Моніторинг фактичного впливу на довкілля, умови життєдіяльності населення та стан його здоров'я під час реалізації Стратегії буде здійснюватися Департаментом економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації, який визначатиме перелік індикаторів, забезпечить доступ до вихідних даних та результатів моніторингу.

Для проведення моніторингу рекомендовано здійснювати наступні заходи:

- збір та аналіз інформації про поточний стан складових довкілля, включаючи значення ключових екологічних показників, порівняння фактичного стану компонентів довкілля з минулорічними показниками – 1 раз на рік на підставі результатів державного статистичного спостереження (у разі виявлення перевищень минулорічних показників провести аналіз на предмет зв'язку з реалізацією заходів, визначених Стратегією);

- порівняння захворюваності населення з минулорічними показниками – 1 раз на рік на підставі результатів державного статистичного спостереження (у разі виявлення перевищень минулорічних показників провести аналіз щодо зв'язку з реалізацією заходів, передбачених Стратегією).

Здійснення таких заходів забезпечує можливість:

- виявлення наслідків виконання Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, а саме вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (на один, три-п'ять, 10-15 років, 50-100 років відповідно), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків;

- запобігання, зменшення та компенсації негативних наслідків, зумовлених виконанням Стратегії;

- виявлення непередбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків виконання Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

Заходи, передбачені для здійснення моніторингу, враховують специфіку Стратегії, період її реалізації та необхідність здійснення моніторингу на різних стадіях виконання визначених в ній завдань. Водночас вплив на довкілля проєктів та заходів, скерованих на досягнення цілей Стратегії, виконання яких передбачає проведення стратегічної екологічної оцінки відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», будуть моніторитися окремо під час їх реалізації та після їх завершення.

2. Кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників відповідно до кожного з визначених у звіті про стратегічну екологічну оцінку наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення. Моніторинг наслідків виконання Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, базується на відстеженні певних показників (індикаторів) в розрізі компонентів довкілля (таблиці 9.1). Перелік показників (індикаторів) для здійснення моніторингу Стратегії є орієнтований (невичерпний) і, за потреби, може бути змінений (зменшений або доповнений).

Таблиця 2.4. Рекомендовані показники (індикатори) моніторингу наслідків виконання Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки для довкілля, в тому числі для здоров'я населення

Компоненти довкілля	Індикатори	Одиниця вимірювання	Значення у 2021 р.	Цільові значення у 2027 р.
Атмосферне повітря	- викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення	тис. т	8,3	Тенденція до зменшення
	- викиди забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення	тис. т	31,1	Тенденція до зменшення
	- викиди діоксиду вуглецю стаціонарними джерелами забруднення	млн. т	0,4	Тенденція до зменшення
	- обсяг викидів в розрахунку на 1 особу	кг на 1 особу	38,4	Тенденція до зменшення
Водні ресурси	- обсяг скидів забруднених (забруднених без очистки та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти	млн м ³	2,0	Тенденція до зменшення
	- частка скидів забруднених (забруднених без очистки та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти у загальному обсязі скидів	%	6,5	Тенденція до зменшення
	- потужність очисних споруд	млн м ³	397	Тенденція до збільшення
Земельні ресурси	- площа еродованих земель	тис. га	215,5	Тенденція до зменшення
	- частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ), у загальній площі території регіону	%	12,3	Тенденція до збільшення
	- лісистість території регіону	%	15	Тенденція до збільшення
Території природоохоронним статусом, об'єкти Смарагдової мережі*	- частка територій та об'єктів природно-заповідного фонду у відношенні до площі регіону («показник заповідності»)	%	8,95	Тенденція до зростання
	- площа природно-заповідного фонду	тис. га	123,84	Тенденція до зростання
	- кількість об'єктів на території регіону, включених до Смарагдової мережі	одиниць	10	Тенденція до зростання
	- площа об'єктів на території регіону, включена до Смарагдової мережі	тис. га	76,8	Тенденція до зростання
Рекреаційні зони та культурна спадщина	- кількість пам'яток, на яких проведені ремонтно-реставраційні роботи	одиниць	н/а	Тенденція до зростання
Відходи	- обсяг утворених відходів	тис. т	279,9	Тенденція до зменшення
	- обсяг утилізованих відходів	тис. т	67,4	Тенденція до збільшення
	- утворення відходів у розрахунку на одну особу	кг на 1 особу	270,5	Тенденція до зменшення
	- техногенне навантаження відходами на територію регіону	т на км ²	25,6	Тенденція до зменшення
Здоров'я населення	- чисельність населення регіону	млн осіб	1021,7**	Тенденція до збільшення
	- природний приріст, скорочення (мінус) населення	осіб на 1000 наявного населення	-8,1**	Тенденція до зростання природного

Компоненти довілля	Індикатори	Одиниця вимірювання	Значення у 2021 р.	Цільові значення у 2027 р.
				приросту населення
	- коефіцієнт народжуваності	осіб на 1000 наявного населення	5,8**	Тенденція до збільшення
	- кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом ВІЛ	осіб	70	Тенденція до зменшення
	- кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу	осіб	193	Тенденція до зменшення
	- відсоток населення регіону, які подали декларації про вибір лікаря первинної медичної допомоги, в загальній чисельності населення регіону	%	88,14*	Тенденція до збільшення
	- забезпеченість населення регіону лікарями всіх спеціальностей	лікарів на 10 тис. наявного населення	47,4	Тенденція до збільшення

* дані за 2024 р.

** дані за 2022 р.

За результатами щорічного моніторингу кількість індикаторів може бути розширена шляхом включення до моніторингу додаткових показників відповідно до умов реалізації Стратегії.

Рекомендовано включити показники (індикатори) моніторингу наслідків виконання Стратегії для довілля, у тому числі для здоров'я населення, до загального переліку показників (індикаторів) моніторингу процесу реалізації цілей та завдань Стратегії.

Здійснення моніторингу впливів виконання Стратегії на довілля, у тому числі на здоров'я населення, за визначеними показниками з веденням щорічної звітності дозволить своєчасно виявляти недоліки і порушення, що негативно впливають на складові довілля та здоров'я населення, і обґрунтувати необхідні заходи щодо їх усунення.

3. Кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування для довілля, у тому числі для здоров'я населення. Оцінка ймовірних наслідків для довілля під час реалізації Стратегії вказує на те, що загалом її реалізація повинна позитивно вплинути на стан атмосферного повітря, водних об'єктів, земельні ресурси, біорізноманіття, збереження об'єктів природно заповідного фонду, Смарагдової мережі, об'єкти культурної спадщини, систему управління відходами, а також здоров'я населення та інфраструктуру забезпечення його життєдіяльності.

Водночас під час виконання Стратегії, в результаті моніторингу реалізації передбачених в ній цілей, можуть бути виявлені впливи на довілля, у тому числі на здоров'я населення, які мають прямі наслідки на стан довілля, умови життєдіяльності та здоров'я населення. У такому випадку перелік індикаторів для моніторингу наслідків виконання Стратегії для довілля, в т. ч. здоров'я населення, буде доповнено відповідними індикаторами, які дозволять об'єктивно оцінити та відстежити зміни.

4. Методи визначення кожного із показників, які дають змогу швидко та без надлишкових витрат їх вимірювати. Під час реалізації Стратегії будуть відстежуватись екологічні загрози для довілля шляхом спостережень та збору наявних статистичних та звітних даних про стан довілля, про наслідки для довілля та здоров'я населення, які виникли за результатом реалізації передбачених у Стратегії цілей та завдань. Отримані показники будуть проаналізовані та об'єктивно оцінені шляхом порівняння наявних значень з вихідними значеннями, з нормативними значеннями (встановленими нормативно-правовими актами) та/або з цільовими значеннями (визначеними у Звіті про стратегічну екологічну оцінку проєкту Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки).

5. Періодичність вимірювання показників, проведення їх аналізу та співставлення із цільовими значеннями. Відповідно до статті 17 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» моніторинг наслідків виконання документа державного планування, у тому числі для здоров'я населення, оприлюднюється один раз на рік орган виконавчої влади, який є відповідальним за розроблення документа державного планування та здійснює загальне керівництво і контроль за його виконанням (Департаментом економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації), на офіційному веб-сайті у мережі Інтернет, вносить до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки та у разі виявлення не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, вживає заходів для їх усунення. Відтак вимірювання показників, проведення їх аналізу та співставлення із цільовими значеннями буде здійснюватися не рідше одного разу на рік.

6. Засоби і способи виявлення наявності або відсутності наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, з урахуванням можливості виявлення негативних наслідків виконання документа державного планування, не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку, включають:

- порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про вплив реалізації документа державного планування на довкілля, в т. ч. здоров'я населення;
- отримання інформації, яка може бути використана для удосконалення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);
- перевірка дотримання екологічних норм, встановлених відповідними органами влади;
- відстеження процесу виконання документа державного планування відповідно до ухвалених в ньому цілей та завдань, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків для довкілля, в т. ч. здоров'я населення;
- отримання інформації, яка може бути використана для удосконалення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО).

У разі виявлення систематичних відхилень від встановлених нормативів щодо складових довкілля рекомендовано здійснити аналіз захворюваності населення для виявлення негативного впливу факторів навколишнього середовища на здоров'я населення. Водночас доцільно використовувати також відповідні статистичні та звітні дані.

У разі коли під час здійснення моніторингу виявлено не передбачені звітом про стратегічну екологічну оцінку негативні наслідки реалізації Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, замовник повинен вжити заходів для їх усунення, а також розглянути пропозиції щодо внесення змін до Стратегії для запобігання подібним негативним наслідкам у майбутньому. У разі внесення суттєвих змін до Стратегії вони підлягають стратегічній екологічній оцінці.

Замовник протягом п'яти робочих днів з дня затвердження документа державного планування розміщує на своєму офіційному веб-сайті та вносить до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки затверджений документ державного планування, рішення про його затвердження, заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування, і письмово повідомляє про це орган, зазначений у статті 6 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища).

10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

Проект Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки не містить конкретних проектів здійснення господарської діяльності, які можуть мати значний вплив на довкілля сусідніх держав, і які потребують надання документів дозвільного характеру на їх провадження, а також не визначає місцезнаходження, розміру, потужності або розміщення ресурсів. Відтак стратегічна екологічна оцінка проекту Стратегії не передбачає проведення транскордонних консультацій щодо ймовірних наслідків від її реалізації для довкілля, в тому числі здоров'я населення, зачеплених держав (сусідніх країн). Водночас проекти, які будуть скеровані на виконання завдань та досягнення цілей Стратегії, і відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» підлягатимуть оцінці впливу на довкілля та/або проведенню стратегічної екологічної оцінки відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», окремо проходитимуть процедуру оцінки впливу на довкілля, в т. ч., за потреби, щодо транскордонних наслідків для довкілля та здоров'я населення зачеплених держав, до прийняття рішення про їх реалізацію.

11. Резюме інформації нетехнічного характеру, розраховане на широку аудиторію

1. Проект Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки визначає тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку області, стратегічні та оперативні цілі, пріоритети розвитку регіону на відповідний період, основні завдання, етапи та механізми їх реалізації, систему моніторингу та оцінки результативності. У ньому визначено три стратегічні цілі: 1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців; 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону; 3. Захист довкілля та стала енергетика.

Проект Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки узгоджується з основними засадами збереження довкілля та адаптації до змін клімату, визначеними в документах державного планування, серед яких: Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року, Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року та Операційний план заходів з реалізації у 2024-2026 роках Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року, Водна стратегія України на період до 2050 року, Державна стратегія управління лісами України на період до 2035 року, Енергетична стратегія України до 2050 року, та інші.

2. Аналіз стану довкілля, в тому числі здоров'я населення, вказує на позитивні тенденції в напрямі збереження та охорони довкілля: зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (у порівнянні з 2022 роком згадані викиди зменшились на 0,4 тис. тон або на 5%); проте дещо зріс обсяг скиду забруднених стічних вод в поверхневі водойми області (у 2023 році зріс на 1,84 % порівняно з 2022 роком) ; заповідність території області становить 8,95% (середньоукраїнський показник – 6,93%); в регіоні розташовано 10 затверджених об'єктів Смарагдової мережі загальною площею 76,78 тис. га. Тернопільщина має розвинений мінерально-сировинний потенціал різноманітних корисних копалин. Експлуатаційні запаси підземних мінеральних вод Тернопільської області використовується лише на 1,97 %, тож можна вважати, що всі неосвоєні експлуатаційні, а також оцінені запаси, що не пройшли державну експертизу, є перспективними на подальше використання.

На території Тернопільської області функціонує 115 паспортизованих сміттєзвалищ.

Станом на 01.01.2024 року 67 закладів охорони здоров'я надають первинну медичну допомогу, в них працює 722 лікарі. 89,17% усього населення регіону подали декларації про вибір лікаря первинної медичної допомоги. В регіоні затверджено спроможну мережу закладів охорони здоров'я Тернопільського госпітального округу (медичних кластерів) та погоджено Міністерством охорони здоров'я України.

3. Основними екологічними проблемами регіону є забруднення поверхневих вод регіону через недостатню кількість та незадовільний технічний стан діючих очисних споруд, які є морально і фізично застарілі (на території області їх налічується 24, 9 з яких потребують негайної реконструкції), потреба в ремонті та заміні водопровідних та каналізаційних комунальних мереж.

В регіоні є 215,5 тис. га еродованих та ерозійно-небезпечних земель (15,6% загальної площі території області).

Проблемами у сфері управління відходів є: відсутність діючих сміттєпереробних заводів; не забезпечений стовідсотковий централізований вивіз сміття у територіальних громадах (охоплення населення послугами у сфері поводження на 10% нижче загальнодержавного показника); майже всі побутові відходи в області захоронюються на сміттєзвалищах; поява стихійних сміттєзвалищ на території області; переважна більшість сміттєзвалищ функціонує в режимі перевантаження, з порушенням проєктних показників щодо обсягів накопичення відходів; відсутнє фінансування на будівництво нових полігонів та рекультивацию існуючих звалищ.

В регіоні, як і загалом в Україні, простежується зменшення народжуваності та «старіння» населення.

4. Визначені в проєкті Стратегії цілі і завдання відповідають основним зобов'язанням у сфері охорони довкілля, визначеним низкою документів міжнародного рівня, які підписала Україна, та законами України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про

оцінку впливу на довкілля», «Про природно-заповідний фонд України», «Про охорону атмосферного повітря», «Про управління відходами», «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про охорону культурної спадщини», «Про стратегічну екологічну оцінку», Водним кодексом України та іншими.

5. Визначені в проєкті Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки стратегічні та оперативні цілі і завдання зорієнтовані на забезпечення високої якості життя мешканців, гармонійного розвитку територій шляхом збереження та ефективного використання потенціалу, конкурентних переваг та особливостей регіону. У середньо- та довгостроковій перспективі їх реалізація не повинна мати негативного впливу на довкілля, в т. ч. здоров'я населення, а навпаки сприяти охороні і збереженню навколишнього природного середовища та покращенню здоров'я населення. Проте під час виконання окремих завдань можуть мати місце тимчасові короткотермінові негативні впливи на довкілля. Загалом же реалізація таких завдань, з високою ймовірністю, буде супроводжуватися позитивними вторинними наслідками для здоров'я населення та його життєдіяльності, оскільки передбачає розвиток інфраструктури, в т. ч. сфери охорони здоров'я, підвищення енергоефективності, доступності, покращення якості водопостачання тощо. Також реалізація завдань Стратегії не повинна спричинити до появи вторинних негативних наслідків для довкілля та здоров'я населення.

6. Для нейтралізації, зменшення та пом'якшення можливих короточасних негативних наслідків виконання цілей та завдань Стратегії передбачено здійснення низки заходів, які матимуть позитивний вплив на компоненти довкілля. Серед них: встановлення генеруючих установок з використанням енергії сонця для вироблення електричної енергії із установками зберігання енергії; заміна та модернізація котелень і котельного обладнання на об'єктах бюджетної сфери та комунальної теплоенергетики на енергоефективні; впровадження блочно-модульних котелень, когенераційних установок; створення регіонального центру моніторингу довкілля; удосконалення та розширення мережі спостереження за станом довкілля, у тому числі створення мережі стаціонарних автоматизованих пунктів спостереження за станом атмосферного повітря та водних ресурсів в області; розробка інноваційних комплексів для генерації електричної енергії на базі біотеплогенераторів, що працюють на нестандартизованому біопаливі місцевого походження для систем розподільної зеленої енергетики (Smart Grid технології); генерація „зеленої” теплової енергії; інтеграція кліматичних рішень у відновлення та розвиток окремих галузей (енергетика, житлово-комунальне господарство, промисловість, сільське та лісове господарства та ін.), інфраструктури, населених пунктів і інших територій, та у відповідні стратегії, програми і плани; зниження ризиків природних катастроф гідрометеорологічного походження відновлення та оздоровлення водних екосистем та навколводних ландшафтів, поліпшення якості поверхневих вод; будівництво/реконструкція каналізаційних мереж, каналізаційних очисних споруд, водопровідних мереж, водоочисних споруд, насосних станцій, водозаборів, об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства; створення сприятливого підприємницького середовища функціонування системи наукового та інноваційного забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва, зокрема через розвиток сільськогосподарського дорадництва та надання якісних консультативних послуг із впровадження новітніх технологій, агроменеджменту, маркетингу, ведення господарства в час військового стану; формування комплексної системи управління відходами територій області на основі регіонального плану управління відходами; формування мережі природоохоронних територій для збереження особливо цінних природних комплексів і об'єктів; збільшення лісистості області шляхом створення захисних лісових насаджень на еродованих землях, заліснення з урахуванням режимів територій та об'єктів природно-заповідного фонду малопродуктивних та деградованих земель, ярів, балок, берегів річок та водойм усіма лісокористувачами, в тому числі і місцевими радами; покращення умов медичного обслуговування населення області; розвиток реабілітаційної мережі на базі закладів охорони здоров'я, що увійшли в спроможну мережу; створення умов для забезпечення оптимальної рухової активності різних груп населення для зміцнення здоров'я з урахуванням інтересів, здібностей та індивідуальних особливостей кожного та інші.

7. Розглянувши альтернативи аналізованому проєкту Стратегії, дійшли висновку, що в інтересах забезпечення ефективного системного розвитку Тернопільської області з врахуванням

принципу екологічної збалансованості регіону найбільш прийнятним варіантом буде затвердження аналізованого проєкту Стратегії.

8. Моніторинг наслідків виконання Стратегії для довкілля, в т. ч. здоров'я населення, проводитиметься згідно з Порядком здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 р. №1272). Водночас пропонуємо включити до переліку індикаторів виконання Стратегії індикатори моніторингу наслідків для довкілля від реалізації цілей і завдань Стратегії, які запропоновані в розділі 9 даного Звіту.

9. Проєкт Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки не містить конкретних проєктів здійснення господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля сусідніх держав, і яка потребує надання документів дозвільного характеру на провадження такої діяльності, а також не визначає місцезнаходження, розміру, потужності або розміщення ресурсів. Відтак стратегічна екологічна оцінка проєкту Стратегії не передбачає проведення транскордонних консультацій щодо ймовірних наслідків від її реалізації для довкілля, в тому числі здоров'я населення, зачеплених держав.

Старший науковий співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»,
к.е.н., доцент

Андрій ДУБ

Науковий співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»,
к.е.н.

Ольга НЕСТОР